

KAARINA RAVATTULA RISTIMÄKI

Arkeologiset tutkimukset 2014

Juha Ruohonen
Arkeologia
Turun yliopisto

Turun yliopisto
University of Turku

Vuoden 2014 tutkimusten taustaorganisaatiot ja taloudellinen tuki:

SMTT
SUOMEN MUINAISTUTKIMUKSEN TUKI RY

Arkeologia
Turun yliopisto

Turun yliopisto
University of Turku

Materiaaliapua vuoden 2014 kaivauksille toimittivat:

Ravattulan Ristimäen tutkimushanke kiittää lämpimästi kaikkia
tukijoita, yksityisiä lahjoittajia ja yhteistyökumppaneita!

Ilman ulkopuolista apua ei tutkimuksia olisi ollut mahdollista toteuttaa.

Kannen kuva: Kirkkorakennuksen kivijalkaa ja lähiympäristöä tutkitaan ja dokumentoidaan lokakuun 2014 alkupuolella. Kuvattu etelään. Kuva J. Ruohonen.

Arkisto- ja rekisteritiedot

Tutkimuskohde:	Kaarina, Ravattula, Ravattulan Ristimäki
Tutkimuksen laatu:	kaivaus
MJ-tyyppi:	muinaisjäännösryhmät
Tyypin tarkenne:	hautapaikat – ruumiskalmistot (rautakautinen–keskiaikainen) asuinpaikat (kivikautinen–pronssikautinen–rautakautinen?) kirkkorakenteet – kirkonpaikat (1100–1200-luvut)
Kohteen ajoitus:	moniperiodinen (kivik.–pronssik.–rautak.–hist.)
Muinaisjäännöstunnus:	202010026
Peruskartta:	1043 12 Littoinen
Yhtenäiskoordinaatit:	p 6715690, i 3244142, z 23-25
Sijainti:	Turun tuomiokirkosta 4 km itäkoilliseen
Kunta ja rekisterikylä:	Kaarina Ravattula
Kiinteistötunnus:	202-437-3-39 Ranta työyräs
Maanomistaja:	Arenaria Oy, Fabalis Oy, Merula Oy, Naritima Oy, Pelecanus Oy (yhteisomistus, tilanne syksyllä 2014)
Maanomistajan osoite:	Maariankatu 4, 20110 Turku
Tutkimuslaitos:	Turun yliopisto, arkeologia
Kenttätyönjohtaja:	FM Juha Ruohonen
Tutkimusavustajat:	fil. yo Sinikka Kärkkäinen (kenttätyöharjoittelija), HuK Joonas Kinnunen, fil. yo Siiri Tuomenoja
Kaivajat:	Oona Jalonen, Johanna Nylund, Pasi Olander, Arttu Tokoi, Laura Tuomisalo
Opetuskaivauskurssi	FK Kristiina Korkeakoski-Väisänen (opettaja), Henriikka Bäfver, Taija Elo, Marika Honkaniemi, Susanna Hillo, Lauri Järvenpää, Henna Keskinen, Henriikka Laine, Minna Lomma, Elina Mattila, Anna Saarikko, Sanni Salomaa, Kaisa Tikkanen, Akseli Virratvuori, Henna Virtanen
Muut osallistujat	Hanna-Maria Pellinen, Jaana Riikonen, Timo Virta, Ann-Christin Antell, Sanna Eldén-Pehrsson, Heidi Martiskainen, Kati Haapala, Armi Utriainen, Anniina Laine, Lisa Reitz, Miikka Wirtanen, Toni Koivula, Hannu Roslakka, Madeleine Simon-Bellamy, Anni Ala- Rakkola-Kara
Kenttätyöaika:	4.8.-17.10.2014
Tutkitun alueen laajuus:	n. 109,5 m ²
Löydöt 2014:	TYA 912:1-2020 (kaivauslöydöt)
Aikaisemmat löydöt:	TYA 672:1-2 (inv. 1998), TYA 863:1-269 (kaivauslöydöt 2010), TYA 882:1-969 (kaivauslöydöt 2011), TYA 883:1-15 (pintapoinnalöydöt 2011), TYA 893:1-181 (kaivauslöydöt 2012), TYA 901:1-92 (kaivauslöydöt 2012), TYA 900:1-604 (kaivauslöydöt 2013)
Kuvat 2014:	Diakuvat TYA 373, digikuvat TYA 47, mv-kuvat TYA 25931-26106
Aiemmat tutkimukset:	Markku Ikäheimo (tarkastus 1983, ei raporttia), Kaisa Lehtonen (inventointi 1998, TYA), Juha Ruohonen (kaivaus 2010, TYA), Juha Ruohonen (kaivaus 2011, TYA), Juha Ruohonen (kaivaus 2012, TYA), Juha Ruohonen (kaivaus 2013, TYA)
Alkuperäisen kaivauskertomuksen säilytyspaikka:	Turun yliopisto, arkeologia
Kaivauskertomuksen kopiot:	Museovirasto, Turun museokeskus

Tiivistelmä

Kaivaustutkimuksia Kaarinan Ravattulan Ristimäellä jatkettiin Turun yliopiston arkeologian oppiaineen toimesta vuonna 2014. Paikalta oli vuoden 1998 inventoinnissa havaittu soikeita hautamaisia painanteita sekä löydetty painanteeseen tehdystä koekuopasta palanutta savea ja pronssirengas. Kaivaustutkimukset paikalla aloitettiin vuonna 2010 ja niitä on jatkettu vuosittain. Vuoden 2014 tutkimuksiin mennessä Ravattulan Ristimäeltä oli todettu kivikauden ja pronssikauden vaihteeseen ajoittuvaa asuinpaikka-aineistoa, ristiretkiajalle ja keskiajan alkuun ajoittuva varhaiskristillinen ruumiskalmisto, mäen reunoja rajaavan aidan kivistä pohjaa sekä 1100- ja 1200-lukujen vaihteeseen ajoittuvan kirkkorakennuksen kaksiosainen kivijalka.

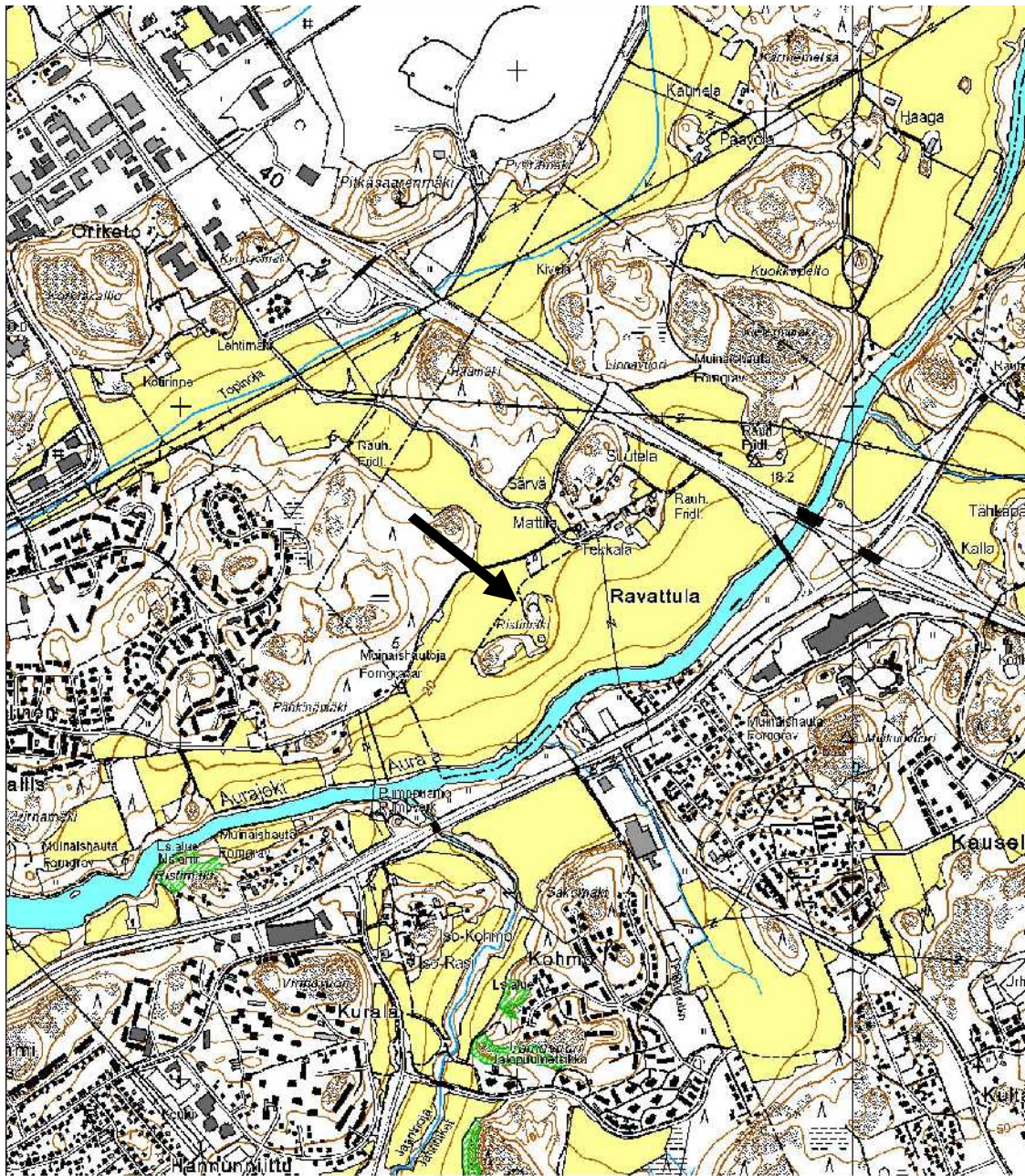
Vuonna 2014 alueella jatkettiin tutkimuksia 4.8.–17.10. välisenä aikana. Kirkkorakennuksen kivijalka lähiympäristöineen otettiin yhtenäisenä tutkimusalueena kokonaan esille ja alueen kaivamista tasoissa jatkettiin. Esiin tullessiin rakenteisiin ei kajottu, vaan ne ainoastaan dokumentoitiin huolellisesti. Suurin osa rakennukseen liittyvistä löydöistä oli rautanauvoja. Kirkkorakennuksen alta löytyi runsaasti muodoltaan ja kooltaan vaihtelevia likamaaläikkä, joista löytyi palanutta savea ja jonkin verran myös keramiikkaa. Osa läikistä tulkittiin paalunsijoiksi, osa taas muiksi likamaakuopiksi. Havainnot viittaavat kirkkorakennusta vanhempaan ihmistoimintaan, todennäköisesti jonkinlaiseen rakennukseen. Rakennuksen tai rakennusten palamiseen viittaavat löydöt, erityisesti palanut savi eri muodoissaan (palanut savi, savitiiviste, sintraantunut savi), jota alueelta löytyi hyvin runsaasti. Vastaavia likamaakuvioita on myös kirkon ulkopuolella, mutta paikalle myöhemmin tehdyistä hautauksista johtuen ne eivät ole säilyneet hyvin.

Koeojilla selvitettiin kalmistoalueen luonnetta ja rajoja mäen koillisosassa sekä itä- ja kaakkoisreunassa. Mäkeä rajaavan aidan pohjaa löydettiin mäen itä- ja koillisosasta.

Hautakuvioita tavattiin kaikilta avatuilta alueilta. Vuoden 2014 havainnot vahvistavat jo aiemmin esitettyä näkemystä siitä, että lähes koko Ristimäen mäkiäluetta on käytetty hautaamiseen. Hautoja tutkittiin kaivausten aikana kaikkiaan yksitoista. Myös kirkon alta löytyi yksi ruumishautaus. Kyseinen hautaus ajoittuu kirkkorakennusta aikaisemmaksi, sillä hautakuoppa ulottui kirkkosalin koilliskulman kivijalan alle.

Kirkon viereinen kivikasa osoittautui tutkimuksissa rakenteettomaksi ja löytöjen perusteella varsin nuoreksi, ehkä vasta 1900-luvulla kasatuksi raivausröykkiöksi. Kirkkomaata rajaavan aidan vierestä ja osin alta paljastui aitarakennetta vanhempi muinaispelto.

Peruskarttaote

Kaarinan Ravattulan Ristimäen sijainti osoitettu nuolella. Pohjakarttana ote digitaalisesta peruskartasta 1043 12 Littoinen (2009). © Maanmittauslaitos.

Sisällysluettelo

1. Vuoden 2014 tutkimukset	1
1.1. Tausta ja tutkimuksen tavoitteet	1
1.2. Tutkimusryhmä, osallistujat ja rahoitus	1
1.3. Tiedotus, yleisö ja julkisuus sekä opinnäytetyöt ja tutkimustulosten julkaiseminen	3
2. Kohde, tutkimusalueet ja -menetelmät sekä dokumentointi	6
2.1. Kohteen sijainti, kuvaus ja topografia	6
2.2. Koordinaatisto, kiintopisteet, korkeusluvut sekä suuntien ilmoittaminen	6
2.3. Tutkimusalueet 2014	6
2.4. Kaivaus- ja dokumentointimenetelmät sekä löytöjen ja näytteiden talteenotto	9
3. Kaivaushavainnot 2014	12
3.1. Koeoja 6 (188,00-188,99/810-822,99)	12
3.2. Koeoja 7 (161,00-165,99/821-821,99)	26
3.3. Koeoja 5N (196,00-204,99/809-809,99, 193,00-195,99/808,00-809,99, 186,00-192,99/808,00-810,99)	35
3.4. Alue 4E (kirkkosali, kuori, 4E ja laajennusalueet A, B, C ja D sekä yksiköt)	50
3.4.1. Laajennusalue A	51
3.4.2. Laajennusalue B	57
3.4.3. Laajennusalue C	60
3.4.4. Laajennusalue D	69
3.4.5. Alue 4E (kirkkosali, kuori, ulkopuoli)	75
3.4.6. Pohjaan tutkitut yksiköt	89
3.4.7. Rakennuksen kivijalan ja kuorin kivirakenteen dokumentointi ja poikkileikkaukset	111
3.5. Kirkkomaata rajaava aita	119
3.6. Kiviröykkiö kirkon itäpuolella	128
3.7. Tutkitut ruumishaudat	138
Hauta 1/2014	140
Hauta 2/2014	145
Hauta 3/2014	151
Hauta 4/2014	154
Hauta 5/2014	160
Hauta 6/2014	167
Hauta 7/2014	170
Hauta 8/2014	172
Hauta 9/2014	176
Hauta 10/2014	178
Hauta 11/2014	179
Hauta 12/2014	184
4. Muu tutkimus vuoden 2014 aikana	186
4.1. Yleiskartoituksen jatkaminen ja fotogrammetriadokumentointi	186
4.2. Pintapoiminta	186
4.3. Arkeofyyttihavainnot Ravattulan alueelta	187
5. Yhteenveto vuoden 2014 tutkimuksista	188
Lähteet ja kirjallisuus	190

Liitteet

1. Vuoden 2014 tutkimukset Ravattulan Ristimäellä

1.1. Tausta ja tutkimuksen tavoitteet

Arkeologisia tutkimuksia Kaarinan Ravattulan Ristimäellä (mj-rek. kohdetunnus 202010026) tehtiin 4.8.–17.10.2014 välisenä aikana. Vuonna 2010 aloitettuja ja edelleen vuosina 2011, 2012 ja 2013 tehtyjä tutkimuskaivauksia jatkettiin vuoden 2014 aikana kaikkiaan 11 viikon ajan.¹ Tutkimuskaivausten yhteydessä samanaikaisesti paikalla järjestettiin kolmen viikon aikana myös Turun yliopiston arkeologian oppiaineen perusopetukseen liittyvät opetuskaivaukset sekä kahden viikon ajan myös yleisökaivaukset. Käytettävissä olleista resursseista johtuen kaivausten aikana voitiin panostaa myös yleisötyöhön ja erilaisiin tapahtumiin: paikalla kävikin kesän ja kaivausten aikana lähes 4000 vierailijaa.

Vuoden 2014 tutkimukselliset tavoitteet liittyivät aiempina vuosina aloitettujen alueiden tutkimiseen ja aiempien tutkimusalueiden laajentamiseen mahdollisuuksien mukaan. Pyrkimyksenä oli ottaa esille koko kirkkorakennuksen kivijalka sen dokumentoimiseksi sekä sen rakenteen, koon ja luonteen selvittämiseksi. Uusilla koeojilla ja pintamaata rajatuilla alueilla kuorimalla pyrittiin etsimään kalmistoa rajanneen aidan pohjaa mäen eri puolilla. Koeojilla selvitettiin kalmiston laajuutta ja aidan sijaintia mäen pohjois-, itä- ja kaakkoisosissa. Mahdollisuuksien mukaan pyrittiin myös tutkimaan kaivausalueilta esiin tulleita hautauksia. Lisäksi tarkoituksena oli tutkia kivijalan itäpuolella sijaitseva kiviröykkiö ja jatkaa mäkialueen yksityiskohtaista yleiskartoittamista takymetrin avulla. Kaivausten yhteydessä Ristimäellä kokeiltiin myös digitaalisia fotogrammetriasovelluksia.

Sääolosuhteet vuoden 2014 kaivausten aikana olivat vaihtelevat. Elokuun alun helteitä seurasi useamman viikon pituinen sadejakso, jonka jälkeen syys-lokakuun vaihteessa seurasi poutainen ja tutkimusten kannalta hyvin edullinen syysää. Tutkimukset lopetettiin pakkasaamuihin ja ensimmäisten lumihuutaleiden tulon lokakuun puolivälissä.

1.2. Tutkimusryhmä, osallistujat ja rahoitus

Vuoden 2014 kaivausten kenttätjohtajana toimi aikaisempien vuosien tapaan Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkeologi FM Juha Ruohonen. Oppiaineen kenttätjohtajana sekä mittaustyöstä vastaavana toimi arkeologian opiskelija fil. yo Sinikka Kärkkäinen. Dokumentoinnissa ja löytöjen talteenotossa avustivat koko kaivausten ajan HuK Joonas Kinnunen ja fil. yo Siiri Tuomenoja. Kaivauksilla kaivajina

¹ Paikan sijainnista ja aikaisemmista tutkimuksista ks. vuosien 2010–2013 tutkimusraportit (Ruohonen 2011; 2012; 2013; 2014).

työskentelivät arkeologian opiskelijat Oona Jalonen, Anne-Mari Liira, Johanna Nylund, Arttu Tokoi ja Laura Tuomisalo.

Tutkimuskaivausten lisäksi paikalla järjestettiin 11.-29.8. välisenä aikana myös Turun yliopiston arkeologian oppiaineen opetuskaivaukset. Opetuskaivauskurssille osallistuivat kahden viikon ajan arkeologian lehtori FK Kristiina Korkeakoski-Väisänen johdolla arkeologian pää- tai sivuaineopiskelijat Henriikka Bäfver, Taija Elo (15.8. asti), Marika Honkaniemi, Susanna Hillo, Lauri Järvenpää, Henna Keskinen, Henriikka Laine, Minna Lomma, Elina Mattila, Anna Saarikko, Sanni Salomaa, Kaisa Tikkanen, Akseli Virratvuori ja Henna Virtanen. Lisäksi HuK Janne Rantanen järjesti opetuskaivauksille osallistuneille yhden päivän aikana mittaharjoituksia pienryhmissä ja konservattori, FM Aki Arponen piti esitelmän maalöytöjen käsittelystä ja talteenotosta.

Kahden viikon ajalle järjestettyjen yleisökaivausten aikana kaivauksiin tutustui ja siellä työskenteli noin parisenkymmentä arkeologiasta kiinnostunutta kansalaista ja alan harrastajaa. Yleisökaivauksista syventävien opintojen opintosuoritusta paikalla teki arkeologian opiskelija Madeleine Simon-Bellamy.

Osan aikaa tutkimuksissa avustivat myös arkeologit Jaana Riikonen, Hanna-Maria Pellinen, Ann-Christian Antell, Heidi Martiskainen sekä arkeologian pää- tai sivuaineopiskelijat Kati Haapala, Saara-Veera Härmä, Miikka Wirtanen, Toni Koivula, Anniina Laine, sekä Armi Utriainen (University of London, Iso-Britannia) ja Lisa Reitz (Philipps-Universität Marburg, Saksa). Mukana oli myös Sanna Eldén-Pehrsson ja Pasi Olander. Arkeologian harrastajina mukana olivat useiden päivien ajan mm. Anni Ala-Rakkola-Kara, Hannu Roslakka ja Timo Virta. Ilmakuvausissa auttoi Ilari Korhonen quadrokopterinsa (DJI Phantom 2, Zemuse H3-2D ja GoPro Hero 3) kanssa. Kaivauksilla vieraili ja työskenteli lyhyen aikaa myös useita muita arkeologian opiskelijoita ja harrastajia. Kaivausten jälkeisessä tutkimusalueiden täyttämässä autoivat arkeologian opiskelijoiden ohella myös Turun maakuntamuseon ystävien arkeologian jaoston harrastajat.

Kaivausten jälkityöt tehtiin Turun yliopiston arkeologian oppiaineen tiloissa. Kaivausjohtajan, harjoittelijoiden, kaivauksille osallistuneiden opiskelijoiden ja jälkityökurssilaisten lisäksi kaivausten jälkitöissä avustivat arkeologian harrastajat Helka Julku, Maria Pulli, Liisa Hyvönen, Kaija Pyykkö, Anni Ala-Rakkola-Kara ja Ruut Suomela. Jälkityövaiheessa kenttätöharjoittelija Sinikka Kärkkäinen digitoi eli piirsi kenttätökartat tietokoneella puhtaaksi.

Ilman ulkopuolista rahoitusta paikalla olisi järjestetty ainoastaan Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kahden viikon ajan kestävä opetuskaivaukset, sillä kaivauksiin on vuosittain käytettävissä ainoastaan harjoittelijan noin 3 kk:n palkkaukseen käytettävä summa. Tutkimuskaivaukset, analyysit, konservointi ja muu toiminta oli mahdollisia yliopiston myöntämällä ylimääräisellä 30 000 euron hankerahoituksella ja Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahaston maakunnallisesti merkittävään hankkeeseen myöntämällä 30000 euron apurahalla. Lisäksi arkeologisten tutkimusten tueksi perustettu Suomen muinaistutkimuksen tuki ry antoi Ristimäen tutkimuksiin

(etenkin radiohiiliajoituksiin) keräämistään opastus- ja jäsenmaksuista, saaduista lahjoituksista sekä kannatustuotemyynnin tuloista yli 5000 euron avustuksen ja myöhemmin vielä vastaavan summan analyysikustannuksiin.

Erilaista tarvike- ja sponsoriapua haettiin monelta eri yritykseltä, toimijalta ja muulta taholta. Vain harva taho vastasi avunpyyntöön. Tutkimushanke haluaa esittää suuret kiitokset sen myöntämästä tarvikeavusta Fiskarsille sekä Rautialle tarvikehankintoihin myöntämästä 500 euron avustuksesta – viimeksi mainitut hankinnat tehtiin Turun Rautian K-maatalous Orikedosta. Suurkiitokset osoitetaan myös Kaarinan kaupungille, joka lainasi tutkimushankkeen käyttöön kaivausten ajaksi työmaakopin.

1.3. Tiedotus, yleisö ja julkisuus sekä opinnäytetyöt ja tutkimustulosten julkaiseminen

Vuoden 2014 tutkimuksista ilmoitettiin hyvissä ajoin ennen kaivausten alkua maanomistajalle sekä Ravattulan kylän asukkaille postilaatikkoon jaetuina tiedotteina. Tutkimushankkeen aikana tutkimuksista tiedotettiin lehdistötiedottein, hankkeen kotisivuilla, sosiaalisessa mediassa sekä eri sähköpostilistoilla. Tieto tutustumispäivästä – vierailupäiväksi oli ennakolta ilmoitettu yksi päivä viikossa, keskiviikko – levisi myös alueellisiin lehtiin ja sitä myöten suuren yleisön tietoisuuteen. Keskiviikkoisin iltapäivän tasatunnein järjestettiin ilmaisia, noin 20-40 minuutin opastuskierroksia kaivauksille ja Ristimäelle yleensä. Kävijät olivat tervetulleita myös virallisen vierailuajankohdan ulkopuolella, sekä itsenäisesti myös iltaisin ja viikonloppuisin.

Kiinnostus tutkimuksia kohtaan olikin suurta alkukesän ja kaivausten aikana. Paikalla vieraili mainittuna ajankohtana noin 4000 kävijää. Kävijöistä noin ¾ vieraili paikalla arkisin työajalla kaivausten ollessa käynnissä, muut alkukesän aikana ja kaivausten aikana viikonloppuisin ja iltaisin sekä erilaisten tapahtumien sekä retkien ja opastusten yhteydessä. Yleisötyöhön oli varauduttu osoittamalla yhdelle tutkimusryhmän jäsenistä erillisen yleisö- tai pr-arkeologin tehtävät. Kaivaustutkimusten aikaisista opastuksista ja muusta yleisötyöstä vastasi suurelta osin arkeologian opiskelija Johanna Nylund sekä joiltain osin kaivausjohtaja.

Vierailijoista mainittakoon ensimmäisenä monet Ravattulan kylän nykyisistä asukkaista, joista monet kävivät tutustumassa kaivauksiin vieläpä useaan eri otteeseen. Ristimäellä kävi paikallisten ja lähiympäristön asukkaiden ohella runsaasti myös muita vierailijoita. Yksittäisistä henkilöistä mainittakoon mm. Juhani Kostet, Jussi-Pekka Taavitsainen, Teija Tiitinen, Kirsi Salonen, Hannu Takala, Unto Salo, Jukka Luoto, Ville Laakso, Timo Sepänmaa, Kaisa Lehtonen, Satu Mikkonen-Hirvonen ja Terttu Lempiäinen. Paikalla vieraili myös arkkipiispa Kari Mäkinen, Turun piispa Kaarle Kalliala, emerituspiispa John Vikström, Aleksanteri Saksa (Venäjä) ja Wilhelm Hundsdorfer (Saksa).

Tutkimusten aikana paikalla kävi runsaasti myös arkeologeja ja historioitsijoita sekä arkeologian perus- ja jatko-opiskelijoita, mm. kaikki vuonna 2014 arkeologiassa opiskelunsa aloittaneet uudet pää- ja sivuaineopiskelijat. Kaivauksilla vieraili myös useita

ryhmiä, joista mainittakoon Suomen Rooman instituutti, Tampereen Vapriikin henkilöstö, TY:n Suomen historian henkilökunta, Turun kaupunkisuunnittelu- ja ympäristölautakunta, Turun Museokeskuksen henkilökunta, Salo-Uskelan seura ja Nautelankosken museon henkilökunta.

Tiedon jakamiseksi ja kävijämäärän arvioimiseksi Ristimäelle oli viety maaliskuussa 2014 postilaatikko ja vieraskirja. Itsenäisiä vierailijoita varten kaivausten alkupuolella pystytettiin kirkonpaikan läheisyyteen lisäksi opastaulu. Postilaatikossa ja ilmoitustaululla oli jaettavana Ristimäkeä käsitteleviä esitteitä sekä suomeksi että englanniksi.

Koululaisryhmille tarjottiin kaivausten aikana ilmaisia opastuskierroksia: elokuussa kaivauksilla vieraili kolme ryhmää (luokka mm. Turun Steiner-koulusta ja Auranlaakson koulusta). Lisäksi paikalla vieraili useampaan otteeseen opiskelijoita Mynämäen käsi- ja taideteollisuusopistosta. Ristimäelle järjestettiin kaivausajan ulkopuolella kaivausjohtajan johtamana loppusyksyn 2014 ja alkuvuoden 2015 aikana muutamia opastettuja kierroksia, joissa kävijöitä oli kaikkiaan noin 100 henkeä. Ohjelmallinen Ristimäki-päivä järjestettiin kaivausten loppupuolella 22.9., jolloin paikalla vieraili sateisesta säästä huolimatta yli 200 vierailijaa. Myös Kuusiston piispanpäivät -tapahtuma 24.8. veti paikalle lähes sata henkeä. Lisäksi eri ryhmille järjestettiin tilauksesta esittelyjä ja myös laajempia muinaisjäänöskävelyjä. Maarian ja Kaarinan seurakuntien edustajat pitivät paikalla lisäksi erilliset hartaustilaisuudet.

Tutkimusten alussa järjestettiin erillinen esittely- ja tiedotustilaisuus 4.8.2014, johon osallistui noin 35 henkeä. Paikalla oli mm. STT:n, YLE:n, Turun Sanomien, FST:n, MTV3:n ja joidenkin pienempien tiedotusvälineiden edustajia sekä yliopiston tiedottajia. Kaivaustutkimusten aikana ja niiden jälkeen Ristimäen tutkimukset saivat runsasta huomiota eri tiedotusvälineissä. Kaivausten aikana annettiin runsaasti haastatteluja lukuisten eri tiedotusvälineiden edustajille (esim. HS, TS, SSS, YLE, katolinen kirkko, Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä). Tutkimusten etenemisestä ja tuloksista uutisoitiin sekä valtakunnallisissa, alueellisissa että paikallisissa sanomalehdissä (talteen saatujen lehtijuttujen lukumäärä yli 60 kpl) sekä radiokanavilla. Myöhemmin aiheesta ovat toimittajat kirjoittaneet lukuisia syventäviä ja haastatteluihin perustuvia artikkeleja eri julkaisuihin sekä radioon (mm. Yle 1 Tiedeykkönen 30.9.2014, Yle 1 Jokapaikan Reetta 17.9.2014, FST, Yle Turun radio). Paikalla kuvattiin kaivausten aikaan myös Helomedia Oy:n Ukonvaaja -dokumenttia. Toinen varsinainen tiedotustilaisuus järjestettiin kaivaustutkimusten jälkeen, jolloin esiteltiin yleisölle ja tiedotusvälineille tutkimusten alustavia tuloksia.

Vuoden 2014 tutkimuksista kerrottiin myös luennoin ja esitelmin monessa eri tilaisuudessa, joista osa järjestettiin kaivausten vielä ollessa käynnissä, osa myöhemmin jälkityövaiheessa. Tapahtumista mainittakoon (uudemmassa vanhimpaan) mm. Paimio-Seuran tilaisuus 23.4.2015, Varsinais-Suomen arkeologisten kenttätöiden esittelytilaisuus Turussa 17.4.2015, A. M. Tallgren -symposiumin I osio 21.3.2015, Liedon Vanhalinna 10.3.2015, Helsinki Kansallismuseo, Museoviraston järjestämä kaivausesittely 15.2.2015, Turun Tuomiokirkkoseurakunnan tilaisuudet 11.2. ja 4.2.2015, Turun ja Kaarinan

Seurakuntayhtymän tilaisuus 3.2.2015, Kristinuskon tutkimuksen opintopiirin tilaisuus 12.12.2014, Salon kansalaisopisto 9.12.2014, Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran kuukausiesitelmä Helsingissä 8.12.2014, Turun Klassikoiden tilaisuus 27.11.2014, Suomen muinaistutkimuksen tuki ry:n tilaisuus Turussa 25.11.2014, Suomalais-venäläinen arkeologiasymposiumi Helsingissä 20.11.2014, Pyhän Johanneksen Ritarikunnan tilaisuus 19.11.2014, Meeting of Network of Museum in the Baltic -tapaaminen Aboa Vetus & Ars Nova -tilaisuudessa 23.9.2014 ja Muinaistekniikan päivät Kuralan Kylämäellä 23.9.2014. Kuulijoita mainituissa tilaisuuksissa oli yhteensä noin 900 henkeä.

Kevään 2015 aikana Turun yliopistossa valmistui arkeologian oppiaineeseen kolme kandidaatintutkielmaa, joissa käsiteltiin osin myös Ristimäen tuoreita, vuoden 2014 kaivauksissa saatuja havaintoja:

- Jalonen, Oona 2015: Ravattulan Ristimäen kalmisto ja sitä käyttänyt yhteisö. Arkeologian proseminarityö. Turun yliopisto.
- Tokoi, Arttu 2015: Ravattulan Ristimäen kirkko ja sen rakenne naulalöytöjen perusteella. Arkeologian proseminarityö. Turun yliopisto.
- Tuomisalo, Laura 2015: Viimeinen naula arkkuun. Arkunnaulat ja arkkurakenteet Kaarinan Ravattulan Ristimäellä. Arkeologian proseminarityö. Turun yliopisto.

Lisäksi kansatieteen oppiaineeseen valmistui Ravattulan Ristimäen arvottamista käsittelevä sivuaineen proseminarityö:

- Nylund, Johanna 2015: Miten muinaisjäänös arvotetaan? Esimerkkinä Ravattulan Ristimäki "Suomen vanhimman tunnetun kirkon paikka". Kansatieteen proseminarityö. Turun yliopisto.

Vuoden 2014 kaivaushavainnot ja aineistosta tehtävät analyysit ja muut tutkimustulokset tullaan julkaisemaan sekä kenttätyövaiheen aikana artikkeleina että tutkimushankkeen kaivausosuuden päätyttyä. Yleisölle suunnattu vuoden 2014 kaivaustutkimuksista kertova artikkeli on julkaistu arkeologien harrastajien julkaisemassa *Arkeologia Nyt* -lehdessä 1/2015. Artikkelissa ”*Löytöjä Ristimäeltä. Tuloksia ja tulkintoja vuoden 2014 kaivauksilta*” on esitelty tutkimusten pääasiallinen kulku ja kaivausten alustavia tuloksia (Ruohonen 2015). Myös aikaisempien vuosien tutkimuksista kertovia artikkeleita koottiin jälleen yhteen, ja kaivauksissa mukana ollut arkeologisen tutkimuksen kannatusyhdistys Suomen muinaistutkimuksen tuki ry julkaisikin kevään 2015 aikana kolme Ristimäkeä käsittelevää aiempaa artikkelia kootusti eripainossarjansa toisessa osassa (*Ravattula Ristimäki. Tutkimushankkeen eripainoksia* 2). Tutkimuksissa on laadittu myös englanninkielinen artikkeli ”*Ristimäki in Ravattula. On the remains of the oldest known church in Finland*”, joka tätä kirjoittaessa odottaa vielä julkaisemista. Tekeillä on myös Ristimäkeä käsittelevä lyhyt artikkeli tai tietolaatikko Suomen esihistoriaa käsittelevään uuteen julkaisuun.

2. Kohde, tutkimusalueet ja -menetelmät sekä dokumentointi

2.1. Kohteen sijainti, kuvaus ja topografia

Kohteesta ks. aikaisemmat tutkimusraportit (Ruohonen 2011, 2012 ja 2013a, 2014) sekä tähänastiset keskeiset, kohdetta ja tutkimustuloksia esittelevät julkaisut (esim. Ruohonen 2013b, 2013c, 2015).

2.2. Koordinaatisto, kiintopisteet, korkeusluvut sekä suuntien ilmoittaminen

Vuoden 2014 tutkimusten yhteydessä käytettiin alueelle 2010 laadittua omaa paikallista koordinaatistoa, jossa x-koordinaatti kasvaa kompassipohjoiseen ja y-koordinaatti itään. Asemointia varten alueelle on vuosina 2010–2012 tehty kaikkiaan kuusi paikalliseen koordinaatistoon sidottua kiintopistettä (kp:t 1-6; luettelo koordinaatteineen ja EUREF-järjestelmässä esim. vuoden 2013 tutkimusraportissa). Kiintopisteiden paikat on alueella merkitty kallioon tai maakiviin hakkauksin ja punaisella maalilla. Vuonna 2014 alueelle ei tehty lisää kiintopisteitä.

Kiintopisteiden aiemmasta mittavirheestä johtuen kaivauksissa käytetty oma koordinaatistojärjestelmä on korkeuslukujen suhteen noin metrin N2000-järjestelmää matalammalla korkeustasolla (Ruohonen 2013, 8). Kuten aikaisemmissakin tutkimusraporteissa, myös tässä vuoden 2014 tutkimusten raportissa (sekä kartoissa ja löytöluettelossa) korkeuslukuina käytetään vuoden 2010 korkeussiirtoon perustuvaa hankkeen omaa järjestelmää.

Suunnat raportissa ilmoitetaan perinteisen 360° asteikon sijaan gooneissa (asteikkojako 400). Hautojen ilmansuuntia ilmoitettaessa on kokonaan tutkittujen hautojen osalta mainittu pääpuolen goonilukema. Jos haudan ilmansuunta on epäselvä, tai esim. hautakuviota ei ole kaivettu hautaustasoon asti, on lukuna ilmoitettu kaksi lukemaa (esim. painanteen päätyjen ilmansuunnat muodossa 38/238), ellei toisin ole mainittu.

2.3. Tutkimusalueet 2014

Vuoden 2014 tutkimukset keskittyivät Ristimäen mäkialueen itäpuolelle (ks. kuva 1; myös raportin liitekartta 1). Tutkimusten aikana avattiin uusia alueita sekä jatkettiin aikaisempina vuosina kesken jääneiden alueiden tutkimista kaivauksin. Osa tutkimusalueista kaivettiin puhtaaseen pohjamaahan asti, osa jäi tai jätettiin tarkoituksellisesti kesken.

Kuva 1. Yleiskartta Ravattulan Ristimäestä. Karttaan merkitty vuosien 2010 (punaisella), 2011 (sinisellä), 2012 (vihreällä), 2013 (ruskealla) ja 2014 (violetilla – paksumpi viiva) avatut uudet tasokaivausalueet sekä koekuopat. Osa tutkimusalueista on kaivettu useana eri vuotena. Kartassa myös kiintopisteet (kp 1–6) sekä kiviroykkiö. Korkeuskäyrät esitetty 5 cm välein. Karttoitus tehty vuosien 2010–2014 aikana.

Alue 4E (kirkkorakennus [kirkkosali, kuori], laajennusalueet). Pääasiallinen tutkimusalue avattiin vuosina 2011–13 avatun alueen 4E kohdalle ja sen ympäristöön (2014 laajennusalueet a-d). Pyrkimyksenä oli selvittää aikaisempina vuosina paikalta löytyneen kivijalan ikää, luonnetta ja laajuutta kokonaisuudessaan sekä jatkaa kesken jääneiden alueiden kaivamista syvemmälle. Kirkollisen rakennuksen kivijalaksi tulkitun rakenteen lähiympäristöön avattavilla alueilla oli tarkoitus pyrkiä selvittämään

kalmiston/kirkkomaan luonnetta ja hautojen lukumäärää sekä mahdollisia esiin tulevia kiinteitä rakenteita. Vuonna 2014 esiin otetun yhtenäisen tutkimusalueen pinta-ala oli noin 150 m², vaikkakin uutta tasokaivausaluetta avattiin kirkon ympäristöön yhteensä vain 61,5 m². Tämän lisäksi jatkettiin aikaisempina vuosina esiin otettujen tutkimusalueiden (4E, 5S pohjoislaita, koeoja 4 itäosa ja 5N eteläosa) tutkimista edelleen.

Koeoja 5N. Vuonna 2012 aloitettua ja 2013 jatkettua metrin leveää, etelästä pohjoiseen kulkevaa koeojaa 5N jatkettiin edelleen pohjoiseen vuoden 2013 koeojan pohjoislaidalta kaikkiaan kymmenen metrin matkalta. Koeojan tarkoituksena oli selvittää kalmiston laajuutta ja rajoja sekä hautojen lukumäärää Ristimäen koilliskulman lähellä. Tutkimusalue avattiin uuden koeojan ohella myös vuoden 2013 koeojan kohdalle koordinaattien 186-193/809 alueelle. Tutkimusten aikana sekä uuteen koeojaan että vuoden 2013 aikana esille otetulle alueelle tehtiin laajennuksia tutkittavaksi valittujen hautakuvioiden kohdille.

Koeoja 6. Kokonaan uusi koeoja 6 perustettiin tutkimusalueen 5N itäpuolelle selvittämään kalmiston laajuutta mäen itäosassa. Tutkimusalue sijoitettiin itä-länsisuuntaiseksi ruudusta 188/810 lähtien. Metrin leveää koeojaa avattiin koeojan 5N (2013) itäreunasta kohti itää kaikkiaan 13 metrin matkalta. Tutkimusten aikana koeojaan tehtiin pieni 0,75 m² laajennus tutkittavaksi valitun hautakuvion kohdalle.

Koeoja 7. Uusi metrin leveä koeoja avattiin myös mäen kaakkoisosaan selvittämään kalmiston rajoja mäen kaakkoisreunalla. Koeojaksi 7 nimettyä pohjois-eteläsuuntaista tutkimusaluetta avattiin kaikkiaan viiden metrin matkalta.

Kiviröykkiö. Alueen 4E itäpuolella maapohjalla sijaitsevasta kivikasasta tutkittiin kaksi kivikerrosta ja reunojen maakerroksia. Pyrkimyksenä oli selvittää röykkiön rakenteellisten yksityiskohtien lisäksi sen ikää ja tarkempaa luonnetta.

Kiviaita. Ristimäen reunoilta kolmelta rajatulta alueelta kuorittiin pintamaata mäkeä oletettavasti kiertäneen aidan perustuksen löytämiseksi ja dokumentoimiseksi. Tämän yhteydessä avattiin myös noin kahden neliömetrin kokoinen tutkimusalue mäen luoteislaidalta maan pinnalle erottuneen aitamaisen rakenteen kohdalle koordinaattien x=207,43–210,43 ja y=786,85-787,85 väliselle alueelle; kivirakenne puhdistettiin ja alueelta poistettiin ainoastaan pintamaa. Pyrkimyksenä oli selvittää paikalla havaitun kivirakenteen tarkempaa luonnetta ja dokumentoida esiin otettu rakenne.

Pellot. Ristimäkeä ympäröivät pellot olivat kaivausajankohtana viljelyksessä tai sänkenä, joten systemaattista pintapoimintaa ei voitu tehdä. Epäedullisista havainto-olosuhteista huolimatta Ristimäen viereisiltä pelloilta kerättiin tutkimusten yhteydessä muutamia esinelöytöjä.

2.4. Kaivaus- ja dokumentointimenetelmät sekä löytöjen ja näytteiden talteenotto

Pintamaata ei millään tutkimusalueella poistettu koneellisesti, vaan ylin sekoittunut pintamaa (ns. turvekerros) poistettiin kaikilta kaivausalueilta lapioilla viistäen ja esiin näin saadut tasot siivottiin kaivauslastoilla. Kaikki varsinaiset kaivauskerrokset kaivettiin lastoilla ja tarvittaessa käyttämällä erikoistyövälineitä. Metallinilmaisinta (C-Scope 1220XD ja Garrett Ace 250) ja ns. pinpointeria (Garret Pro-Pointer) käytettiin kaivausalueilla ennakoivasti ennen kerrosten kaivamista ja kaivamisen aikana osoittamaan esiin mahdollisesti tulevien metalliesineiden sijaintia, jotta ne pystyttäisiin kaivamaan varovaisuutta noudattaen esiin. Tutkimuksissa hyödylliseksi osoittautui myös maanäytekaira, jonka sylinterin halkaisija oli 15 mm – kairalla kyettiin hakemaan mällä sijaitseviin rakenteisiin kuuluneita kiviä sekä arvioimaan kulttuurimaakerrosten syvyyttä maata varsinaisesti kaivamatta.

Kaivauksilla käytettiin seuraavaa kerros- ja tasojärjestystä: turve/pintakerros ja 0-kerros (pääas. ohut pintakasvillisuus ja sitä seuraava sekoittunut juuria sisältänyt sekoittunut humuksensekainen multa/hiekka), taso 1, kerros 1, (taso 1,5, kerros 1,5), taso 2, kerros 2 jne. Kerrokset olivat 5 tai 10 cm paksuisia (esim. tasojen 1 ja 2 väli kaivettiin kahtena 5 cm kerroksena; ”välitaso” dokumentoitiin ja löydöt otettiin talteen normaalin kerroksen tapaan (siis esim.: kerros 1, taso 1,5, kerros 1,5, taso 2, kerros 2). Välitasot saatettiin kaivaa vielä kahtena noin 2,5 cm kerroksena, mutta näistä tehdyt löydöt ja havainnot yhdistettiin jälkityövaiheessa yhdeksi 5 cm kerrokseksi. Alueen 4E rakennuksen kivijalan sisällä tasona kaivaminen lopetettiin vaalean koskemattoman hiekan pintaan (taso 3), jonka jälkeen siirryttiin yksikkökaivausmenetelmään. Rakenteisiin kuuluviin kiviin ei missään vaiheessa kuitenkaan koskettu kuin poikkeustapauksissa. Tutkittavaksi valitut ruumishaudat ja myös osa rakennuksen sisällä olleista yksiköistä kaivettiin taso- ja yksikkökaivausmenetelmiä soveltaen.

Kaikki kaivetut kerrokset dokumentoitiin kirjallisesti ja tasot dokumentoitiin myös kuvaamalla. Osa tasoista ja esiin saaduista pienemmistä osa-alueista dokumentoitiin myös piirtämällä joko paperille taittomittoja tai piirustuskehikkoa apuna käyttäen tai takymetriä hyödyntäen. Kenttäkarttojen mittakaava oli pääasiassa 1:25/1:50, mutta myös yksityiskohtaisempia 1:1 kartoja piirrettiin. Tasokarttoja piirrettäessä kaikki maalaji- ja värierot sekä noin 3 cm halkaisijaltaan olevat ja tätä isommat kivet pyrittiin dokumentoimaan tasokarttoihin. Korkeusvaaituksissa käytettiin pääsääntöisesti takymetriä. Tutkimusalueiden pinta- ja tasovaaituslukemat on esitetty tasokarttojen yhteydessä ja kootusti kartoissa 12, 18, 22, 42 ja 43.

Päivittäin tutkimusten jälkeen kaikki tasokaivausalueet suojattiin ja peitettiin kevyt- ja kestopeitteillä. Kaivausalueet pyrittiin peittämään sateen sattuessa myös työaikana. Pohjaan kaivetuiksi tulkituille alueille tehtiin koepistoja sekä kairauksia asian varmistamiseksi. Kaivausten päättyessä loppuun kaivamattomien kaivausalueiden pohjalle asetettiin suodatinkangasta ja kaikki alueet täytettiin niistä kaivetuilla maaineksella, jonka jälkeen alueiden maanpinta entisöitiin vastaamaan ennen kaivaustutkimuksia vastannutta tilannetta. Osa kaivausalueiden rajoja merkitsevästä puupaaluista lyötiin maan sisään ja jätettiin paikoilleen, ja näiden lisäksi kaivausalueiden

kulmiin maan sisään merkiksi asetettiin harjaterästä ja 3” pituisia rautanauvoja merkiksi mahdollisia tulevia tutkimuksia varten.

Tasot ja yksityiskohdat dokumentoitiin kuvaamalla mustavalko- ja diafilmeille (käytetyt kamerat Canon EOS 500N ja Canon EOS 500, diafilminä Fujichrome Sensia 200 ja 400 sekä mv-filminä Kodak T-Max 400 TMY) sekä digitaalikameralla (Nikon D7000 ja FujiFilm X10). Taso- ja yksityiskohtakuvien lisäksi kaivausten aikana otettiin runsaasti yleis- ja työkuvia. Diapositiivit on luetteloitu Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kokoelmiin päänumerolle TYA 373, digitaalikuvat päänumerolle TYA 47 ja mustavalkonegatiivit numeroille 25931–26106. Kaikki tämän raportin kuvat ovat allekirjoittaneen ottamia, ellei kuvateksteissä tai luetteloissa toisin mainita.

Vuonna 2010 aloitettua Ristimäen tarkkaa yleiskartoitusta jatkettiin myös vuonna 2014, lähinnä tutkittavien alueiden ja niiden lähiympäristön osalta. Eri vuosien mittausaineistosta koottu yleiskartta on raportin karttana 1. Toistaiseksi vasta osa mäen pinnasta on tarkasti pintavaahtu ja alueen yksityiskohtaista kartoitusta on tarkoitus jatkaa vielä tulevaisuudessa.

Kaivaustenaikainen mittausdokumentointi, mm. yleiskartoitus, pinta- ja tasovaaitukset sekä löytöjen paikoilleen mittaaminen, tehtiin pääsääntöisesti takymetrin avulla. Käytössä oli Topcon GPT-7003i sekä tallentimella varustettu takymetri Topcon GTS-212. Kaikista mitattavista löydöistä otettiin talteen x, y ja z -koordinaatit; näiden tietojen lisäksi löytöpusseihin merkittiin löytökerros ja maalaji sekä mahdollinen maayksikkö ja/tai muita huomioita.

Kaikki löydetty esineet otettiin talteen pintakerroksista löytyneitä täysin resentejä löytöjä myöten, jotta myös alueen nuorempi maankäyttö on mahdollista luotettavasti havainnoida. Jälkitöissä osa ajallisesti nuorista löydöistä (mm. repäisykorkit, piikkilanka, posliiniastioiden sirpaleet) jätettiin kuitenkin luetteloimatta kokoelmiin – tosin myös näistä luetteloimattomista löydöistä on raporttiin tehty vähintäänkin kirjalliset huomiot, ja osa on myös dokumentoitu kuvaamalla.

Massalöytöaineistoa (pääasiassa palanut savi, savikuona ja savitiiviste) lukuun ottamatta löydöt pyrittiin ottamaan talteen yksitellen x, y ja z -koordinaatit mitaten. Massalöytöaineisto otettiin talteen kaivausruuduittain neliömetrin ja kaivauskerroksen tarkkuudella. Massalöytöaineiston joukosta tunnistettiin jälkitöiden yhteydessä jonkin verran keramiikkaa sekä muita tarkempaa talteenottoa vaatineita löytöjä, jotka kaivaustilanteessa oli otettu talteen ainoastaan kaivausruudun tarkkuudella. Tässä raportissa tutkimusalueiden havaintojen yhteydessä löytötiedot on yleensä ilmoitettu ruudun tarkkuudella, vaikka löydöistä olisi talletettu myös tarkat koordinaatit; tarkat löytötiedot voi tarkistaa alanumeron perusteella löytöluettelosta.

Aikaisempien vuosien tapaan kaikki maa-aines seulottiin pintamaan humuspitoista maata lukuun ottamatta. Seulominen tapahtui ruuduittain tai pienemmän ruudun osan, yleensä neljänneksen, mukaisesti, jolloin osa seulalöydöistä pystyttiin määrittämään tarkemmin kaivausruudun sisällä. Seuloissa hyödynnettiin pääasiassa kahta eri silmäkokoja: 4 mm ja

6 mm. Tiheämpää silmäkokoa käytettiin etenkin rakennuksen kivijalan sisältä ja haudoista sekä muista yksiköistä kaivetun maa-aineksen seulomisessa. Loppuvaiheessa oli käytössä myös 3 mm silmäkokoa oleva seula. Paikoitellen tarkkuusseulonnassa käytettiin apuna maaperän raekoon määrittelemiseen käytettävän seulasarjan tiheitä seulakokoja. Seulontapaikoille, maan pinnalle seulotun maa-aineksen alle, asetettiin rakennusmuovia toistaiseksi kaivamattomien maakerrosten sekoittumisen estämiseksi.

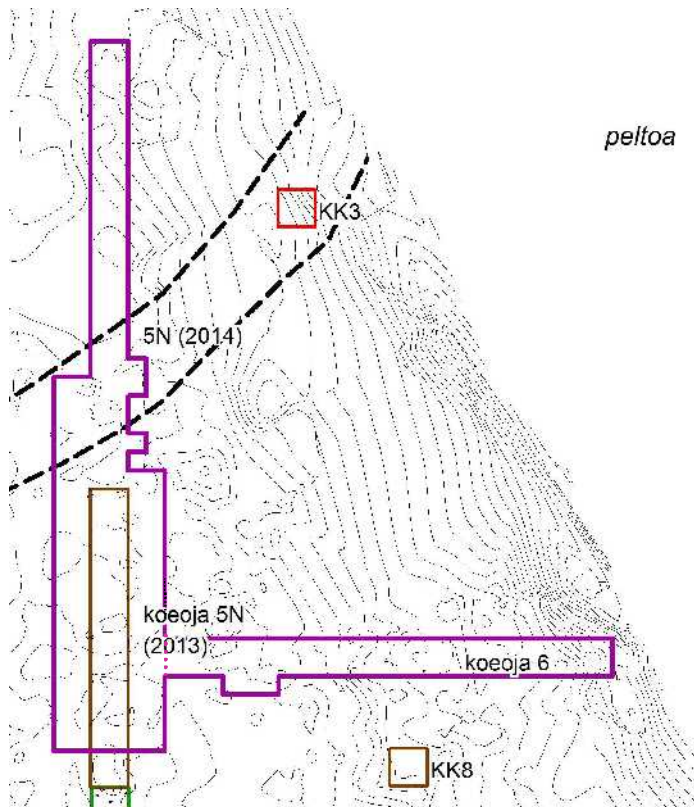
Vuoden 2014 tutkimusten löydöt on talletettu Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kokoelmiin päänumerolle TYA 912. Kaikki konservointia vaativat esinelöydöt toimitettiin kaivausten jälkeen Turun museokeskuksen konservointiyksikköön röntgenkuvausta ja konservointia varten. Konservointiyksikön konservaattorit Maarit Hirvilampi ja Riikka Saarinen kävivät lisäksi tekemässä kipsivalun yhdestä haudasta löytyneestä kokonaisuudesta, joka röntgenkuvattiin myöhemmin museokeskuksen tiloissa. Löytöjen alanumerointi noudattaa tasokaivausalueilla pääasiallisesti seuraavaa järjestystä: koeoja 7, röykkiö, koeoja 6, koeoja 5N ja alue 4E (=kirkkorakennus ja sen ympäristö). Edellä mainittujen tutkimusalueiden sisällä löydöt on pyritty järjestämään kaivausruuduittain/alueittain etelästä pohjoiseen ja lännestä itään sekä kerroksittain ja löytöluokittain (järjestyksessä metalliesineet, saviastian palat, savitiiviste, palanut savi jne.). Muiden alueiden löytöjen talteenottooperusteet ja luettelointijärjestys on esitetty tutkimusalueiden kuvausten yhteydessä. Löytöluettelon loppuun on lisäksi liitetty muutamia siitä luettelointivaiheessa pois jääneitä löytöjä eri tutkimusalueilta.

Tutkittujen hautojen numerointi noudattaa aikaisempina vuosina toteutunutta käytäntöä, jossa kokonaisuudessaan pohjaan kaivetuille haudoille annetaan juokseva numero. Numerointi alkaa vuosittain ykkösestä, ja eri vuosien haudat erotetaan juoksevan numeron ja kauttaviivan sekä vuosiluvun perusteella. Esimerkiksi vuonna 2014 tutkittu hauta 1 voidaan esittää siis muodossa H1/2014 tai hauta 1/2014. Raportin kartoissa on vuosiluku jätetty hautojen tunnuksesta tarpeettomana kuitenkin pois. Tasokaivausalueilla havaitut, mutta pohjaan kaivamattomat hautakuviot eivät saaneet yksilöivää tunnusta.

Tutkimusten yhteydessä otettiin runsaasti myös maa- ja hiilinäytteitä. Kaikista kerroksen 1,5 ja sitä syvemmälle kaivetuista kaivausruuduista otettiin järjestelmällisesti 1 litran maanäyte. Lisäksi esiin tulleista anomaliaista otettiin hiili- ja maanäytteitä tarvittaessa. Maanäytteet analysoi FM Mia Lempiäinen-Avci Turun yliopiston biologian laitoksen kasvimuseosta; näytteiden runsaasta määrästä johtuen osa näytteistä tultaneen analysoimaan myöhemmin. Talteen otetuista hiilinäytteistä sekä makrofossiilianalyysien aineistoista tullaan tekemään radiohiiliajoituksia. Arkun naulojen varsissa paikoitellen säilyneet puujäännöksiä analysoi FM Tiina Vasko ja talteen otetun luuaineiston analysoi FM Anne-Mari Liira. Osasta maanäytteistä on tehty tai on tekeillä Turun yliopiston geologian oppiaineessa maaperän alkuainepitoisuuksia selvittäviä AAS-analyysijä. Talteen saadun orgaanisen aineiston analyysimahdollisuuksia pohditaan tutkimushankkeen edetessä. Raporttien valmistuttua tutkittavat osa-alueet liitetään tämän raportin liitteisiin.

3. Kaivaushavainnot 2014

3.1. Koeoja 6 (188,00-188,99/810-822,99)

Kuva 2. Karttaote Ristimäen koillisosasta. Koeojien 5N ja 6 sijainti rajattu violetilla. Alueiden välinen raja merkitty karttaan katkoviivalla Ei mittakaavassa.

Koeoja 6 sijoitettiin tutkimusalueen 5N itäpuolelle itä-länsisuuntaiseksi ruudusta $y=810$ alkaen Ristimäen itälaidalla olevan pellon rajaan asti (kuva 2). Pyrkimyksenä oli löytää merkkejä haudoista sekä mäen reunasta kirkkomaata rajaavan aidan perustus, tai vaihtoehtoisesti selvittää kalmistoalueen mahdollinen ulottuminen nykyiselle peltoalueelle asti.

Kielloa kasvavalle metsämaalle avattiin uusi metrin leveä koeoja koeojan 5N laajennuksen itäreunasta kohti itää kaikkiaan 12 metrin matkalta. Koeoja avattiin kahdessa osassa niin, että ensin avattiin koeojaa ruutuihin $x=188$ ja $y=810-816$ ja myöhemmin koeojaa jatkettiin idässä ruutujen $y=817-822$ alueelle (kuvat 3-6). Tutkimusten aikana koeojan eteläpuolelle tehtiin pieni $0,75 \text{ m}^2$ laajennus tutkittavaksi valitun hautakuvion kohdalle koordinaattien $x=812,50-813,99$ ja $y=187,50-187,99$ väliselle alueelle.

Yhteensä koeojan 6 alueella tutkimusaluetta avattiin $13,75 \text{ m}^2$.

Kuvat 3 ja 4. Koeoja 6 paalutettuna ja merkittynä maastoon paaluilla ja naruilla ennen pintamaan poistamista. Kuvattu itään (vas. kuva 3) ja länteen (oik. kuva 4).

Kuva 5. Koeojan 6 itäpäätäyä kohdassa 188/820-822 pintavaaitaan ennen kaivausalueen avaamista. Koeoja laskee jyrkästi kohti nykyistä peltoa (vasemmalla). Mittaamassa Siiri Tuomenoja. Kuvattu lounaaseen.

Kuva 6. Koeojan 6 itäpäätty merkittynä maastoon. Vasemmalla korkeintaan pari vuosikymmentä vanha maakasa ja tämän edustalla samoihin aikoihin paikalle tuotuja kiviä. Taustalla jo aiemmin syvemmälle kaivettua koeojan 6 länsiosaa. Kuvattu pellon reunalta kohti länttä.

Pintamaa, kerros 0 ja taso 1

Ennen kaivausalueen mittaamista ja pintamaan poistoa alueella ei erottunut maan pinnalle näkyviä rakenteita tai painanteita, paitsi ruudun 188/817 itä- ja pohjoispuolella muutamia pinnaltaan sammaloituneita noin 30 cm halkaisijaltaan ja vähän tätä kookkaampia kiviä, jotka olivat maassa varsin löyhästi humuksen päällä, ja siis tuotu myöhemmin paikalle. Ruudussa 188/821 oli samoin pintamaan päällä sammaloituneita kiviä ja tämän eteläpuolella korkeahko resentti maakasa (kuva 6).

Pinnanmuodoltaan alue oli erittäin tasainen sen länsiosasta ruutuun $y=816$ asti, ja tästä eteenpäin kohtaan $y=821$ asti se vietti varsin loivasti itään, jonka jälkeen maa alkoi viettämään jyrkemmin kohti peltoa (esim. kuva 5). Kaivausalueen pintamaan länsi- ja itäreunan välinen korkeusero oli enimmillään noin 75 cm.

Kuva 7. Koeojan 6 itäpääty tasossa 1. Alueelta saatiin esiin maan pinnallekin erottuneita irtokiviä (vas. reuna) sekä yhtenäisempi ja syvemmälle maan sisään ulottuva kivirakenne (mäkeä rajaavan aidan pohjaa) (kuvassa keskellä ja oikealla). Ojan eteläpuolella (kuvassa ylhäällä) resentti maakasa. Kuvattu eteläkaakkoon.

Ainoat mainittavat havainnot pintamaata poistettaessa olivat esiin saadut kookkaat kivet ruudussa 188/815 ja ruutujen 188/819-820 alueelta; jälkimmäisellä alueella kivet vaikuttivat muodostavan kookkaan yhtenäisen kiveyksen pinnan. Löytöinä pintamaasta saatiin talteen resenttejä esineitä, kuten repäisykorkki (Hartwall) ruudusta 188/812, rautalangan kappaleita ruuduista 188/815 ja 188/817 ja sementinsekainen kivi 188/817. Lisäksi löydettiin kaksi rautaista aspia tai rautahakasta peltoon rajoittuvasta ruudusta 188/822. Kerroksesta löytyi myös sieltä täältä hiiltä hippuina, jota ei pintamaasta löytyneenä ja siis ilmeisen resenttinä otettu talteen.

Heti pintamaan alta talteen otettu löytöaineisto (:66-94) koostui pääasiassa palaneesta savesta ja savitiivisteestä. Löydöistä mainittakoon lisäksi esihistoriallisten saviastioiden pienet palaset (:68, 74, 79, 82, 85-86, 91) ruuduista 187,5/813 (laajennusalue), 188/817, 188/818, 188/820 (kolme palaa) ja 188/822. Tiilen kappaleita löytyi itälaidasta ruuduista 188/820 ja 188/822 (:83, 88). Yksi pala lasitettua punasavikeramiikkaa (:87) tuli lisäksi esiin ruudusta 188/821 sekä samaan ja vähintään kahteen muuhun astiaan kuuluneita paloja 28 kappaletta (:91) viereisestä ruudusta 188/822. Vihertäviä taso- ja pullolasin kappaleita (:92) löytyi samoin ruudusta 188/822. Moderni tiilenkappale ja kaksi sinisen pullolasin (:94) sirpalletta löytyi ruudusta 188/819. Huomattavaa on, että viimeksi mainitut ajallisesti melko nuoret löydöt sijoittuivat koeojan itäpäähän aivan nykyisen pellon viereen.

Esiin saatu taso 1 dokumentoitiin kuvaamalla ja sanallisesti.

Kerros 1 ja taso 2

Kuvat 8 (vas.) ja 9 (oik.). Koeja 6 länsiosa (ruudut 188/810-816) tasossa 2. Kuvattu itään (vas.) ja länteen (oik.).

Kerros 1 kaivettiin koeajan alueella normaalisti teknisissä tasoissa ruutujen 188/810-816 väliseltä alueelta. Ruudun 188/817 itäpuolinen laajennusalue kaivettiin kerrokset 1 ja 2 yhdistäen, jolloin tältä alueelta myös kerroksen 1 löydöt yhdistettiin 2. kerroksen löytöihin.

Maa oli kerroksessa kaikkialla ruskean eri sävyistä, selkeästi sekoittunutta ja osin vielä humuksensekaista hiekkaa. Selkeitä hautakuvioita ei tutkimusalueella vielä erottunut, mutta ruutujen $y=813$ ja $y=814$ väliselle alueelle muodostui pienistä ja keskisuurista kivistä pitkänomainen lounais-koillisuuntainen keskittymä. Kyseisen keskittymän kivistä suurimmat olivat vierekkäin jonossa ja pienet kivet harvakseltaan sen läheisyydessä. Kivet tulkittiin haudan täyttemaahan hautaa täytettäessä asetetuiksi kiviksi (kuva 10).

Pieniä, noin nyrkinkokoisia ja hieman tätä suurempia kiviä kerroksesta tavattiin harvakseltaan myös muualta koeajan alueelta. Selvästi kookkaampia, halkaisijaltaan yli 40-50 cm kokoisia kiviä tavattiin ruuduissa $y=812$ ja $y=815$. Pintamaata poistettaessa esiin saatu kivirakenne ruuduissa $y=819-820$ selkeytyi syvemmälle kaivettaessa, jolloin sen leveydeksi voitiin mitata noin 1,5 m. Rakenne tulkittiin mäkeä rajanneen aidan perustukseksi. Myös kiviaidan itäpuolella lähellä peltoa tuli esille jonkin verran

vierekkäisiä kiviä, mutta nämä osoittautuivat rakenteisiin kuulumattomiksi, humuspitoisessa maassa ja läheltä pintaa oleviksi irtokiviksi.

Taso 2 dokumentoitiin kuvaamisen lisäksi myös piirtämällä se ruudusta 188/810 ruutuun 188/816 asti (kartta 13). Osa kivistä poistettiin dokumentoinnin jälkeen. Koeojan itäosaa ei piirretty.

Kuva 10. Haudan 3 täytemaassa lähellä maanpintaa oleva lounais-koillisuuntainen kiveys koeojassa 6 tasossa 2. Koeojaa laajennettiin haudan alalta 0,75 m² etelään. Pohjoinen ylhäällä.

Koeojan alueelta lähinnä harmaanruskeasta humuksensekaisesta hiekkamaasta saatiin talteen löydöt :95-119 ja :468. Löytöaineisto koostui pääasiassa massalöydöistä, kuten palaneesta savesta ja savitiivisteestä: näitä saatiin talteen jokaisen ruudun alueelta. Palaneen saven joukossa oli myös varsin runsaasti kuonaantunutta eli sintraantunutta savea. Muista löydöistä mainittakoon ruudusta 188/811 palanut luu (:102), ruudusta 188/812 kokonainen rautanaula (:118), ruudusta 188/813 saviastian pala (:106) ja rautanaulan katkelma (:119), ruudusta 188/814 rautanaulan kantakatkelma (:468) ja 188/815 tumma saviastian pala (:114).

Taso 2 dokumentoitiin kokonaisuudessaan kirjallisesti ja kuvaamalla sekä piirtämällä ruutujen 188/810-816 väliseltä alueelta (kartta 13).

Kerros 2 ja taso 3

Maa oli lähes kaikkialla vielä ruskean eri sävyistä, sekoittuneen oloista hiekkaa. Kivien lukumäärä kerroksessa oli aikaisempaa selvästi vähäisempi. Edellisessä kerroksessa

ruutujen $y=813$ ja $y=814$ väliselle alueelle muodostunut haudansuuntainen kivirakenne ei jatkunut enää tähän kerrokseen, mutta kiveyksen alta paljastui tummempi maaläikkä, siis ilmeinen hautakuvio. Mäen itäreunalta löytyneet kivirakenne ruutujen 188/818-820 alueella saatiin kerroksessa aiempaa paremmin esiin; ylemmällä korkeustasolla olleet ja rakenteeseen selvästi kuulumattomat kivet sen itäpuolella poistettiin (kuvat 13-14).

Koeojan länsipuolella saatiin esille muutamia tummemman maan alueita, jotka osoittivat todennäköisiä hautojen paikkoja. Selkein todennäköinen hautakuvio havaittiin laajennusalueella koordinaattien $y=817,50-818,90$ välisellä alueella, kookkaaseen kivirakenteeseen rajoittuen. Alueelta saatiin osittain esiin reunoistaan pyöristyneen suorakaiteen muotoisen lounais-koillissuuntainen kuvion itä- ja koillispääty. Maa kuvion kohdalla oli hyvin tummanruskeaa noen- ja hiilensekainen hiekkaa.

Kuvat 11 ja 12. Koeoja 6 länsiossa (ruudut 188/810-816) tasossa 3. Kuvattu itään (vas.) ja länteen (oik.).

Tämän länsipuolella, ruudusta $y=816$ ruutuun 818 asti ulottui toinen, edellistä aavistuksen vaaleamman noen- ja hiilensekaisen maan alue, joka soikean muotonsa ja edellisen kanssa samasta ilmansuunnasta johtuen oli ilmeinen hautakuvio. Kuvio ulottui koeojaan lounais- ja koillispäätyjä lukuun ottamatta.

Löytöinä kerroksesta (:120-152) talletettiin runsaasti palanutta savea, savitiivistettä ja sintraantunutta savea. Muista löydöistä mainittakoon ruudusta 188/810 mahdollinen kvartsi-iskos (:129) ja kaksi palanutta luuta (:130, 152), 188/811 mahdollinen kvartsi-iskos (:134), 188/813 ruskeita ja punertavanruskeita saviastian paloja, joista yksi

reunapala (:125, 137) sekä 188/815 sintraantunut mahdollinen saviastian pala (:143). Kerroksesta ei tullut esille lainkaan resenttejä löytöjä.

Kuvat 13 ja 14. Koeoja 6 itäosa (ruudut 188/818-822) tasossa 3 (vas.). Kuvattu länteen. Oik. lähikuva kivirakenteesta. Kuvattu etelään.

Taso 3 dokumentoitiin kokonaisuudessaan kirjallisesti ja kuvaamalla, mutta piirrettiin ainoastaan koeojan itäpäästä ruudusta y=817 ruutuun y=822 (kartta 14).

Kerros 3 ja taso 4

Tasossa 4 oli päästy noin 40 cm syvyyteen pintamaasta mitattuna. Tässä syvyydessä hautakuviot erottuivat jo varsin selkeästi ympäröivää puhdasta ja koskematonta vaaleanruskeaa hiekkaa vasten. Ainoastaan laajennusosassa kohdan y=812,50-813,99 etelälaidassa ja ojan itäosassa aitakiveyksen molemmin puolin tuli esille yhä ruskeaa sekoittuneenoloista hiekkaa. Esiin tulleiden uusien kivien määrä oli vähäinen. Osoittautui kuitenkin, että jo aikaisemmissakin kerroksissa esille tulleet kookkaat kivet ruuduissa 188/812 ja 188/815 olivat puhtaassa pohjamaassa, joten ne eivät kuuluneet mihinkään rakenteeseen tai hautakuvioon.

Koeojassa erottui kaikkiaan kuusi mahdollista lounais-koillisuuntaista hautakuviota tai sellaisen osaa kohdissa y=810,00-810,90, y=811,10-812,15, y=812,10-814,45, y=816,15-818,05 ja y=817,70-818,80. Kuvioden sisällä hiekka oli pääsääntöisesti tummanruskeaa, osin noen- ja hiilensekaista hiekkaa. Hautakuvioissa oli runsaasti hiiltä, jota talletettiin myös näytteeksi. Etenkin itäisimmän kuvion täyttömaassa tavattiin myös runsaasti nyrkinkokoisia kiviä, vaikka niiden lukumäärä kerroksessa muutoin oli varsin vähäinen.

Kuvat 15 ja 16. Koeoja 6 länsiosa (ruudut 188/810-816) tasossa 4. Osa hautaläikistä erottuu tummempina kuvioina vaaleanruskeaa hiekkaa vasten. Kookkaat kivet osoittautuivat luontaisiksi. Kuvattu itään (vas.) ja länteen (oik.).

Mitään rakenteita ei haudoissa tai hautojen ulkopuolella havaittu jo aiemmin havaitun aidan kiviperustuksen lisäksi ruuduissa 188/819-820. Aitakiveyksen itäpuolella maa oli vielä kauttaaltaan tummanruskeaa, sekoittuneen oloista hiekkaa aivan kiveyksen reunaan lukuun ottamatta, jossa oli tavoitettu vaaleanruskea sekoittumaton hiekka. Kiveyksestä poistettiin joitain pienempiä kiviä syvemmälle kaivettaessa.

Löytöjen (:153-186) määrä alkoi jonkin verran vähentyä edelliseen kerrokseen verrattuna. Massalöytöjen ohella koejasta talletettiin rautakauden tyyppin saviastian kappaleita ruudusta 188/812 (:161), yläosasta koristeltu reunapala ruudusta 187,5/812,5 (:155) ja koristelematon ruskea pala ruudusta 188/816 (:172). Lisäksi löytyi yksi mahdollinen kvartsi-iskos ruudusta 188/814 (:168).

Aitakiveyksen ulkopuolelta, läheltä peltoa tavattiin yksi pala pinnaltaan vihreäksi lasitettua punasavikeramiikkaa (:181) ruudusta 188/820 ja kaksi reunapalaa, jossa toisessa vihreää lasitetta ruudusta 188/822 (:183). Mainitut saviastian kappaleet olivat samanlaisia, mitä paikalta löytyi jo kerroksesta 0. Nuorempaa löytöaineisto edusti myös yksi mahdollinen tiilen kappale (:186) ruudusta 188/822. Uudempi löytöaineisto keskittyi edellisten kerrosten tapaan kiviaidan ulkopuolelle nykyisen pellon reunaan, jossa maata on muokattu peltoviljelyn yhteydessä.

Kerros 4 ja taso 5 (sekä pohjaan kaivettu alue aitakiveyksen itäpuolella)

Kerrosta 4 tutkittiin kaivamalla tasossa koordinaatista $y=812,5$ itään koko koeojan matkalta. Ruutu 188/810 kaivettiin osana aluetta 5N (ks. havainnot myös koeojan 5N ja hautakuvauksen 5 kohdalta). Puhtaaksi osoittautunutta, vaaleanruskeaa sekoittumatonta hiekkamaata olevaa ruutua 188/811 ei kaivettu lainkaan ja ruutujen 188/812,5-813 pohjoisosaa kaivettiin ainoastaan välitasoon 3,5 asti, jolloin se osoittautui samoin koskemattomaksi (kartta 17).

Kaivettaessa maa oli hautakuvioita lukuun ottamatta vähäkivistä vaaleanruskeaa (koskemattonta tai lähes koskemattonta) hiekkaa kalmistoaluetta idässä rajaavaan kivrakenteeseen asti.

Selkeitä, yhdensuuntaisia hautakuvioita koeojassa erottui kaikkiaan viisi (vrt. edellisen kerroksen havainnot ja kartat 15 ja 17), joista läntisin (hauta 5/2014) ulottui itäosastaan tutkimusalueelle 5N (ks. hautaa käsittelevät havainnot tutkimusaluetta käsittelevän luvun alta).

Kokonaisuudessaan koeojasta otettiin esille ja tutkittiin kohdassa $y=812,50-814$ sijainnut hauta 3/2014. Haudan tutkimiseksi koeojan etelälaitaan oli tehty $0,75 \text{ m}^2$ laajennusalue. Tämän itäpuolella kohdassa $y=815,20-815,90$ oli esillä suorakaiteenmuotoisen hautakuvion koillispääty. Tämän päädyistä vain noin 20 cm etäisyydellä itään oli toinen, lähes kokonaan koeojaan sijoittunut samansuuntainen hautakuvio (kohdassa $y=816,20-818,35$).

Kuva 17. Koeoja 6 tasossa 5. Taustalla pellon lähellä mäkeä rajaava kivrakenne. Edessä aluetta 5N (2014). Kuvattu itään.

Kaikkien edellä mainittujen hautakuvioiden täyttömaa oli ruskeaa tai tummanruskeaa sekoittunutta hiekkaa, joista kahdessa viimeksi mainitussa kuviossa tavattiin tasossa 5 myös jonkin verran hiiltä. Selvästi edellisiä tummempaa, kauttaaltaan hyvin noen- ja hiilensekaista tummanruskeaa hiekkaa oli kohdassa $y=817,50-818,90$ erottuvan hautakuvion täyttömaa. Hauta ulottui koeojaan vain sen koillispäädyn osalta rajoittuen idässä aivan aitakiveyksen reunaan.

Mäkialuetta rajanneen aidan varsin massiivinen kiviperustus alkoi kohdassa y=819 ulottuen ruudun 188/820 itälaitaan. Rakenteen ympärillä oli puhdasta vaaleanruskeaa hiekkaa. Rakenne jätettiin suurimpia, tasokarttaan merkittyjä kiviä poistamatta tasoon 5. Osa aitarakenteen kivistä oli kaivettua tasoa vielä syvemmällä, eli ne oli koeojan alueella kaivettu yli 40 cm syvyyteen maan sisään. Aidan pohjaksi tulkittu kiveys on tutkimusalueella rakennettu maahan kaivettuun ojamaiseen kaivantoon.

Aitarakenteen itäpuolella ruudussa 188/821 havaittiin ympäröivää puhdasta hiekkamaata hieman syvemmälle menevä, aidan suuntaisesti kulkeva noin 90 cm leveä sekoittuneen hiekan alue, joka kaivettiin tason 5 jälkeen yksikkönä pohjaan. Pohja tavoitettiin pääasiassa jo 5–10 cm tasoa 5 syvemmältä. Yksikkönä kaivetulla alueella tummanruskean sekoittuneen hiekan seasta tavattiin jonkin verran hiiltä, muttei mitään ajoittavia löytöjä. Yksikkö oli koeojan eteläosassa aavistuksen sen pohjoispuolta syvempi. Kyseessä ei ollut ruumishauta, vaan muu kaivuujälki, mahdollisesti maanmuokkauksen aiheuttama anomalia. Tämän itäpuolella samassa syvyydessä havaittiin lisäksi kapea, mäen pituussuunnan mukaisesti kulkeva tumma mahdollinen kyntöjälki noin 30–35 cm syvyydessä alkuperäisestä maanpinnasta mitattuna.

Kuva 18 (ylh. oik.). Koeojan 6 itäreuna ruudusta 188/820 itään tasossa 5. Mahdollinen auranjälki kuvan alalaidassa. Tummempi maa kaivettiin tason 5 alapuolella yksikkönä pohjaan. Kuvattu länteen.

Löytöjen määrä alkoi selvästi vähentyä edellisiin kerrokseen verrattuna. Massalöytöjen ohella koeojasta haudan 3 itäpäädyistä talletettiin kaksi rautanaulaa (:453-454), pinnaltaan punertavanruskea saviastian kappale ruudusta 188/818 (:201), samasta ruudusta savukvartsinen mahdollinen kvartsi-iskos (:202), vaaleanruskea saviastian kappale ruudusta 188/821 (:209), sekä isohko punertavanruskea saviastian pala ruudusta 188/822 (:212). Lisäksi tummaa kivilajia oleva pitkänomainen mahdollinen kivilaji-iskos talletettiin ruudusta 188/821 (:211). Koeojan itäpäädyistä, ilmeisen sekoittuneesta kerroksesta ruudusta 188/822 talletettiin savilietekoristeltu punasaviastian reunapala ja kellertävänruskeaa lasitetta sisältävä saviastian pala (:217); samasta ruudusta löytyi lisäksi mahdollinen koristekaakelin kappale (:216).

Kuva 19. Mäkeä rajaava kivirakenne esiin otettuna ruutujen 188/819-820 alueella tasossa 5. Rakenne jatkuu yhtenäisenä etelään ja pohjoiseen kaivamattomille alueille. Kuvattu etelään.

Taso 5 dokumentoitiin kirjallisesti, kuvaamalla ja piirtämällä (kartta 17). Samaan karttaan on liitetty myös aidan itäpuolisen, pohjaan kaivetun alueen pohjaluvut.

Laajennusalue koejan eteläpuolella (hauta 3/2014)

Kun koejaa 6 oltiin kaivettu tasoon 4 asti päätettiin ruudussa 188/812-814 alueelle ulottuva hautaläikkä tutkia kokonaisuudessaan. Koejan eteläpuolelle tehtiin 0,75 m² laajennus koordinaattien x=812,50-813,99 ja y=187,50-187,99 väliselle alueelle haudan kokonaan tutkimiseksi. Laajennuksesta kerroksessa 1 havaittiin pari nyrkinkokoista ja hieman pienempää kiveä, jotka poistettiin. Kerroksessa 2 tavattiin jonkin verran pienempiä kiviä sekä haudan täytemaan alueella myös hiiltä hippuina. Taso 3 dokumentoitiin piirtämällä muun koejan yhteyteen. Kerroksessa 3 havaittiin laajennusalueella ainoastaan muutamia pieniä kiviä. Kaikki laajennusalueen tasot dokumentoitiin kuvaamalla ja osa myös piirtämällä. Kerroksesta 3 lähtien laajennusalue yhdistettiin tasona muuhun kaivausalueeseen. Haudasta 3 tarkemmin ks. hautakuvaus 3/2014.

Kuva 20. Hauta 3/2014 kaivettuna koejassa 6 tasoon 5. Koeajan eteläpuolelle avattiin 0,75 m² laajennus haudan kaivamiseksi kokonaan esiin. Kuvattu pohjoiseen.

Pohjaan kaivettu alue

Koejasta 6 kaivettiin pohjaan haudat 3/2014 ja 5/2014 (ulottui vain osin koeajaan 6) sekä kivrakenteen itäpuolinen alue.

Pohjaan kaivamattomalle alueelle asetettiin harso ennen sen peittämistä. Koeajan reunoihin maan sisään asetettiin merkiksi puupaaluja ja rautanauloja.

Yhteenveto koejasta 6

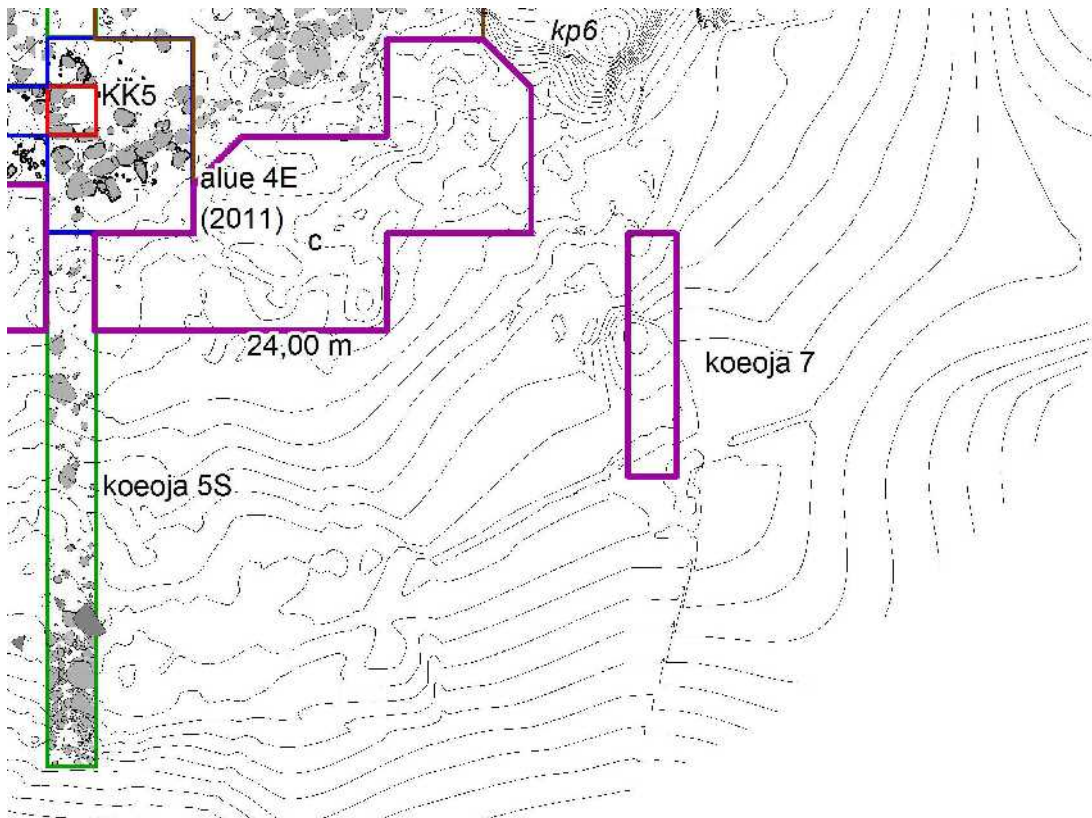
Keskimäärin koejaa 6 kaivettiin 40–50 cm syvyyteen (kaikki korkeusvaatukset on kootusti esitetty kartassa 18). Koejasta tuli esiin kaikkiaan viisi hautakuviota tai sellaisen osaa. Hautakuvioista kaksi kaivettiin kokonaisuudessaan: hauta 3/2014 ja 5/2014 (jälkimmäinen tutkimusalueen 5N yhteydessä, ks. hautakuvaukset). Kaikki kuviot olivat lounais-koillisuuntaisia, eivätkä ne koeajan alueella leikanneet toisiaan. Mainittujen kahden haudan ohella pohjaan kaivettiin ainoastaan koeajan itäisimmät ruudut nykyisen pellon läheisyydessä.

Koejasta löytyi odotetusti myös mäkeä rajanneen aidan kivinen perustus. Perustus löytyi ojan itälaidan läheltä ruuduista 188/819-820. Aitakiveys osoittautui varsin kookkaaksi, jopa 170 cm leveäksi rakenteeksi, jonka keskellä koeajan kohdalla oli yli metrin halkaisijaltaan oleva kivi. Pienempiä kiviä oli aseteltu tämän ison kiven molemmin puolin ja osin myös päälle. Säilynyt kivrakenne ulottui yli 40 cm syvyyteen maan sisään ja se on havaintojen perusteella perustettu maahan kaivettuun ojamaiseen kaivantoon. Aidan kulkusuunta oli koeajan kohdalla lähellä pohjoisluodetta–eteläkaakkoa. Aidan ulkopuolella eli rakenteen itäpuolella havaittiin kyntöjälki ja muita merkkejä alueen mahdollisesta viljelemisestä; tämä alue osoittautui myös myöhemmän maanmuokkauksen sekoittamaksi.

Aitakiveyksen ja koeojan muiden havaintojen perusteella kalmistoalue ei jatku itään nykyiselle peltoalueelle, vaan rajautuu itäosastaankin nykyisen mäki alueen alalle, melko tasaiselle hiekkapitoiselle maalle. Myös kaikki havaitut hautakuviot sijoittuivat alueella kiviaindan sisäpuoliselle alueelle.

3.2. Koeoja 7 (161,00-165,99/821-821,99)

Ristimäen kaakkoiskulman lähelle, kirkkorakennuksen kivijalan itäpuolella sijaitsevan kiviröykkiön eteläpuolelle avattiin uusi koeoja (koeoja 7; ks. kuva 21). Oja sijoitettiin pinnanmuodoltaan varsin tasaiselle, loivasti etelään laskevaan metsämaastoon, jossa ei ennen pintamaan poistamista erottunut lainkaan painanteita, kiviä tai muita rakenteita. Koeojan itäpuolella sijaitsi varsin pienistä kivistä koottu noin 2,5-3 m halkaisijaltaan ollut röykkiö. Ennen koeojan avaamista koeojan aluetta ja sen lähiympäristöä raivattiin kasvillisuudesta ja pintamaata kuorittiin jonkin verran pois mahdollisten kivirakenteiden havaitsemiseksi. Koska heti pintamaan alta esiin saatiin kivinen rakenne, sen luonnetta päätettiin tutkia tekemällä paikalle koeoja. Paikalle avattiin pohjois-eteläsuunnassa yhteensä viisi metriä pitkä ja itä-länsisuunnassa metrin leveä koeoja ruutujen x=161-165 ja y=821 alueelle.

Kuva 21. Koeoja 7 sijoittui Ristimäen kaakkoisosaan. Ote yleiskartasta. Ei mittakaavassa.

Pintamaan alta esiin tulleen kivirakenteen luonteen selvittämisen lisäksi koeojalla pyrittiin selvittämään kalmiston laajuutta mäen etelälaidassa. Kaikkiaan tutkimusalueetta koeojan 7 alueella avattiin 5 m².

Pintamaa, kerros 0 ja taso 1

Noin 5 cm paksuinen pintamaa poistettiin yhtenäisenä koeojan alueelta ja osittain myös sen ympäristöstä ennen koeojan paaluttamista lapiolla viistäen. Pintamaan alta tuli esiin humuksensekainen, juuria runsaasti sisältänyt tummanruskea hiekka. Tätä kerrosta (kerros 0) poistettiin lapiolla ja osin kaivauslastoilla koeojan alueelta noin 10–15 cm syvyyteen asti, jonka jälkeen esille saatu taso 1 siistittiin kuvaamista ja piirtämistä varten (kartta 19). Tasossa maa oli kauttaaltaan ruskeaa, osittain tummanruskeaa, osittain vielä humuksensekaista sekoittunutta hiekkaa.

Kuva 22. Koeoja 7 merkittynä maastoon ennen tasokaivausta. Koeojasta ja sen lähiympäristöstä poistettu jonkin verran pintamaata ennen dokumentointia. Oikealla oleva iso kivi on siirretty paikalle aiemmin kaivetulta alueelta. Taustalla metsikön rajassa sijaitseva kivikko sisältää pellolta tuotuja kiviä. Kuvattu etelään.

Etenkin ruudun 164/821 alueella havaittiin runsaasti pään- ja nyrkinkokoisia kiviä, joista suurin oli halkaisijaltaan lähes 45 cm kokoinen. Kiveys vaikutti ihmistekoiselta rakenteelta, sillä muualla koeojassa ei kiviä juuri lainkaan tavattu. Koeojan ulkopuolella, sen itäpuolella, oli pintamaata kuorittaessa havaittu vastaava kiveys, joka vaikutti olevan jatkoa nyt koeojasta havaitulle kiveykselle. Tämän yhtenäiseltä näyttäneen kiveyksen suunta oli noin NW-SE. Koska kiveys etenkin koeojan itäpuolella oli lähellä maanpintaa ja se koostui varsin pienistä kivistä, ei rakenne vaikuttanut ajallisesti kovinkaan vanhalta. Koeojassa kiveyksen eteläpuolella syvemmällä kaivaustasolla erottui ojan länsireunan sisään menevä tummemman ruskean sekoittuneen maan alue (ruudussa 163/821), mikä vaikutti mahdolliselta hautakuviolta. Tummempi alue havaittiin myös aivan koeojan luoteiskulmassa ruudussa 165/821. Pintakerroksesta löytyi neljä palaa tiiltä (:1) ruudusta 162/821.

Koeojasta esiin saatu taso 1 dokumentoitiin kirjallisesti, piirtämällä (kartta 19) ja kuvaamalla.

Kuva 23. Koeoja 7 tasossa 1. Ojan ulkopuolella oleva pienistä kivistä koostuva rakenne ei liity kalmiston käytön aikaiseksi, vaan ajoittuu tätä nuoremaksi. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 24. Lähikuva kiveyksestä tasossa 1 ruudun 165/821 alueella. Kuvattu itään.

Kerros 1 ja taso 2

Kerrosta 1 kaivettaessa maa-aines oli pintaosistaan yhä ruskeaa, osin tummempaa ja osin vaaleampaa hiekkaa. Kerros kaivettiin tasoon 2 kahtena noin 5 cm teknisenä kerroksena. Kerroksessa tavattiin edellistä selkeämmin vaaleaa hiekkaa vasten tummemman hiekan värjäytymiä. Kerroksen pohjalla esillä oli jo osin vaaleanruskea, sekoittumattoman oloinen hiekka. Tummanruskeaa sekoittunutta hiekkaa, mahdollista hautojen täyttemaata, havaittiin ruutujen 163-164/821 alueella, jossa maavärjäytymän suunta oli lähellä hautojen yleistä lounais-koillisuuntaa. Koko koeojan pohjoispää ruutujen 164-165/821 alueella oli myös kauttaaltaan ruskeaa sekoittunutta hiekkaa. Aivan koeojan kaakkoislaidassa havaittiin myös pieni tummanruskean sekoittuneen hiekan alue.

Pienehköjä kiviä tavattiin aikaisempaa jonkin verran enemmän. Kiviä tavattiin erityisesti koeojan pohjoisosassa ruutujen 164-165/821 alueella ruskean sekoittuneen hiekan yhteydessä sekä aivan koeojan eteläosassa ruudussa 161/821 ruskeassa maassa. Kivet eivät kuitenkaan muodostaneet mitään selkeitä rakenteita kuin mahdollisesti ruutujen 164-165/821 alueella, jossa ne vaikuttivat kuuluvan haudan täyttemaahan.

Kerroksesta löytyi massalöytöjen ohella myös saviastian paloja. Ruudusta 162/821 palanutta savea ja tiiltä, ruudusta 163/821 palanutta savea, ruudusta 164/821 savitiivistettä ja palanutta savea ja ruudusta 165/821 palanutta savea (:2-4, :7-9). Ruudusta 163/821 löytyi kahdeksan palaa rautakauden tyyppin keramiikkaa (:5) ja ruudusta 164/821 yksi keramiikan kappale (:6).

Kuvat 25 ja 26. Koeoja 7 tasossa 2. Kuvattu pohjoiseen (vas.) ja etelään (oik.).

Kerrosta syvemmälle kaivettaessa poistettiin dokumentoidut ja rakenteisiin kuulumattomat, kaivauskerroksen sisään jääneet kivet. Kiviä poistettaessa kävi ilmi, että monet niistä olivat puhtaanoloisessa vaaleanruskeassa pohjamaassa. Jäljelle jääneet, syvemmälle ulottuvat kivet olivat pääosin tummassa, sekoittuneessa maassa.

Taso 2 dokumentoitiin kirjallisesti, piirtämällä (kartta 20) ja kuvaamalla.

Kerros 2 ja taso 3

Kerroksessa 2 koeojan maa oli jo paikoittain vaaleaa tai vaaleanruskeaa sekoittumattoman oloista hiekkaa, jossa löytöjen määrä oli varsin pieni.

Esiin tulleiden uusien kivien määrä oli varsin vähäinen. Tasossa olleet kivet keskittyivät koeojan pohjoisosaan mahdollisen hautaläikän kohdalle, ruudun 165/821 itäpuolelle. Syvemmälle kaivettaessa kivien määrä koeojan alueella väheni huomattavasti. Kerroksen sisään jääneet kivet poistettiin dokumentoinnin jälkeen.

Kerroksen 2 alaosassa maa alkoi paikoittain muuttua vaaleaksi tai vaaleanruskeaksi hiekaksi, jossa uusia hautakuvioita tai muita sekoittuneen maan alueita ei enää erottunut. Tummat, sekoittuneen maan alueet erottuivat aikaisempaa huomattavasti selvemmin tässä kerroksessa, noin 25–30 cm syvyydessä alkuperäisestä maan pinnasta mitattuna. Nämä näyttivät muodostavan reunoistaan pyörityneitä hautakuvioita.

Kuva 27. Tiivis kiveys todennäköisen hautakuvion täyttömaassa ruudun 165/821 itä laidalla tasossa 3. Kuvattu itään.

Todennäköisiä hautakuvioita tavattiin edellisen kerroksen tavoin ruutujen 164-165/821 alueella, ruudussa 163/821 sekä pieneltä osin aivan koeojan etelälaidassa ruudussa 161/821. Hautakuviot erottuivat lähinnä tummempina lounais-koillissuuntaisina värjäytyminä vaaleaa–vaaleanruskeaa hiekkaa vasten. Hiiltä havaittiin ainoastaan mahdollisessa haudan täytemaassa ruudun 163/821 itälaidassa.

Kerroksesta 2 saatiin esiin löydöt :10-21. Palanutta savea ja savitiivistettä esiintyi aikaisempia tasoja selvästi enemmän. Kerroksesta löytyi lisäksi mahdollinen saviastian pala (:12) ruudusta 162/821 ja mahdollinen kvartsi-iskos (:15) ruudusta 163/821.

Kerrosta 2 seurannut taso 3 dokumentoitiin kirjallisesti ja kuvaamalla.

Kuvat 28 ja 29. Koeoja 7 tasossa 3. Kuvattu pohjoiseen (vas.) ja etelään (oik.).

Kerros 3 ja taso 4

Kerroksessa 3 koeojan maa oli jo suurelta osin vaaleaa tai vaaleanruskeaa paikoitellen sekoittumattoman oloista hiekkaa, jossa löytöjen määrä oli edelliseen kerrokseen verrattuna varsin vähäinen.

Myös esiin tulleiden uusien kivien määrä oli varsin vähäinen. Kiviä tavattiin aikaisempien tasojen tapaan runsaimmin ruudussa 165/821, jossa ne keskittyivät

tummanruskean sekoittuneen maan alueelle, todennäköisen hautaläikän sisään sen esiin kaivettuun länsipäätyyn. Toinen keskittymä oli koeojan eteläpäässä ruudussa 161/821.

Tasossa 4 esillä oli kaksi varmaa ja kuusi epävarmaa hautakuviota tai sellaisen osaa. Selkeimmät lounais-koillisuuntaiset tumman maan alueet olivat ruuduissa 165/821 ja 163/821, jossa ensin mainitussa oli esillä täyttömaan osalta hyvin kivinen haudan länsipääty tai -osa; jälkimmäinen kuvio muodostui ainakin yhdestä mutta mahdollisesti kahdesta tai jopa kolmesta osin päällekkäisestä hautakuvioista. Samansuuntaisia, mutta epävarmempia tummanruskeita kuvioita erottui myös koeojan luoteis- ja koillisnurkissa, kaksi ruutujen 162-163/821 alueella sekä kaksi aivan koeojan etelälaidassa ruudussa 161/821; tasossa eteläisimmän ruudun poikki kulki myös kapea noin 7-10 cm leveä tumman maan kaistale samassa lounais-koillissuunnassa kuin haudatkin. Hiiltä havaittiin ainoastaan ruudun 163/821 itäpuolella olleen todennäköisen haudan tummanruskeassa noen- ja hiilensekaisessa täytemaassa.

Kuvat 30 ja 31. Koeoja 7 tasossa 4. Tummat läikät ovat todennäköisiä hautakuvioita. Kuvattu pohjoiseen (vas.) ja etelään (oik.).

Kerroksesta 3 saatiin esiin löydöt :22-34. Massalöytöaineistoa eli palanutta savea ja savitiivistettä esiintyi joka ruudussa, mutta aikaisempaa tasoa selvästi niukemmin. Kerroksesta löytyi myös neljä todennäköistä rautakautisen saviastian palaa, kaikki ruudusta 165/821 (:31-32).

Taso 4 dokumentoitiin kirjallisesti, kuvaamalla ja piirtämällä (kartta 21). Koeojaa ja siinä havaittuja todennäköisiä hautakuvioita ei kaivettu enää tätä tasoa syvemmälle.

Yhteenveto koeojasta 7

Koeojalla 7 pyrittiin selvittämään kalmiston laajuutta ja rajoja Ristimäen kaakkoislaidassa. Samalla alueelta pyrittiin löytämään mäkeä sen reunoilta rajaavan kivirakenteen jäännöksiä.

Kalmiston käyttöä selvästi nuorempi ilmiö oli koeojan ulkopuolellekin ulottunut, maan pintaosista esiin tullut pienistä kivistä koostunut kivirakenne. Läheisesti tätä muistuttava rakenne löytyi myös Ristimäen etelälaidasta aitarakenteen dokumentoinnin yhteydessä. Kivirakenne saattaa liittyä alueen myöhäiseen maankäyttöön, kuten sen tai läheisen peltoalueen raivaamiseen. Koeojassa ensimmäisissä kaivauserroksissa tavattu, syvemmälle ulottunut kiveys ei myöskään osoittautunut mäkeä rajaavan aidan jäännökseksi, vaan ainakin paikoitellen alueella sijaitsevien hautakuvioiden täyttemaassa oleviksi kiviksi.

Kuva 32. Koeoja 7 tasossa 4. Tummaa maata sisältävät alueet ovat todennäköisiä hautakuvioita. Koeojan ulkopuolella maan pintaosissa sijainnutta harvaa ja hautauksia selkeästi nuorempaa kiveystä on nähtävissä kuvassa oikeanpuoleisen kuvion yläpuolella. Pohjoinen vasemmalla.

Mäkeä rajanneen aidan kivisiä jäännöksiä ei koeojasta löydetty, vaan koko koeojan aluetta oli kaivaushavaintojen perusteella käytetty hautaamiseen. Maa olikin kauttaaltaan kaivamiseen sopivaa varsin vähäkivistä hiekkamaata. Varmoja hautakuvioita tavattiin kaksi ja mahdollisia hautakuvioiden osia näiden lisäksi vielä kuusi. Koeojasta löytyi lähinnä palanutta savea ja savitiivistettä sekä joitain paloja rautakauden tyyppin keramiikkaa.

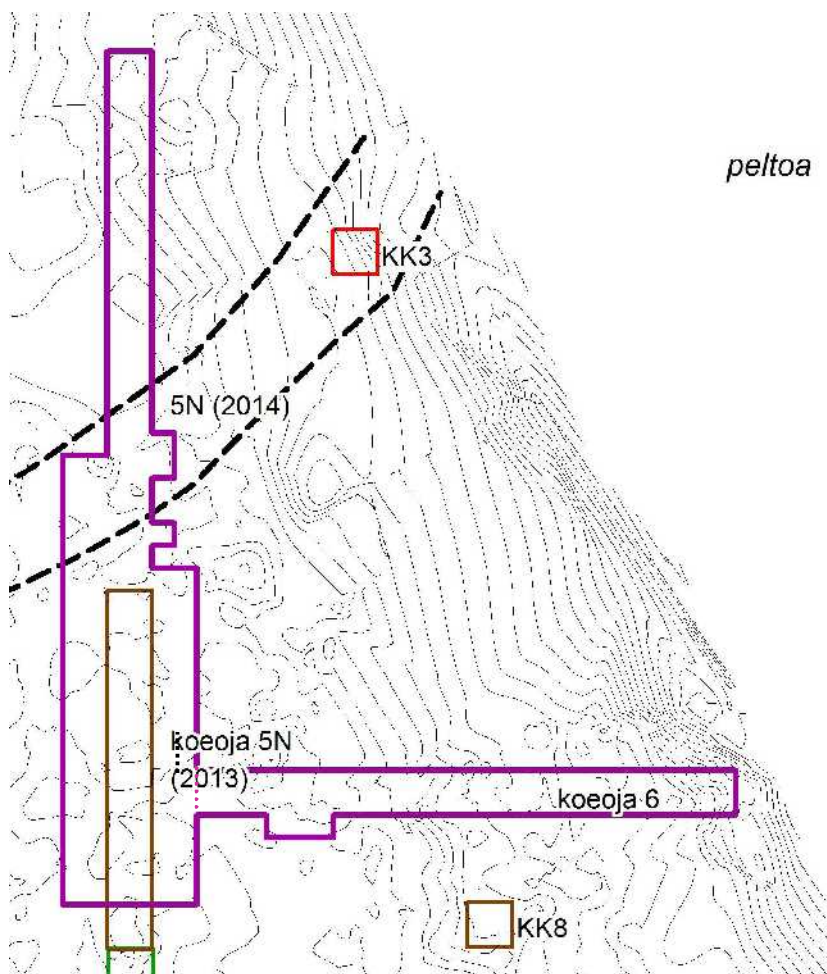
Hautausmaa-alueen rajoja ei tällä alueella siis saatu selville, sillä kalmisto näyttäisi jatkuvan koeojasta vielä pidemmälle etelään ja itään. Koeojan 7 tutkiminen jätettiin tasoon 4 eli noin 40 cm syvyyteen maan nykyisestä pinnasta mitattuna. Koeojan korkeusvaaitusluvut on esitetty kootusti kartassa 22. Koeojaa ei missään kohta kaivettu pohjaan asti, eikä esiin tulleita hautakuvioita tutkittu kokonaisuudessaan. Ojaa onkin jatkossa syytä jatkaa vielä etelään kalmiston eteläreunan ja kalmistoa rajaavan aitarakenteen löytymiseksi; ongelmaksi saattaa tulla pari metriä koeojasta etelään lähellä nykyisen pellon reunaa sijaitsevat kookkaat, paikalle muualta tuodut kivet, joiden siirtäminen ei ilman konevoimaa onnistu. Tutkimusten jälkeen ojan pohjalle asetettiin suodatinkangas ja alue täytettiin maalla vastaamaan ennen kaivaustutkimuksia vastannutta tilannetta. Kaivausalueiden reunoihin maan sisään asetettiin puupaalujen ohella harjateräsmarkit osoittamaan tutkimusalueiden kulmien paikkaa.

3.3. Koeoja 5N (196,00-204,99/809-809,99, 193,00-195,99/808,00-809,99, 186,00-192,99/808,00-810,99)

Vuonna 2012 aloitettua ja 2013 jatkettua metrin leveää, etelästä pohjoiseen kulkevaa koeojaa 5N jatkettiin edelleen pohjoiseen vuoden 2013 koeojan pohjoislaidalta ruutuun 204/809 asti. Koeojan tarkoituksena oli selvittää kalmiston laajuutta ja hautojen lukumäärää Ristimäen koilliskulman lähellä. Lisäksi pyrkimyksenä oli löytää jälkiä mäkeä rajaavasta maansisäisestä kivrakenteesta koeojan alueelta.

Tutkimusalue avattiin, useaan otteeseen laajentaen, kokonaan uuden pohjoiseen jatkuvan koeojan osan ohella myös vuoden 2013 koeojan 5N (2013) kohdalle ja sen ympäristöön koordinaattien 186-193/809 väliselle alueelle. Tutkimusten aikana sekä uuteen koeojaan että vuoden 2013 aikana esille ensimmäistä kertaa otetulle alueelle tehtiin itä-länsisuunnassa laajennuksia tutkittavaksi valittujen hautakuvioiden kohdille niiden tasojen yksikkökaivausta varten.

Yhteensä tutkimusaluetta koeojan 5N alueella avattiin vuoden 2014 aikana 36,25 m², josta 7 m² oli otettu esiin jo vuoden 2013 tutkimusten aikana koeojan 5N (2013) osana.

Kuva 33. Yleiskartta koeojien 5N ja 6 sijainnista (ote kartasta 1). Vuonna 2014 avatut alueet rajattu violetilla. Metsätien ura merkitty katkoviivalla. Ei mittakaavassa.

kohdalla.

Pintamaa, kerros 0 ja taso 1

Ennen pintamaan poistoa ei alueella erottunut painanteita tai rakenteita, vaan maan pinta oli kaikkiaan varsin tasaista (kuva 34). Ainoastaan vuoden 2013 koeajan länsi- ja pohjoispuolella oli aluskasvillisuuden poistamisen jälkeen havaittavissa matalia lounaiskoillisuuntaisia mahdollisia hautapainanteita, esimerkiksi ruudussa 195/808-809 (> hauta 1/2014) sekä ruuduissa 192/808, 192/810 ja 190/808. Lisäksi pohjoislaidassa ruuduissa 203-204/809 havaittiin matalahko kumpare, jonka epäiltiin alkuun kuuluvan mäkeä kiertäneeseen kivirakenteeseen. Mäen läpi lounaiskoillissuunnassa kulkeva vanha tieura kulki keskeltä tutkimusalueen ruutujen $x=190-194$ ja $y=808-810$

Kuva 34. Koeaja 5N pohjoisosassa merkittynä maastoon ennen avaamista. Kuvattu pohjoiseen.

Tutkimusalue 5N avattiin useassa eri vaiheessa. Noin 3–6 cm paksuinen pintamaa poistettiin alueelta alkuun lapioilla viistäen. Sekoittuneesta pintakerroksesta löydettiin koeajan pohjoislaidalta 2 kpl Koffin Frisco (appelsiini) repäisykorkkia (päältä avattavia ns. takuukorkkeja), ruudusta 188/811 Hartwallin sivusta avattava repäisykorkki, ruudusta 190/808 tehdastekoinen lankanauha, ruudusta 191/808 tunnistamattoman alumiinipakkauksen osa, ruudusta 192/808 ehkäisyvälinepaketin auki revitty kuori sekä lenkkimakkaran alumiininen lenkki, ruudusta 192/810 Olvin kruunukorkki ja värittömän pullolasin kappale (Finlandia Vodka?) sekä ruudusta 195/808 silmälasien kehyksen muovinen osa ja Hartwallin sivusta repäistävä repäisykorkki. Pintamaata poistettaessa löytyi myös lyhyt rautanauha (:448). Kaivausten aikana polulta ruudusta 188/809 löytyi lisäksi eläimen palamaton luu (:224), joka saattoi olla peräisin edellisvuonna jo kaivetulta alueelta ja joutunut paikoilleen täyttömaan mukana; samasta ruudusta löytyi myös modernin tiiliskiven kappale. Lisäksi pintamaasta koeajan pohjoisosasta ruudusta 201/809 löytyi lannoitesäkeistä tms. peräisin ollutta muovia.

Ohuen pintakerroksen alta saatiin esiin humuksensekainen sekoittunut tumma hiekka, jossa oli runsaasti juuria. Tätä kerrosta (kerros 0) poistettiin lapioilla viistäen ja osin kaivauslastoilla noin 15–20 cm syvyyteen asti, jonka jälkeen tasot siistittiin kuvaamista

varten (taso 1). Tasossa maa oli kauttaaltaan tummanruskeaa, osittain humuksensekaista, juuria sisältävää hiekkaa, jonka seassa siellä täällä oli pieniä kiviä.

Kuva 35. Koeja 5N pohjoisosassa tasossa 1. Esiin tullut kivirakenne kuuluu mäkeä kiertäneeseen NW-SE-suuntaiseen aitaan. Kuvattu pohjoiseen.

Kerrosta kaivettaessa tutkimusalueelta tavattiin jonkin verran myös kookkaampia, nyrkinkokoa isompia kiviä. Koeajan pohjoisosassa, ruutujen 200-202/808 kohdalla kivet muodostivat noin 2 m leveän kookkaan ja selkeän rakenteen, mikä osoittautui kalmistoaluetta rajaavan aitarakenteen osaksi (kuva 35). Ruudussa 193/809 havaittiin myös mahdollinen ihmistekoinen kiveys. Laajennusalueelta 196-196,5/810,00-810,50 saatiin pintamaan poiston jälkeen myös esiin tiheä, noin nyrkinkokoisista kivistä koostuva kiveys. Kookas noin 50 x 35 cm kokoinen punertavaa hiekkakiveä oleva yksittäinen, laakamainen kivi (mahdollinen hautamerkki) tuli esiin laajennusalueelta ruutujen 192/809 ja 193/810 rajalta; hieman tätä pienempi soikeahko kivi tuli vastaan tämän eteläpuolelta ruudusta 191/810 sekä ruudusta 188/808. Muutaman kookkaamman kiven rykelmä tuli pintaosistaan vastaan myös ruudun 191/808 alueelta.

Kerroksesta saatiin talteen löydöt :220-240. Löydöistä suurin osa koostui massalöytöaineistosta, pääasiassa palaneesta savesta. Muista löydöistä mainittakoon koristelematon ruskea saviastian kappale (:222) ruudusta 187/808, tiilenkappale (:227) ruudusta 194/809 ja ruudusta 199/809 (:232), mahdollinen kvartsi-iskos (:234) ruudusta 200/809, kahdesta eri astiasta peräisin olevia keramiikankappaleita (:235) ruudusta

201/809, hyvin tumma, lähes musta keramiikan kappale (:236) ruudusta 201/809, mahdollinen kvartsi-iskos (:239) ruudusta 204/809 sekä kohoraitainen, vaaleanharmaa kivisavikeramiikan kappale (:240) kohdasta $x=204,30$ ja $y=809,80$.

Taso 1 dokumentoitiin kirjallisesti ja kuvaamalla sekä koordinaattien $x=193-204$ ja $y=809$ alueelta myös piirtämällä (kartta 2).

Kerros 1 ja taso 2

Kerros 1 oli pintaosistaan yhä humuksensekaista hiekkamaata, joka kaivettiin paikoittain yhtenä 10 cm teknisenä kerroksena, paikoin kahtena noin 5 cm teknisenä kerroksena (kerrokset 1 ja 1,5, liitettiin raportointivaiheessa yhdeksi 1 kerrokseksi). Syvemmälle kaivettaessa maa oli lähes kauttaaltaan sekoittunutta ruskean erisävyistä hiekkaa, jossa osin vielä humuksensekaista maata seassa; kerroksen alaosassa humusta ei enää tavattu. Siellä täällä havaittiin vaaleamman hiekan alueita, mutta varmoja hautaläikkiä ei kerroksessa tai sitä seuraavassa tasossa vielä erottunut.

Kerrosta kaivettaessa siitä löytyi runsaasti etenkin pieniä, noin nyrkinkokoisia tai tätä vähän kookkaampia kiviä erityisesti ruudusta 197/809 lähtien pohjoiseen mentäessä. Mitään selkeitä keskittymiä tai rakenteita ne eivät kuitenkaan muodostaneet muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Suurin osa kivistä oli varsin pinnassa ja ne poistettiin ennen tason 2 dokumentoimista kuvaamalla ja osin piirtämällä. Kookkaammat, tason alapuolelle menevät tai rakenteisiin kuuluvat kivet jätettiin paikoilleen.

Edellisessä kerroksessa esiin pintaosistaan ruuduista 201-202/808 saatu kivirakenne, mäkeä kiertävän aidan pohja, saatiin kerroksessa paremmin esiin (kuva 36). Osa tasoon 1 piirretyistä ja selvästi rakenteeseen kuulumattomista, korkeammalle tasolle jäävistä kivistä poistettiin kaivauksen yhteydessä. Alueen pohjoislaidasta ruutujen 203-204/809 alueelta, heti aitarakenteen pohjoispuolelta, tuli kaivettaessa vastaan sileä kalliopinta vain noin 20 cm syvyydestä alkuperäisestä maan pinnasta mitattuna. Aitamainen kivirakenne oli sijoitettu varsin tarkasti kaivamiseen soveltuvan hiekkamaan ja kallion rajalle. Rakenne dokumentoitiin myös piirtämällä tasoon 2 (kartta 3).

Kuva 36. Aitarakenne koeojassa 5N tasossa 2 ruutujen 201-203/809 alueella. Kuvattu länteen.

Kokonsa ja kivien määrän perusteella edellistä vaatimattomampi rakenne muodostui ruutuun 193/809. Kyseessä oli ruudun keskiosaan jo edellisen kaivauskerroksen pohjalla esiin tullut kiveys, jonka keskellä havaittiin säännönmukaisen pyöreä halkaisijaltaan noin 11 cm oleva vaaleankellertävän hiekan alue (kohdassa 193,76/809,48; kuva 37). Hiekka oli ympäristöään vaaleampaa ja hyvin tiivistä, osin silttimäistä hiekkaa, jota reunustivat muutamat kivet, joista yksi oli osin myös vaalean maan päällä tasossa 1 ennen sen poistamista. Vaalean hiekan alue tutkittiin kaivamalla se aluksi puolittamalla pohjaan, jolloin kävi ilmi että kyseessä oli todennäköinen kivillä reunustettu tai tuettu paalunsija. Paalun pohja oli puolipyöreä. Kovinkaan syvälle maahan paalunsija ei mennyt, sillä tasoa 1 syvemmälle vaalea hiekka ulottui vain noin 5 cm. Maan pinnasta mitattuna paalunsijan pohja on siis ollut noin 20 cm syvässä.

Kerroksesta 1 tuli esiin löydöt :241–315. Löydöt koostuivat pääosin massalöytöaineistosta, lähinnä palaneesta savesta ja savitiivisteestä (yhteensä noin 640 kappaletta). Osa savesta oli sintraantunutta.

Muista löydöistä mainittakoon etenkin saviastian kappaleet. Ruuduista 186/808, 186/810, 187/808, 187/810, 190/810, 191/808, 192/808, 192/809, 193/810, 194,5/808, 195/809, 197/809, 198/809, 200/809, 201/809, 204/809 löytyi yhteensä 25 saviastian kappaletta; näistä suurin osa vaikutti lähinnä rautakautisilta, väriltään punertavalta, punertavanruskealta tai harmaalta keramiikan kappaleilta. Yksi nuorakuviolla koristeltu saviastian pala (:312) löytyi tutkimusalueen pohjoisosassa sijaitsevasta aitamaisesta kivirakenteesta. Aitakiveyksen sisältä, humuksensekaisesta harmaasta hiekasta löytyi myös kerroksen ainoa metalliesine, kokonainen rautanaula (:315).

Kuva 37. Reunoiltaan kivetty paalunsija ruudun 193/809 alueella. Pohjoinen ylhäällä.

Kuvat 38a (vas.) ja 38b (oik.). Koeoja 5N pohjoisosa tasossa 2. Vasemmalla kuvattuna pohjoiseen, oikealla etelään.

Lisäksi tutkimusalueelta löytyi muutamia todennäköisiä kivilaji-iskoksia (:251, 308) sekä kvartsi-iskoksia ja mahdollinen -ydin (:245, 267, 277, 286, 295, 305). Yksi palaneen luun kappale (:290) löytyi ruudun 194/808 itälaidalta. Resenttejä löytöjä ei enää tullut vastaan lukuun ottamatta yhtä tiilen kappaletta (:243) ruudusta 186/808.

Kerros 2 ja taso 3

Kerroksessa 2 maa oli yläosastaan paikoitellen tummanruskeaa sekoitettua hiekkaa, mutta syvemmälle kaivettaessa maa alkoi paikoittain muuttua harmahtavaksi tai vaaleanruskeaksi osin hyvin hienorakeiseksi hiekaksi, jossa mahdolliset hautakuviot alkoivat erottua osin hyvinkin selkeärajaisina. Aikaisempiin kerroksiin verrattuna maassa alkoi esiintyä myös hiiltä hippuina ja nokisina alueina, lähinnä hautojen täytömaassa.

Esiin tulleiden uusien kivien määrä oli edellisiin kerroksiin nähden varsin vähäinen. Kiviä oli toisaalta vaalean hiekan alueilla, jossa ne eivät muodostaneet mitään keskittymiä, ja toisaalta kiviä tavattiin runsaasti myös tummemmissa maaläikissä, siis todennäköisissä hautojen täyttömaassa. Osa hautaläikkien alueelle ulottuneista kookkaammista yksittäisistä kivistä on saattanut toimia hautojen merkitsemistarkoituksessa (esim. jo aiemmin mainittu punertava laakakivi ruutujen 192-193/809-810 rajalla; ks. kuva 39).

Todennäköisiä lounais-koillisuuntaisia hautakuvioita tavattiin tasossa 3 (ks. kartat 4, 5, 6, 7, 8; kuvat 39-41) kaikkialla lukuun ottamatta tutkimusalueen pohjoisosaa ruudusta 199/809 pohjoiseen. Pohjoisin mahdollinen hautakuvion pääty havaittiin ruudun 198/810 itälaidassa. Tulkinnasta riippuen kokonaisia hautakuvioita alueelle ulottui yhteensä seitsemän ja hautakuvioiden osia 13-15 kappaletta. Lisäksi havaittiin kaksi pyöreähköä halkaisijaltaan noin 50 cm olevaa kuviota, joita ei voitu tulkita hautakuvioiksi, vaan ainoastaan likamaaläikiksi. Osa hautakuvioista vaikutti kuuluneen kokonsa puolesta lapsille, pidemmät tulkittiin aikuisten hautauksiksi. Kaikki hautakuviot olivat samansuuntaisia, lounais-koillisuuntaa lähellä. Lähes kaikkien hautojen täyttömaassa havaittiin hiiltä tai nokimaata.

Kuva 39. Tummia vierekkäin sijaitsevia hautakuvioita koeojan 5N itälaidassa, jossa ylhäällä ruutujen 192-193/809-810 rajalla oleva kookas punertava laakakivi on toiminut mahdollisena hautamerkinä.

Kuva 40. Koeoja 5N pohjoisosa tasossa 3 ennen kaivausalueiden laajentamista hautaläikkien alueelta. Hautojen tunnuksset merkitty kuvaan. Koeojan pohjoislaidassa aitarakenteen pohjaa. Kuvattu pohjoiseen.

osa (:332), ruudusta 193/810 kärjestä katkennut naula (:447) sekä ruudusta 199/809 mahdollinen rautanaulan katkelma (:382). Lisäksi löytyi mahdollisia kvartsi-iskoksia ruuduista 187/810, 191/808, 200/809, 201/809, 202/809, 203/809 ja palanut luu ruudusta 197/809.

Kerrosta 2 seurannut taso 3 dokumentoitiin kirjallisesti, kuvaamalla ja piirtämällä (kartat 4-8).

Kerroksesta 2 saatiin esiin löydöt :316-393 ja :447. Palanutta savea ja savitiivistettä, osin myös sintraantunutta, löytyi jokaisesta kaivausrudusta ja sitä esiintyi aikaisempia tasoja jonkun verran enemmän (noin 870 kappaletta). Kerroksesta löytyi lisäksi varsin runsaasti (yht. 35 kpl) saviastian paloja, jotka edustivat monia erityyppisiä astioita. Suurin osa saviastian kappaleista oli punertavaa tai punertavanruskeaa keramiikkaa (esim. :358, 373), osa karkeasekoitteista ja paksua keramiikkaa (esim. :374), osin tummanruskeaa tai tummanharmaata, hiekkasekoitteista keramiikkaa (esim. :352, 366). Yksi saviastian pala oli mahdollisesti peräisin astian taitteesta (:375). Kaikki palat olivat koristelemattomia.

Rautanauvoja ja niiden katkelmia kerroksesta löytyi kaikkiaan viisi

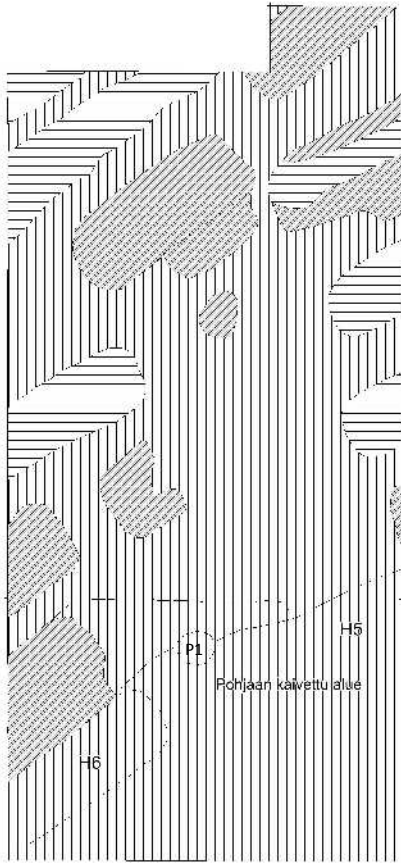
kappaletta. Ruudusta 187/808 löytyi kokonainen rautanaula (:325), viereisestä ruudusta 187/809 naulan kärkikatkelma (:328) ruudusta 189/810 löytyi katkelmallinen rautaesine, mahdollinen rautanaulan

Kuva 41. Koeoja 5N eteläosa y-koordinaattien 808-809 osalta tasossa 3. Kivet keskittyvät hautaläikkien täyttömaahan. Pohjaan kaivetut hautakuviot merkitty kuvaan. Kuvattu pohjoiseen.

Kerros 3 ja tasot 3,5 ja 4

Tasokaivauksena kerrosta 3 kaivettiin vain muutaman sentin paksuudelta koordinaatin $x=189,00$ pohjoispuolelta koordinaattiin $x=193,00$ asti. Tavoitteena oli saada tasossa 3 esiin tulleet hautakuviot selkeämmin esiin. Tältä alueelta esiin saatu taso (3,5) dokumentoitiin kuvaamalla ja siitä piirrettiin hautakuvioiden kohdalla hahmotelma (kuva 42; hahmotelmaan ei piirretty kiviä; vrt. karttaan 5). X-koordinaatista 193,00 pohjoiseen koeojaa 5N kaivettiin kokonaisuudessaan myös tasoon 4 (kartta 11).

Koejassa vaaleassa puhtaanoloisessa hiekassa erottuneet tummemmat, yhdensuuntaiset ja noin lounaiskoillisuuntaan kulkevat ruskeat tai tummanruskeat soikeat kuviot on tulkittavissa hautakuvioiksi. Tutkimusalueen itälaidassa (ruudun y-koordinaatti 810) näyttää siltä, että hautoja on varsin säännöllisesti vieri vieressä. Pienen kokonsa puolesta osa kuvioista saattaa pitää sisällään lasten hautauksia. Osa pienemmistä ja muodoltaan epäsäännöllisemmistä likamaakuvioista saattaa olla peräisin kalmistoa aikaisemmasta maankäyttövaiheesta Ristimäellä, eivätkä niitä siis voida pitää automaattisesti hautaläikkinä.

Kuva 42. Hahmotelma tutkimusalueen 5N eteläosasta tasosta 3,5 koordinaattien $x=187,00-193,50$ ja $y=808,00-810,99$ välillä. Kuviot ovat pääosin todennäköisiä hautakuvioita tai muita anomaliaita. Pyöreä kuvio (P1) on pohjaan kaivettu paalunsija. Hahmotelmaan ei ole piirretty kiviä. Tason korkeusvaaituslukemat on esitetty kartassa 12.

Kaivaminen lopetettiin tasoon 3,5 kohdasta $x=188,00$ ja $y=808,00$ kohtaan $x=189,00$ ja $y=810,00$ kulkevan linjan pohjoispuolella kohtaan $y=193$ asti. Linjan eteläpuolella alueella 5N syvemmälle yksikköinä kaivettiin ainoastaan hautakuviot (ks. kartta 5) 4, 5 ja 6. Lisäksi tutkittiin pohjaan linjalle jäävä pieni ja pyöreä tummanruskean hiekan alue, joka osoittautui paalunsijaksi.

Paalunsijaksi (P1) tulkittu anomalia havaittiin kohdasta $x=188,70$ ja $y=809,25$ (keskikohta). Alue erottui vaaleanruskeassa hiekassa pyöreänä, noin 22 cm halkaisijaltaan olevana tummanruskean maan alueena. Se tutkittiin kaivamalla ensin puoliksi, leikkauskohdan kulkiessa keskikohdalta lännestä itään, ja myöhemmin kokonaan. Kuvio ulottui tasoa 3,5 vielä noin 12 cm syvemmälle (pohjaluku 23,74). Pohjassa tavattiin jonkin verran hiiltä ja nokimaata sekä savitiivistein kappale (:1813). Kuvion muoto suippeni pian tasosta 3,5 alaspäin sitä kaivettaessa. Pohjan muoto oli lähellä puolipyöreää (ks. kuvat 43-44).

Kuva 43. Pieni pyöreä likamaakuvio tasossa 3,5 ruudussa 188/809 haudan 5/2014 pohjoispuolella. Pohjoinen ylhäällä.

Kuva 44. Ruudussa 188/809 olleen likamaakuvion pohjaosan poikkileikkaus. Kuvattu yläviistosta pohjoiseen.

Aluetta 5N kaivettiin normaalina tasokaivauksena tasoon 4 asti vain ruudusta x=193 pohjoiseen. Kerroksessa maa oli pääosin vaaleaa tai vaaleanruskeaa hiekkaa, jossa hautakuviot ja muut likamaaläikkät erottuivat selvästi. Vaalea hiekka osoittautui pääosin puhtaaksi ja täysin löydöttömäksi – löydöt keskittyivät tässä syvyydessä erilaisten likamaaläikkien ja hautojen täytemaan kohdille. Hiili ja nokimaa-alueet keskittyivät samoin hautakuvioiden ja muiden läikkien kohdille.

Kaivettava maa oli varsin kivetöntä. Pieniä, noin nyrkinkokoisia tai tätä pienempiä kiviä tavattiin hautojen täyttömaassa. Mitään selkeitä rakenteita ne eivät kuitenkaan muodostaneet. Kokonaan ei voida sulkea pois ajatusta siitä, että osa etenkin pintamaan läheltä löytyneistä kookkaammista kivistä olisi toiminut hautojen jonkinlaisina merkkeinä.

Edelliseen dokumentoituun tasoon nähden uusia hautaläikkiä ei enää koordinaatin x=193 pohjoispuolella tavattu. Tälle alueelle ulottui yksikkönä kaivettavat haudat 1/2014 ja 2/2014 sekä mahdollinen hautakuvion reuna ruudun 195/808 luoteiskulmassa. Toinen mahdollinen hautakuviot ulottui noin 10–15 cm alalta ruudun 193/809 kaakkoiskulmaan. Aiemmassa tasossa mahdollisena hautakuviona esiintynyt likamaaläikkä ruudussa 198/809 ei osoittautunut hautakuvioksi, sillä kuvio hävisi kyseistä kerrosta kaivettaessa, jolloin maa muuttui vaaleanruskeaksi–kellertäväksi puhtaanolaiseksi hiekaksi.

Kuva 45. Haudat 1/2014 ja 2/2014 koeojassa 5N tasossa 4 ruutujen 193-195/808-810 alueella. Pohjoinen vasemmalla.

Kerroksesta 3 talletettiin löydöt :394-446 ja :1813. Palanutta savea ja savitiivistettä löytyi edellistä kerrosta selvästi vähemmän, sillä vaaleaa puhtaaksi tulkittua ja siis koskemattomaa hiekkaa oli esillä jo paikoitellen; myös kaivauksin tutkittu alue oli aiempaa

kerrosta pienempi. Saviastian paloja löytyi ruuduista 189/808, 193/808, 195/808, 195/810 ja 196/809. Keramiikan seassa oli kaksi reunapalaa (:401 ja :434) ja yhden palan pinnassa havaittiin mahdollista ohutta viivapainannetta (:436). Saviastian kappaleet olivat pääasiassa hienosekoitteista harmaata tai punertavaa, melko ohutseinäistä keramiikkatyöliä.

Rautanauvoja ja niiden katkelmia kerroksesta löytyi kaikkiaan kolme. Haudasta 1/2014 ruuduista 195/809 ja 196/809 löytyi kaksi rautanaulaa (:435 ja :439), jotka molemmat löytyivät hajonneina tai ne hajosivat kahteen osaan niitä esiin kaivettaessa. Haudan 4/2014 täytömaassa ruudussa 186/808 ollut rautanaula oli kokonainen (:396). Nauvojen tarkempi konteksti on esitetty hautakuvauksissa. Mainittujen löytöjen lisäksi tutkitulta alueelta löytyi kaksi mahdollista kvartsi-iskosta ruuduista 194/809 (:422) ja 195/809 (:430).

Taso 4 dokumentoitiin koordinaatista $x=193$ pohjoiseen ruutuun 200/809 asti kirjallisesti, kuvaamalla ja piirtämällä (kartta 11).

Kerros 4 ja taso 5

Tasokaivauksena aluetta 5N tutkittiin tasoa 4 syvemmälle enää hautojen 1/2014 ja 2/2014 kohdalta (kuva 45) ja niiden ympäristöstä eli kohdan $x=193,00$ pohjoispuolelta ja $x=196,00$ eteläpuolelta. Alue kaivettiin kahtena noin 5 cm kerroksena (kerrokset 4 ja 4,5). Yksikkönä kerrosta 4 kaivettiin hautojen 1/2014 ja 2/2014 lisäksi hautojen 4-6/2014 kohdilta ruutujen 186-188/808-810 alueella.

Hautakuvioiden 1 ja 2 välinen vaalea puhdas hiekka oli löydötöntä. Kerrosten löydöt (:448-467) koostuivat pääasiassa hautojen 1/2014 ja 2/2014 täytömaasta löytyneestä massalöytöaineistosta (palanut savi ja savitiiviste) sekä yhdestä melko karkeasekoitteisesta, haudan 1/2014 täytömaasta löytyneestä saviastian palasta (:459).

Hautoihin selkeästi kuuluneita löytöjä kerroksesta löytyi kaikkiaan kolme. Haudan 1 länsipäästä löytyi puujäänteitä sisältävä rautanaula (:448) ja haudan 5 täytömaasta kaksi naulaa (:452 ja 453) haudan länsipäästä (nämä varsinaisesti koeojan 6 alueelta ruudusta 188/810). Hautalöydöistä on kerrottu tarkemmin hautakuvauksissa.

Pohjaan kaivetut hautakuviot

Tasokaivauksena tutkitulta alueelta saatiin esiin runsaasti todennäköisiä hautaläikkeitä. Näistä tutkittiin haudat 1/2014, 2/2014, 4/2014, 5/2014 ja 6/2014. Hautakuviot tutkittiin pohjaan yksikköinä tasokaivausmenetelmiä soveltaen. Yksiköistä ks. tämän raportin hautakuvaukset.

Muinaispelto aidan alla ruudussa 202/809

Koeojan 5N pohjoislaidasta löytnyt kivinen aitarakenne dokumentoitiin ruutujen 201-202/809 osalta tasoon 3,5 kuvaamalla ja piirtämällä se mittakaavaan 1:25 (kartta 9). Dokumentoinnin jälkeen aitakiveykseen kuuluneet kivet otettiin pois paikoiltaan profiilin sisään meneviä kiviä lukuun ottamatta. Kivien alta paljastui tummanruskea sekoittuneen oloinen hiekka. Enimmillään aitarakenteeseen kuuluneet kivet olivat noin 35–40 cm syvyydessä maan pinnasta mitattuna. Vaikutti siltä, että aitakiveyksen pohja on paikalla koottu maahan kaivettuun (peruskalliosta johtuen) matalahkoon ojamaiseen kaivantoon.

Kuva 46. Muinaispeltoon liittyviä ristiin kulkevia kyntöjälkiä koeojassa 5N ruudun 202/809 alueella. Vasemmalla peruskallion päällä oleva kookkaampi kivi on siirretty kuvan paikalle kaivausten yhteydessä muinaispellon päältä ja se on alkujaan kuulunut mäkeä kiertäneeseen aitarakenteeseen. Pohjoinen vasemmalla.

Kivien poistamisen jälkeen paljastunutta tummanruskeaa–ruskeaa hiekkaa ohuelti kaivettaessa ruudun 202/809 kohdalta hiekka muuttui pääosin vaaleanruskeaksi puhtaanoloiseksi pohjahiekaksi. Vaaleammasta hiekasta paljastui kuitenkin kapeita, osin ristiin meneviä tummanruskeita sekoittuneen maan jälkiä. Jälkien leveys vaihteli 2,5–6 cm välillä. Niiden suunta oli säännönmukaisesti noin 65-70/265-270 goonia ja tähän nähden poikittain 100 goonin kulmassa. Jäljet tulkittiin kyntöjäljiksi ja ilmiö muinaispelloksi. Kyntöjäljet dokumentoitiin kirjallisesti, kuvaamalla ja piirtämällä (kartta 10; kuvat 46-48). Tämän jälkeen jäljet kaivettiin yksikkönä pois ja kaikki kaivettu maa-

aines otettiin maanäytteenä talteen; jäljestä kohdasta $x=202,386$, $y=809,598$, $z=24,037$ saatiin talletettua myös hiilinäyte, joka lähetettiin ajoitettavaksi.

Kaivamisen jälkeen aidan kivet asetettiin takaisin paikoilleen ja kivirakenne entisöitiin ennen sen peittämistä. Viljelyn jäljet ovat ajallisesti aita vanhempia, sillä jälkiä tuli esiin myös aitaan kuuluvien kivien alta (vrt. esim. kartat 9 ja 10). On todennäköistä, että muinaispellon jälkiä olisi löydettävissä jatkossa lisää koeajan ruudusta 202/809 ainakin itään, todennäköisesti jonkin verran myös länteen, edelleen kaivettaessa.

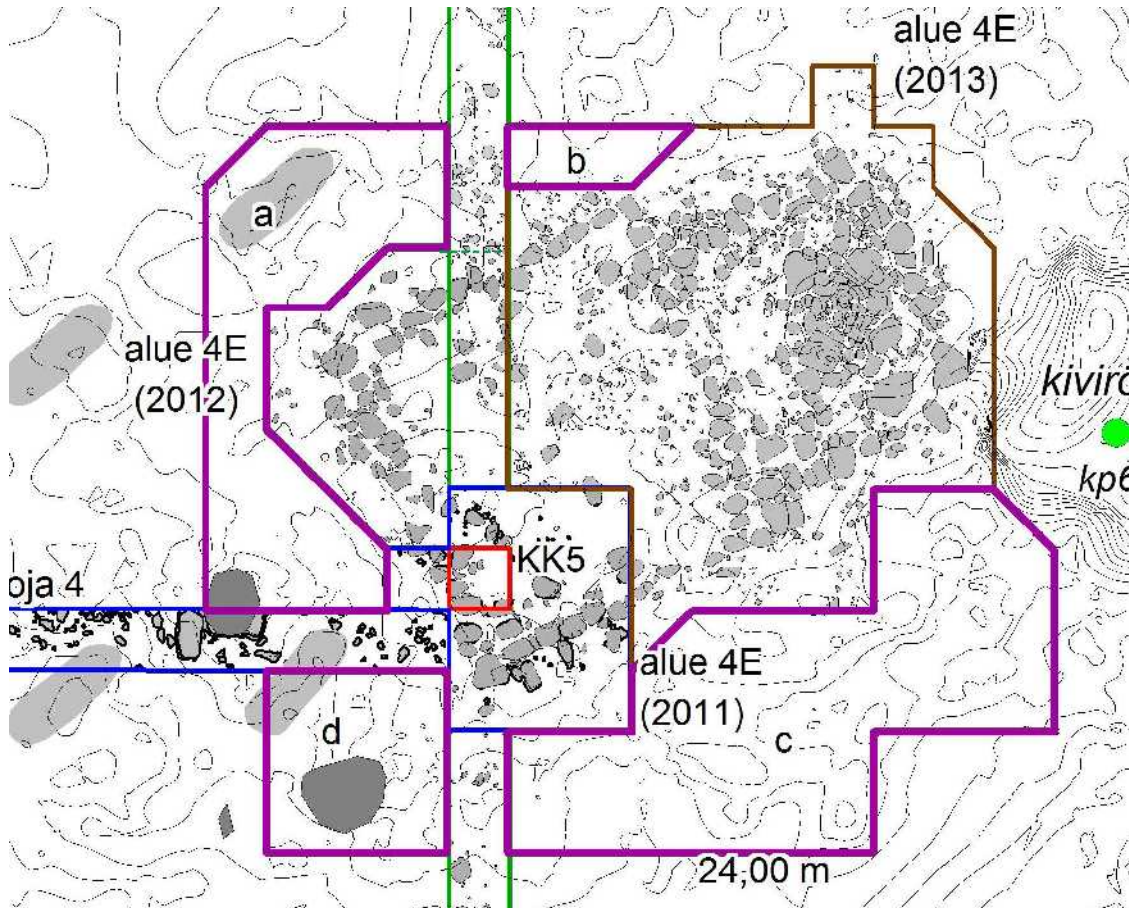

Kuvat 47 (vas.) ja 48 (oik.). Kyntöjälkiä ruudun 202/809 alueella (latan vieressä sen oikealla puolella). Latan pohjoispuolella kallion päällä olevat kivet on siirretty väliaikaisesti pois paikoiltaan puretusta aitakiveyksestä. Kuvattu pohjoiseen (vas.) ja koilliseen (oik.).

Yhteenveto koeajasta 5N

Koeajalla 5N (2014) ja sen laajennuksilla pyrittiin selvittämään kalmistoalueen laajuutta ja rajoja Ristimäen pohjoisosassa. Hautakuvioiksi tulkituista likamaa-alueista tavattiin lopulta tasoissa 3 ja 4 koko koeajan ja sen laajennusten alueelta. Hautakuvioista tutkittiin pohjaan vain pieni osa (haudat 1-2/2014 ja 4-6/2014). Ruumishauta-alue jatkuu koeajan alueella pohjoisessa ainakin koordinaattiin $x=197$ asti. Rajana kirkkomaan käytön aikaisille hautauksille tavattiin koeajan pohjoisosassa aidan kivinen pohja ruutujen 201-202/809 väliseltä alueelta. Alueelta tutkittiin lisäksi kaksi ajoitukseltaan epäselvää paalunsijaa, joista toinen oli reunoiltaan kiveetty, toinen kiveämätön. Aidan alta ja sen vierestä havaittiin lisäksi ristiin kulkevia kyntöjälkiä.

3.4. Alue 4E (kirkkosali, kuori, 4E ja laajennusalueet A, B, C ja D sekä yksiköt)

Kuva 49. Tutkimusalue 4E lähiympäristöineen. Karttaan merkitty eri värein vuosina 2010–2014 avatut uudet tutkimusalueet. Vuoden 2014 tutkimusalueet a-d rajattu paksummalla violetilla viivalla. Ei mittakaavassa.

Vuoden 2014 tutkimusten pääasiallinen kaivausalue avattiin yhtenäisenä vuosina 2011–2013 avattujen alueille 4E ja 4E (2012-2013) sekä koeajan 5N (2012) etelälaitaan ja koeajan 4 (2011) itälaitaan (näistä havainnot ks. aiempien vuosien tutkimusraportit). Tällä tutkimusalueella jatkettiin aikaisempina vuosina avattujen, mutta kesken jääneiden alueiden kaivamista. Kokonaan uusina alueina alueelta avattiin vanhojen alueiden ympäristöön laajennusalueet a-d (ks. kuva 49). Tutkimusalue käsitti siis kirkkorakennuksen koko kivijalan aiemmin avattuine lähiympäristöineen sekä uudet laajennusalueet.

Pyrkimyksenä oli selvittää aikaisempina vuosina paikalta löytyneen kivijalan ikää, yksityiskohtia, luonnetta ja laajuutta kokonaisuudessaan. Kirkkorakennuksen kivijalaksi tulkitun rakenteen lähiympäristöön avattavilla alueilla oli tarkoitus pyrkiä selvittämään kirkkomaan luonnetta ja hautojen lukumäärää sekä mahdollisia esiin tulevia uusia kiinteitä rakenteita. Vuonna 2014 esiin otetun yhtenäisen tutkimusalueen pinta-ala

aikaisemmin osittain tutkittuine alueineen oli noin 150 m²; uutta tasokaivausaluetta avattiin kirkon ympäristöön laajennusalueilla A-D yhteensä 61,5 m².

3.4.1. Laajennusalue A

Laajennusalue A avattiin vuoden 2012 kaivausalueen 4E länsipuolelle ruutujen 168-175/805-808 väliselle alueelle niin, että se rajoittui idässä alueeseen 4E (2012) ja koejoaan 5N sekä etelässä koejoaan 4 (2011). Tutkimusalueen kooksi tuli kaikkiaan 19 neliometriä. Aluetta tutkittiin kokonaisuudessaan kaivamalla sitä tasoon 2,5 (pohjoisosa) tai 3 (eteläosa) asti.

Alue oli pinnanmuodoiltaan varsin tasainen. Luoteisosassa oli havaittavissa matalahko, lähellä lounais-koillisuuntaa oleva pitkänomainen painauma. Aluskasvillisuutena paikalla kasvoi pääasiassa kieloa, ja alueelle ulottui kaikkiaan kuusi haavan kantoa. Ennen pintamaan poistoa alueella erottui myös kookkaan maakiven pinta ruudun 168/805 alueella koejoaan 4 (2011) rajoittuen (kuva 50).

Kuva 50. Tutkimusalueen 4E laajennusalue A ennen avaamista. Avattava alue rajattu kuvaan punaisella katkoviivalla. Kuvattu pohjoiseen.

Pintamaa, kerros 0 ja taso 1

Tutkimukset alueella aloitettiin pintamaan poistamisella. Vaihtelevasti noin 4-7 cm paksu humuspitoinen pintamaa juurineen poistettiin alueelta alkuun lapioilla viistäen.

Pintakerroksen alta tuli esiin runsasjuurinen ja tumma humuksensekainen hiekka. Tätä kerrosta (kerros 0) poistettiin lapioidella viistäen ja osin kaivauslastoilla vaihtelevasti noin 10–22 cm syvyyteen asti, jonka jälkeen alue siistittiin kuvaamista varten (taso 1). Tasossa maa oli kauttaaltaan ruskeaa, osin vielä humuksensekaista ja runsasjuurista hiekkamaata. Tummemman maan alueita tuli esiin etelälaidan kiven ympäriltä ruudusta 168/806 sekä ison kannon länsipuolelta ruudun 174/806 kohdalta. Pintamaahan alueen etelälaidassa erottuneen kiven lisäksi länsireunan ruuduista 172/805 ja 173/805 saatiin esiin kookkaita kiviä; jonkin verran näitä pienempiä kiviä tuli lisäksi esiin 175/807 ja 175/808 itälaidasta. Kivien määrä oli kerroksessa ja tasossa 1 kaiken kaikkiaan varsin vähäinen. Mitään selkeitä rakenteita eivät kivet kuitenkaan muodostaneet. (kuva 51)

Löytöinä sekoittuneesta pintakerroksesta saatiin yksi punasavikeramiikan kappale (:731) ruudusta 170/805 ja 23 palaneen saven tai savitiivisten palaa (:732-739; yht. 18,5 g).

Esiin saatu taso 1 dokumentoitiin kuvaamalla ja kirjallisesti.

Kuva 51. Laajennusalue A tasossa 1. Kuvattu pohjoiseen.

Kerros 1 ja taso 2

Kerrosta 1 kaivettaessa maa alueella oli pintaosistaan paikoitellen vielä humuksensekaista ja tummaa ruskeansävyistä hiekkaa, mutta paikoittain ruskeaa tai vaaleanruskeaa sekoittunutta hiekkaa. Puhtaanoloinen varsin vaalea hiekka saatiin esiin ruutujen 168-171/805 alueelta. Lukuisat kaivausalueella sijainneet kannot ja puiden juuret vaikeuttivat kaivamista, vaikkakin osa kannoista saatiin poistettua kerrosta kaivettaessa.

Tummanruskea noen- ja hiilensekainen läikkä, mahdollinen hautakuvion osa, saatiin osittain esille ruudun 169/805 alueelta. Toinen noensekaisen maan alue tuli osittain esiin alueen pohjoisosasta ruudusta 175/806. Kokonainen hautakuvio, kulmista pyörästynyt noin parimetrinen tummanruskean sekoittuneen hiekan alue, tuli esiin jo pintamaassa havaitun painanteen kohdalta ruutujen 174-175/805-807 alueelta. Värjäytymän suunta oli lähes lounais-koillinen.

Myös kiviä tuli esiin aiempaa kerrosta runsaammin. Suurin osa kivistä oli kooltaan nyrkinkokoisesta noin pariin-kolmeen nyrkinkokoon. Erityisiä keskittymiä ne näyttivät muodostavan alueen koillisosaan: ruutujen 174-175/807-808 alueella lähes itä-länsisuunnassa ja ruuduissa 173-174/806-807 lounais-koillissuunnassa. Harvat kiveykset liittyivät mahdollisesti hautojen täytemaakerrokseen.

Kerroksesta talletettiin löydöt :740-831. Palanutta ja sintraantunutta savea sekä savitiivistettä löytyi jokaisen ruudun alueelta, yhteensä lähes tuhat kappaletta (n. 720 g). Savitiivistettä ja palanutta savea löytyi lisäksi koeojan 5N (2012) alueelta sen kaivamatonta länsiprofilia suoristettaessa, ruudusta 175/810 noin kerroksen 1,5 syvyydeltä (:830-831).

Saviastian kappaleita löytyi kaikkiaan 15 kappaletta (:741, 747, 752, 761, 766, 776, 789, 794, 798, 813, 816). Tyyliltään fragmentit muistuttivat lähinnä rautakautista käyttö- ja hienokeramiikkaa. Yhdessä pienessä fragmentissa (:752) oli havaittavissa viivakoristelua.

Kuva 52. Laajennusalue A tasossa 2. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 53. Laajennusalue A:n pohjoisosassa tasossa 2. Keskellä oleva tumma alue liittyy mahdolliseen hautakuvioon. Myös pienten kivien keskittymät tumman alueen kaakkois- ja itäpuolella liittyvät hautakuoppien täyterrokkeisiin. Kuvattu itään.

Rautanauvoja kerroksesta löytyi kaikkiaan 21 kappaletta (:757, 772, 779-783, 800-807, 809, 824-826, 828-829). Nauloista peräti yhdeksän vaikutti ehjiltä ja kokonaisilta. Naulojen lisäksi keskeltä taipuneen tunnistamattoman pitkänomaisen rautaesineen katkelma (:827) löytyi ruudusta 175/808. Alueelta löytyi lisäksi neljä tiilenpalaa (:790,) ja mahdollisia kivilaji- ja kvartsi-iskoksia (:765, 795).

Esiin saatu taso 2 dokumentoitiin kuvaamalla (kuvat 52 ja 53), kirjallisesti ja piirtämällä (kartta 23).

Kerros 2 ja taso 2,5 (etelälaita)

Kerrosta 2 kaivettiin ainoastaan 5 cm paksuudelta alueen etelälaidassa x-koordinaatin 172 eteläpuolelta ulottuen osin myös koeojan 4 (2011) ruutuihin 167/807-808 (kuva 53). Lisäksi alueen pohjoisosassa kaivettiin tasoon 2,5 länsireunaan ulottuvia ruutuja 173-175/805 (kuva 55). Alueen koillisosa jäi siis kokonaan kaivamatta y-koordinaatin 806 itäpuolella.

Kerroksesta talletettiin löydöt :832-887. Palanutta ja sintraantunutta savea sekä savitiivistettä löytyi jokaisen ruudun alueelta, yhteensä yli 1270 kappaletta (n. 980 g). Saviastian kappaleita löytyi kaikkiaan 22 kappaletta (:839, 841, 844, 848, 852, 859, 867, 877, 883). Yhdessä ulkopinnaltaan tummanharmaassa saviastian fragmentissa (:848) oli havaittavissa pinnassa kaarevaa viivakoristelua.

Rautanauvoja kerroksesta löytyi yksi kantakatelma (:884). Alueelta löytyi lisäksi yksi palaneen luun fragmentti (:863), yksi mahdollinen kivilaji-iskos (:845) ja yksi mahdollinen kvartsi-iskos (:838).

Alueen eteläosaa tutkittiin kerrokseen 2,5 osalta koeojan 4 (2011) alueelta ruuduissa 167-168/807 ja 168-169/805-807 alalta. Tästä kesken v. 2014 jääneestä välikerroksesta talletettiin löydöt :888-900. Kerroksesta löytyi palanutta ja sintraantunutta savea sekä savitiivistettä yhteensä 118 kappaletta (n. 105 g). Kaivaussyvyudessa alueelta tavoitettiin vaaleanruskea todennäköinen pohjahiekka, jossa alkoi erottumaan vierä vieressä pitkänomaisia tumman maan alueita, todennäköisiä hautakuvioita (kuvat 54 ja 54b).

Alue on jatkossa tarkoitus tutkia myöhemmin kokonaisuudessaan samaan tasoon tai puhtaaseen pohjamaan asti.

Kuva 54. Laajennusalue A:n eteläosa tasossa 2,5. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 54b. Laajennusalue A:n eteläosa, D:n pohjoisosa ja koeojan 4 alue tasossa 3. Alueella erottuu todennäköisiä hautakuvioita vaaleanruskeaa puhdasta hiekkää vasten. Kuvattu itään.

Kuva 55. Laajennusalue A:n pohjoisosa (ruudut 173-175/805) tasossa 2,5. Kuvattu pohjoiseen.

3.4.2. Laajennusalue B

Laajennusalue B sijoitettiin vuoden 2013 kaivausalueen 4E pohjoispuolelle ruutujen 175/810-812 alueelle. Alun perin tarkoituksena oli avata laajennusalueeksi myös ruutujen 176-177/810-819 välinen alue, mutta vuoden 2014 aikana tämä ehdittiin ainoastaan raivata ja pintavaaita tarkasti. Tutkimusalueen B kooksi tuli 2,5 neliometriä siten, että kokonaisten ruutujen itäpuolinen ruutu 812/175 oli vain puolen neliömetrin kokoinen (raja poikittain ruudun lounaisnurkasta koillisnurkkaan) rajoittuen vuoden 2013 kaivausalueeseen. Aluetta tutkittiin kaivamalla vain tasoon 2 asti.

Tutkimusalue avattiin tasaiseen maastoon, jonka pintaosista ei havaittu painanteita, kiveyksiä tai muita rakenteita. Kaivausalueen pohjoispuolelta oli kaadettu kookas haapa, jonka kanto jäi tutkimusalueen ulkopuolelle (kuva 56).

Kuva 56. Tutkimusalueen 4E laajennusalue B ennen avaamista. Avattavaksi suunniteltiin narujen rajaamaa laajaa aluetta, mutta lopulta päädyttiin avaamaan ainoastaan kuvaan punaisella katkoviivalla rajattu 2,5 m² kokoinen alue. Koko alue kuitenkin puhdistettiin oksista, lehdistä ja risuista sekä pintavaaittiin. Kuvattu itään.

Pintamaa, kerros 0 ja taso 1

Noin 5 cm paksu pintamaa poistettiin alueelta alkuun lapioilla viistäen. Humuspitoisen pintakerroksen alta tuli esiin runsasjuurinen humuksensekainen tumma hiekka. Tätä kerrosta (kerros 0) poistettiin lapioilla viistäen ja osin kaivauslastoilla noin 10-15 cm syvyyteen asti, jonka jälkeen alue siistittiin kuvaamista varten (taso 1). Tasossa maa oli

kauttaaltaan juuria sisältävää, ruskeaa ja vielä osin humuksensekaista hiekkaa. Kaivetussa kerroksessa ei ollut juuri lainkaan kiviä. Pintamaasta löytyi resentti rautahakasen katkelma (ei talletettu) ja kerroksesta 0 pieni kappale tiiltä (:901). Taso 1 dokumentoitiin kuvaamalla (kuva 57) ja kirjallisesti.

Kuva 57. Tutkimusalueen 4E laajennusalue B tasossa 1. Kuvattu etelään.

Kerros 1 ja taso 2

Kerros 1 oli pintaosistaan yhä humuksensekaista hiekkamaata, joka kaivettiin kahtena noin 5 cm teknisenä kerroksena. Kaivettaessa maa oli yhä lähes kauttaaltaan sekoittunutta ruskeansävyistä hiekkaa, jossa tavattiin vielä juuria ja humuspitoista maata.

Kuva 58. Tutkimusalueen 4E laajennusalue B tasossa 2. Kuvattu etelään.

Kaivettaessa kerroksesta saatiin esille varsin runsaasti noin nyrkinkokoisia tai tätä vähän kookkaampia kiviä. Mitään selkeitä keskittymiä tai rakenteita kivet eivät kuitenkaan muodostaneet. Kivet dokumentoitiin kuvaamalla ja piirtämällä. Kookkaammat ja tasoa 2 syvemmälle menevät kivet jätettiin paikoilleen.

Kerroksesta 1 saatiin esiin löydöt :902–923. Löytöaineisto koostui pääosin massalöydöistä, lähinnä palaneen saven eri muodoista, jota löytyi hyvin runsaasti (sintraantutta savea, savitiivistettä ja palanutta savea yhteensä 512 kappaletta). Muista löydöistä mainittakoon yksi mahdollinen kvartsi-iskos (:907) ruudusta 175/810 sekä saviastian pala (:909) ruudusta 175/811.

Metalliesineinä kerroksesta löydettiin huomattava määrä rautanauvoja: ruudusta 175/810 löytyi yhteensä seitsemän naulaa tai sellaisen katkelmaa (:912-915, 918, 922-923) ja ruudusta 175/811 yhteensä viisi (:916-917, 919-921). Resenttejä löytöjä ei lainkaan havaittu.

Esiin saatu taso 2 dokumentoitiin kuvaamalla (kuva 58), kirjallisesti ja piirtämällä (kartta 24). Laajennusaluetta B ei kaivettu tasoa 2 syvemmälle.

3.4.3. Laajennusalue C

Laajennusalue C avattiin vuoden 2013 kaivausalueen 4E eteläpuolelle epäsäännöllisesti ruutujen 164-169/810-818 väliselle alueelle niin, että pohjoisessa alue rajoittui kaivausalueeseen 4E, lännessä koejoaan 5S ja idässä rökkiöön. Tutkimusalueen C kooksi tuli kaikkiaan 37 m². Aluetta tutkittiin kokonaisuudessaan kaivamalla tasoon 3 asti.

Pinnanmuodoiltaan tutkimusalue oli varsin tasainen viettäen hyvin loivasti etelää kohti. Alueelta ja sen välittömästä läheisyydestä oli kaadettu kuusi kookasta haapaa ja sinne oli myös vuoden 2013 aikana siirretty jonkin verran alueen 4E tutkimuksissa rökkiön reunoilta pintamaasta pois otettuja kiviä; myös kookas sammaloitunut irtokivi ruudun 164/814 sijaitti pintaturpeen päällä, ja oli siis tuotu paikalle myöhemmin. Alueen pintaosista ei havaittu selkeitä painanteita tai rakenteisiin kuuluneita kiveyksiä. (kuvat 59 ja 60)

Kuva 59. Tutkimusalueen 4E laajennusalue C ennen avaamista. Avattava alue rajattu maastoon naruilla. Alueella on jonkin verran aikaisempina kaivausvuosina sinne siirrettyjä kiviä. Kuvattu itään.

Kuva 60. Tutkimusalueen 4E laajennusalue C ennen avaamista. Avattava alue rajattu maastoon naruilla. Alueella on jonkin verran aikaisempina kaivausvuosina sinne tuotuja kiviä. Kuvattu länteen.

Pintamaa, kerros 0 ja taso 1

Tutkimukset alueella aloitettiin pintamaan siistimisellä ja edellisenä vuotena paikalle tuotujen kivien siirtämisellä pois tutkimusalueelta. Noin 5 cm paksu pintamaa juurineen poistettiin alueelta alkuun lapiolla viistäen. Pintakerroksen alta tuli esiin runsasjuurinen humuksensekainen tumma hiekka. Tätä kerrosta (kerros 0) poistettiin lapiolla viistäen ja osin kaivauslastoilla noin 10–15 cm syvyyteen asti, jonka jälkeen alue siistittiin kuvaamista varten (taso 1). Tasossa maa oli kauttaaltaan ruskeaa, osin humuksensekaista runsasjuurista hiekkamaata. Kaivetussa kerroksessa ei ollut juuri lainkaan irtokiviä. Kookkaiden kivien pintoja saatiin esille kohdasta 164/813, ruudun 164/815 kaakkoisnurkasta sekä kannon eteläpuolelta ruudun 167/813 alueelta.

Löytöinä pintamaan sekoittuneesta maakerroksesta saatiin tiilenkappaleita, eristeposliinin osia, vihreän lasipullon pohjan kappale, pienen kivisavipullon osia ("ERVEN LUCAS BOLS HET LOOTSJE AMTERDAM") sekä lasitettua punasavikeramiikkaa (:926-930, 932-934, 936, 938-940). Kerroksesta löytyi myös pieniä määriä palanutta savea (:931, 935, 937, 941-943). Resentit löydöt näyttivät keskittyvän alueen länsilaitaan.

Taso 1 dokumentoitiin kuvaamalla (kuvat 61 ja 62) ja kirjallisesti.

Kuva 61. Tutkimusalueen 4E laajennusalue C (itäosa) tasossa 1. Kuvattu etelään.

Kuva 62. Tutkimusalueen 4E laajennusalue C tasossa 1. Kuvattu koilliseen.

Kerros 1, taso 1,5, kerros 1,5 ja taso 2

Kerros 1 tutkittiin kaivamalla kahtena noin 5 cm teknisenä kerroksena. Kaivettaessa maa oli pintaosistaan vielä lähes kauttaaltaan humuksensekaista ja tummaa ruskeansävyistä hiekkaa, mutta muuttui syvemmälle kaivettaessa jonkin verran vaaleammaksi. Lukuisat kaivausalueella sijainneet kannot ja puiden juuret vaikeuttivat kaivamista.

Ympäristöään selvästi tummemman ruskean hiekkamaan alue saatiin esiin alueen lounaisnurkasta ruutujen 164/811-812 alueelta. Tummemman maan muodoltaan soikeahkoja alueita havaittiin myös alueen C itäosassa ruutujen 166-167/816-818 alueilla. Tummanruskean noen- ja hiilensekaisen hiekan reunoistaan pyöristyneen suorakaiteen muotoinen alue havaittiin kannon eteläpuolella ruudussa 166/814. Hiiltä havaittiin kerroksessa muutoin hyvin vähän. Mahdollisia hautakuvioita, pitkänomaisia soikeita ympäristöään joko tummempia tai vaaleampia ja maa-ainekseltaan erottuvia alueita, havaittiin em. kohdista ruutujen 165/814-815 sekä ruutujen 166-167/816-817 alueella; yksi mahdollinen hautakuvio ulottui osin kaivausalueelle ruutujen 816-817/166 alueelle.

Kerrosta 1 ja 1,5 kaivettaessa saatiin esille jonkin verran nyrkinkokoisia tai tätä kookkaampia kiviä. Ruutujen 166-167/816-817 alueella kivet vaikuttivat sijaitsevan mahdollisen hautakuvion sisällä, myös kohdassa 167/813 olevat kookkaat kivet saattoivat kuulua hautakuvioon. Muita selkeitä keskittymiä tai rakenteita eivät kivet näyttäneet muodostavan. Kivet dokumentoitiin kuvaamalla ja piirtämällä ne tason 2 karttaan (kartta 25). Kookkaammat ja tasoa 2 syvemmälle menevät kivet jätettiin paikoilleen.

Kerroksesta 1 talletettiin löytöinä alanumerot :578, 944–1018. Löytöaineisto koostui pääosin palaneesta savesta, savitiivisteestä ja sintraantuneesta savesta (yhteensä 383 kappaletta). Muista löydöistä mainittakoon saviastioiden kappaleet, joista yksi oli peräisin lasitetusta punasaviastiasta (:944) ja kaksi todennäköisesti rautakautisista astioista (:972, 981). Rautanauvoja ja niiden katkelmia kerroksesta 1 löytyi yhdeksän kappaletta (:578, 954, 964-965, 982-983, 998-1001, 1012). Lisäksi löydettiin mahdollisen tappikiväärin rihlattu lyijyluoti (:1013), tiilenkappale (:988) sekä eristeposliinin kappaleita (:947, 949, 957).

Kerroksesta 1,5 talletettiin löytöinä alanumerot :1019-1130. Löytöaineisto koostui edellisen kerroksen tavoin pääosin palaneesta savesta, savitiivisteestä ja sintraantuneesta savesta (yhteensä 876 kappaletta). Saviastioiden kappaleita löytyi edellistä kerrosta enemmän (yhteensä 10 palaa; alanrot :1033, 1071, 1074, 1084, 1109, 1113, 1118, 1127). Lisäksi kerroksesta löytyi mahdollinen kivilaji-iskos (:1101) ja kaksi kvartsi-iskosta (:1058, 1088). Edellisen kerroksen lasilöytöjen kanssa alueen lounaiskulman läheltä löydettiin samankaltaista vihreää pullolasia yksi kappale (:1020) samoin kuin eristeposliinin kappaleitakin (:1034, 1073). Lisäksi löydettiin muutamia pieniä tiilen kappaleita (:1021, 1046 ja ehkä myös 1033).

Kuva 63. Tutkimusalueen 4E laajennusalue C tasossa 2. Kuvattu itään.

Kuva 64. Tutkimusalueen 4E laajennusalue C tasossa 2. Kuvattu länteen.

Metallilöydöistä mainittakoon aikaisempinakin vuosina löydetyt sulaneen pronssin kappaleet, joita alueelta nyt löydettiin kaksi kappaletta ruudun 165/810 alueelta (:1043-1044). Rautanauvoja ja niiden katkelmia löytyi kaikkiaan 20 kappaletta (:1029, 1042, 1045, 1063-1066, 1068, 1089, 1092-1096, 1110, 1122-1126).

Esiin saatu taso 1,5 dokumentoitiin kuvaamalla ja kirjallisesti, taso 2 näiden lisäksi myös piirtämällä (kartta 25; myös kuvat 63 ja 64).

Kerros 2 ja taso 3

Kerros 2 tutkittiin kaivamalla lastoilla aluetta noin 10 cm kerros kahtena teknisenä 5 cm kerroksena. Kerroksen kaivaminen ulotettiin käytännön syistä kirkkorakennuksen kivijalkaan asti (alueelle 4E). Maa oli kaivettaessa ruskean erisävyistä hiekkaa, paitsi kerroksen pohjalla alkoi paikoitellen tulla jo esiin myös vaaleanruskeita tai kellertäviä puhtaan maan alueita. Suurin osa kaivamista haittaavista puiden kannoista saatiin poistettua kerrosta kaivettaessa.

Edelliseen tasoon verrattuna alueella tavattiin hautakuvioita tai hautakuvioita muistuttavia likamaaläikkiä lähes kaikkialla, vaikkakaan kaivetussa syvyydessä eivät kaikki kuviot eivät vielä erottuneet reunoiltaan kovinkaan selkeinä. On mahdollista, että alueelle on haudattu useaan otteeseen ja niin tiiviisti, ettei yksittäisiä hautakuvioita saada lainkaan näkyviin. Alueelta oli laskettavissa yli kymmenen hautakuvioita tai sellaisen osaa, minkä lisäksi laajoilla sekoittuneen maan alueilla saattoi hautauksia olla vähintään sama määrä lisää. (kuvat 65-66)

Suurin osa esiin kaivetuista kivistä vaikutti sijaitsevan hautakuvioiden kohdalla ja kuuluneen näin hautojen täytemaakerrokseen (esim. ruutujen 165/814-815 rajalla sekä 166/187-188 alueella). Osa kookkaammista kivistä saattoi kuulua hautoihin erityisinä hautamerkkeinä (kuten kohdassa 166,00/818,00 ollut kivi mahdollisen hautakuvion itäpäässä sekä kohdassa 167,30/813,30 ollut kivi mahdollisen hautakuvion länsipäässä).

Kuva 65. Tutkimusalueen 4E laajennusalue C tasossa 3. Kuvan keskikohdassa vasemmalla mahdollinen kivinen hautamerkki läikän länsipäädssä. Edessä haudan 12/2014 yksikkönä kaivettu itäpääty. Aluetta ei kaivettu kuvassa näkyvää tasoa syvemmmälle. Kuvattu itään.

Kuva 66. Tutkimusalueen 4E laajennusalue C:n itäosa tasossa 3. Alue täynnä todennäköisiä hautakuvioita. Kookkain kivi tasokaivausalueella on mahdollinen kivinen hautamerkki hautakuvion itäpäädyssä (ellei kyseessä ole luontainen kivi kahden hautakuvion välissä). Kuvattu pohjoiseen.

Ruutujen 169/813 ja 169/814 rajalla noin 0,5 m² olevalla alueella havaittiin täysin kivetön, tiiviiksi pakkautunut tummanruskean hiekan alue. Aluetta ei kaivettu loppuun asti, mutta siitä ei kerroksessa tehty muutoin poikkeavia havaintoja tai löytöjä. Rakennuksen kivijalan vieressä olevaa ja nurkkakiven alle menevää punertavaa, rautapitoista savimaata havaittiin runsaasti ruutujen 169/814-815 alueella (kuva 67). Punertavassa maassa oli lähes puoli kiloa palanutta savea ja isoja savitiivisten paloja (:1285-1286).

Kuva 67. Yksityiskohtakuva punertavasta rautapitoisesta savimaasta rakennuksen kivijalan juurella tutkimusalueen 4E laajennusalueella C:n ruudussa 169/814. Kuvattu länteen.

Hiiltä tavattiin erityisesti hautakuvioiden sisäosista ja laajemman tumman maan alueelta alueen lounaisnurkassa. Erityinen kooltaan noin 25x15 cm kokoinen nokimaa-alue tavattiin 167/815 alueelta ja tätä kookkaampi noensekainen alue ruudusta 169/816. Löydöt nokimaa-alueista eivät kuitenkaan poikenneet ympäristön löydöistä.

Kerroksesta 2 (osa löydöistä otettiin talteen kerroksen 2,5 löytöinä, mutta kaikki löydöt pyrittiin jälkityövaiheessa liittämään yhteen) talletettiin löytöinä alanumerot :1131-1328. Palanutta savea, savitiivistettä ja sintraantunutta savea talletettiin kerroksesta yli 9000 kappaletta (yht. noin 8,35 kg). Pieniä palaneita luun kappaleita löydettiin kaikkiaan 10 kpl (:1141, 1150, 1209, 1214, 1215, 1249, 1272).

Mahdollisia kivilaji-iskoksia löytyi alueelta 2 kpl (:1185, 1227) ja mahdollisia kvartsi-iskoksia 6-7 kpl (:1201, 1217, 1222, 1242, 1264, 1268). Alueelta, ruudusta 164/811, löytyi myös kappale vihreää pullolasia (:1140): löytöjen perusteella (myös ylempien kerrosten resentit löydöt keskittyvät tälle alueelle) muodoltaan epämääräinen tumman maan alue ko. ruudussa ja sen ympäristössä voi olla peräisin jostain kirkkomaata nuoremasta maankäytöstä.

Rautanauvoja tai niiden katkelmia löytyi kerroksesta kaikkiaan 17 kpl (:1153, 1176, 1178-1179, 1197, 1224, 1256-1257, 1283-1284, 1302, 1306, 1317, 1320, 1323-1325). Lisäksi löytyi kaksi sulaneen pronssin kappaletta ruuduista 165/811 (:1177) ja 165/812 (:1180).

Mielenkiintoisina kurioositeettina mainittakoon alueelta, ruudusta 167/817 löytynyt mahdollinen kivistä teelmä (:1258; kuva 68) sekä ruudusta 164/813 löytynyt hioinkivi tai sen osa (:1154).

Kuva 68. Mahdollinen kivistä teelmä (:1258) ruudusta 167/817.

Tähän mennessä ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa kirkkorakennuksen ulkopuolelta löytynyt raha (:2010) saatiin talteen sekoittuneesta ruskeasta hiekasta kivijalan läheltä ruudun 169/816 alueelta. Kyse on gotlantilaisesta hopearahasta todennäköisesti 1100-luvun loppupuolelta.

Kerros 2 kaivettiin vaihtelevasti noin 25–40 cm syvyyteen alkuperäisestä maanpinnasta mitattuna. Tason 3 syvyys ei hautakuvioden esiin saamisen ja tunnistamisen kannalta ollut riittävä, sillä paikoitellen alueella havaittiin laajoja sekoittuneen maan alueita, jossa yksittäiset hautakuviot eivät vielä erottuneet. Tästä huolimatta alueelta saatiin esiin runsaasti sekä varsin selkeitä että epävarmoja hautakuvioita.

Taso 3 dokumentoitiin kuvaamalla, kirjallisesti ja piirtämällä (kartta 27). Aluetta ei tutkittu kaivaen tasoa 3 syvemmälle kuin yksikkönä haudan 12 itäpuolen osalta (länsipuoli kaivettiin vuonna 2013) ruudussa 164/810 (ks. hautakuvaus 12/2014).

3.4.4. Laajennusalue D

Tutkimusalue sijoitettiin kirkkorakennuksen lounaispuolelle koeajan 4 (2011) etelä- ja koeajan 5S (2012) länsipuolelle ruutuihin 164-166/806-808. Paikalle avattiin tasokaivausaluetta yhteensä 9 m² (ks. kartta 27). Aluetta D tutkittiin kokonaisuudessaan kaivamalla tasoon 3 asti; pohjaan asti aluetta kaivettiin vain pieneltä osin yksiköittäin tutkittavaksi valittujen hautakuvioiden osalta. Kaivettaessa kerroksessa 2 yhdistettiin tasokaivausalueeseen ruutu 166/809 (ks. kartta 28) ja yksikkönä hautaa 9/2014 kaivettaessa myös pieni alue koeajasta 4 (2011).

Tutkimusalue oli varsin tasaista metsämaata, jolla ei kasvanut puita, lukuun ottamatta lounaisnurkan nuorta haapaa lukuun ottamatta. Alueen D keskellä oli kookas, lähes 140 cm x 130 cm kokoinen maakivi, jonka korkeus maan pintatasosta mitattuna oli yli 80 cm. Ennen pintamaan poistoa ei alueelta havaittu merkkejä painanteista, kiveyksistä tai muista rakenteista paitsi aivan luoteisosasta, missä ruudun 166/806 alueelle ulottui mahdollisen painanteen osa. (kuva 69)

Kuva 69. Tutkimusalueen 4E laajennusaluetta D avataan. Alue rajattu kuvaan punaisella katkoviivalla. Kuvattu itäkoilliseen

Pintamaa, kerros 0 ja taso 1

Noin 4–8 cm paksu, sateen pehmittämä pintamaa poistettiin alueelta alkuun lapioilla viistäen. Sekoittuneesta pintakerroksesta löydettiin yksi repäisykorkki (sivusta avattava malli, ei talletettu kokoelmiin).

Ohuen pintakerroksen alta tuli esiin humuksensekainen sekoittunut tumma hiekka, jossa oli runsaasti juuria. Tätä kerrosta (kerros 0) poistettiin lapioilla viistäen ja osin kaivauslastoilla noin 8–15 cm syvyyteen asti, jonka jälkeen alue siistittiin kuvaamista varten (taso 1). Tasossa maa oli alueen itäosassa pääosin ruskeaa, osittain humuksensekaista ja juuria sisältävää hiekkaa. Kookkaan maakiven lounais- ja koillispuolella oli jonkin verran kookkaita juuria, joidenka maatonut orgaaninen aines poistettiin yksikkönä kaivaen tasoa syvemmälle. Alueen länsiosassa maa oli tummemman ruskeaa humuksensekaista hiekkaa, jossa paikoitellen vaikutti myös olevan hiiltä.

Kaivetun maa-aineksen seassa ei ollut juurikaan kiviä, lukuun ottamatta ruudun 166/806 länsireunassa olevaa noin 30 x 20 cm kokoista kiveä. Kivi jätettiin paikoilleen.

Löytöinä 0. kerroksesta saatiin kaksi lasitetun punasavikeramiikan palaa (:1331; peräisin samasta astiasta, ilmeisesti tasaisen pohjan taitteesta) ruudun 165/808 alueelta.

Taso 1 dokumentoitiin kuvaamalla (kuva 70) ja kirjallisesti.

Kerros 1 ja taso 2

Kerros 1 oli pintaosistaan yhä humuksensekaista hiekkamaata, joka kaivettiin kahtena noin 5 cm teknisenä kerroksena (kerrokset 1 ja 1,5, liitettiin raportointivaiheessa yhdeksi 1 kerrokseksi). Syvemmälle kaivettaessa maa oli lähes kauttaaltaan sekoittunutta ruskean erisävyistä hiekkaa, jossa oli osin vielä humuksensekaista maata seassa. Yleistäen voidaan todeta, että alueen länsipuoli oli maan laadultaan selvästi tummemman ruskeaa, osin hiilensekaista hiekkaa, kun taas itäpuoli oli ruskeaa sekoittunutta hiekkaa. Varmoja hautaläikkiä ei kerroksessa tai sitä seuraavassa dokumentointitasossa vielä erottunut.

Kerrosta kaivettaessa siitä löytyi jokseenkin runsaasti pieniä, noin nyrkinkokoisia tai tätä vähän kookkaampia kiviä. Selkeitä keskittymiä tai rakenteita ne eivät kuitenkaan näyttäneet muodostavan, vaikkakin suurin osa kivistä löytyi kookkaan maakiven itä- ja koillispuolelta. Suurin osa kivistä oli pieniä ja ne poistettiin ennen tason 2 dokumentoimista kuvaamalla ja piirtämällä (kartta 27). Kookkaammat ja tasoa syvemmälle menevät kivet jätettiin vielä paikoilleen.

Kerroksesta 1 saatiin esiin löydöt :1332–1349. Löytöaineisto koostui pääosin massalöydöistä, lähinnä palaneesta savesta ja savitiivisteestä (yhteensä 131 kappaletta). Muista löydöistä mainittakoon etenkin saviastian kappaleet, joita saatiin esiin ruuduista 166/807 ja 166/808 sekä mahdolliset kivilaji-iskokset ruuduista 165/808 ja 166/808. Metalliesineinä ruudusta 168/806 talletettiin epämääräisen rautaesineen katkelma (:1348) ja ruudusta 165/808 rautanaulan kantakatkelma (:1349). Resenttejä löytöjä ei kerroksesta lainkaan havaittu.

Taso 2 dokumentoitiin kuvaamalla (kuva 71), kirjallisesti ja piirtämällä (kartta 27).

Kuva 70. Alue 4E:n laajennusalue D tasossa 1. Kuvattu itään.

Kuva 71. Alue 4E:n laajennusalue D tasossa 2. Kuvattu itään.

Kerros 2, taso 2,5, kerros 2,5 ja taso 3

Kerros 2 tutkittiin kaivamalla se kahtena noin 5 cm paksuna teknisenä kerroksena (kerrokset 2 ja 2,5). Kaivettaessa maa oli kerroksessa 2 lähes kauttaaltaan sekoittunutta ruskean erisävyistä hiekkaa, jossa pintakerroksissa oli osin vielä humuksensekaista maata seassa. Siellä täällä havaittiin vaaleamman tai punertavan sävyisen hiekan alueita, ja alueen länsipuoli oli selvästi tummemman ruskeaa, osin hiilen- tai noensekaista, kuin sen itäpuoli. Täysin varmoja hautaläikkiä ei kerroksessa 2 erottunut, mutta välitasossa 2,5 hautakuvioiden hahmoja alkoi tulla jo esiin ja varsinkin selkeinä ne dokumentoitiin tason 3 karttaan. Tasossa 3 maa oli osittain jo puhtaanoloista ruskeaa hiekkaa, hautojen kohdalla sekoittunutta tummanruskeaa, osin hiilen- ja noensekaista hiekkaa. Myös kookkaan maakiven juurella maa oli tummempaa. Kokonaisuuksien tutkimiseksi alueeseen D liitettiin tasossa 3 myös ruutu 166/809 sekä alueita koeojan 4 (2011) itäosasta (ks. kartta 28).

Kerroksia kaivettaessa löydettiin jonkin verran pienehköjä, noin nyrkinkokoisia ja tätä vähän kookkaampia kiviä, mutta selkeitä keskittyviä tai rakenteita ne eivät kuitenkaan muodostaneet. Suurin osa kivistä poistettiin kerrosten kaivamisen yhteydessä, vaikkakin kookkaammat kivet jätettiin paikoilleen. Kivet vaikuttivat keskittyvän hautakuvioiden kohdille, vaikka niitä oli myös puhtaanoloisessa maassa. Kerroksen 2,5 kivet dokumentoitiin tason 3 karttaan (kartta 28).

Kerroksesta 2 talletettiin löydöt :1350–1378. Löytöaineisto koostui pääosin massalöydöistä, lähinnä savitiivisteestä, savikuonasta ja palaneesta savesta (yhteensä 746 kappaletta). Muista löydöistä mainittakoon etenkin saviastian kappaleet (yht. 7 kpl), joita saatiin esiin ruuduista 164/806, 166/808, 165/807, 165/808 ja 166/809 (:1350, 1354, 1361, 1364, 1375) sekä mahdolliset pii-iskokset (2 kpl) ruuduista 166/807 ja 166/808 (:1371, 1372).

Kerroksesta 2,5 talletettiin löydöt :1379–1405. Kerroksen löydöt koostuivat pääosin savitiivisteestä, savikuonasta ja palaneesta savesta (yhteensä 288 kappaletta). Muista löydöistä mainittakoon etenkin saviastian kappaleet (yht. 6 kpl), joita saatiin esiin ruuduista 164/808, 165/806, 165/808 ja 166/808 (:1384, 1390, 1396, 1401) sekä mahdolliset pii-iskokset ruuduista 166/807 ja 166/808 (:1371, 1372). Tiilenkappaleina voitaneen pitää löytöä :1379 ruudusta 164/806 sekä löytöä :1385 ruudusta 164/808.

Tasossa erottui puhtaanolaiseen vaaleanruskeaan hiekkaan rajautuen varmoja hautakuvioita tai niiden osia vähintään kahdeksasta eri haudasta. Erityisen hiilen- ja noensekaisia hautakuvioiden osia tavattiin kookkaan maakiven länsipuolella ruuduissa 164-166/806. Ruutujen 164-165/808 alueelle ulottui vuonna 2012 koeojan 5S alueella osin tutkitut haudat H1/2012 ja H2/2012; näistä H2/2012 tutkimista jatkettiin vuonna 2014 alueen D osalta, jolloin hauta nimettiin uudelleen haudaksi 7/2014 (H2/2012 > H7/2014, ks. hautakuvaus). Vuonna 2014 tutkittiin yksikköinä lisäksi hautakuviot maakiven koillispuolella ja kirkon lounaisnurkan lounaispuolella ruutujen 165-167/808-809 alueella (ks. H8/2014 ja H9/2014 hautakuvaukset). Hautoja lukuun ottamatta alueen D kaivaminen lopetettiin tasoon kolme, jolloin oli tavoitettu taso noin 30–40 cm syvyydestä alkuperäiseen maanpinnan tasoon nähden.

Kuva 72. Alue 4E:n laajennusalue D tasossa 3. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 73. Alue 4E:n laajennusalueen D koillisnurkka tasossa 3. Latan alapuolella hautakuvion 7/2014 länsipäätty ja oikealla H8/2014. Kuvattu länteen.

Kuva 74. Alue 4E:n laajennusalueen D itäreunaa tasossa 3. Kuvassa todennäköisiä hautakuvioita (noen- ja hiilensekainen tumma täyttömaa), jotka ulottuvat länteen toistaiseksi kaivamattomalle alueelle. Kuvioita ei tutkittu v. 2014. Kuvattu itään.

Kuva 75. Alue 4E:n laajennusalueen D koilliosaa tasossa 3. Latan yläpuolella haudat 9/2014 ja 8/2014, oikealla hauta 7/2014. Kuvattu itään.

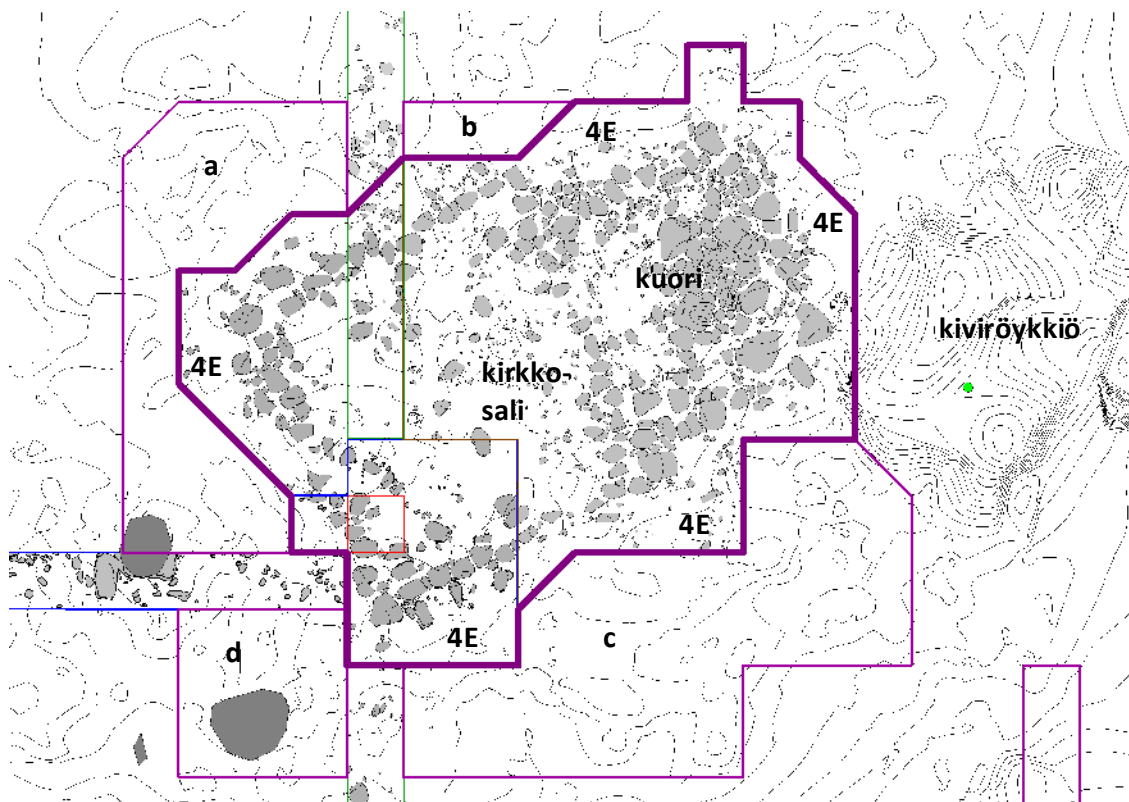
Taso 3 dokumentoitiin kuvaamalla (kuvat 72-75), kirjallisesti ja piirtämällä (kartta 28).

3.4.5. Alue 4E (kirkkosali, kuori, ulkopuoli)

Alue 4E avattiin kirkon kivijalan alueelle ja sen lähiympäristöön jo aikaisempina vuosina avatuille, mutta kesken jääneille tutkimusalueille. Alue rajautui edellä esitettyihin laajennusalueisiin a-d pitäen sisällään vuoden 2010 koekuopan 5 (kk 5), alueen 4E (2011), alueen 4E (2012) ja alueen 4E (2013) sekä koeojan 5N eteläosan (ks. em. vuosien kaivausraportit). Tutkimusalue 4E (2014) piti sisällään siis kirkkorakennukseksi tulkitun rakennuksen kivijalan sisäpuolisen alueen sekä sen kivijalkaan rajoittuvat ulkopuoliset ruudut. Avatun alueen koko oli n. 82 m², ja se piti sisällään siis vain jo aiempina vuosina pintaosistaan avattuja alueita. (kuva 76)

Tutkimusalue 4E jaettiin 2014 pienempiin osa-alueisiin tässä esitettävien havaintojen selkeyttämiseksi. Alueet on nimetty seuraavasti: kivijalan ulkopuolella olevia alueita kutsutaan alueeksi 4E, kivijalan sisäpuolista isompaa huonetilaa kirkkosaliksi ja tämän koillispuolella olevaa pienempää huonetta kuoriksi. Raja pienempien alueiden välillä kulki kivijalan ulkolinjojen mukaisesti. Tutkittavien alueiden pinta-aloiksi muodostui kuorissa n. 15 m², kirkkosalissa n. 33 m² ja kivijalkaa ympäröivällä alueella 4E n. 34 m². Kivirakenteisiin kuuluneiksi tulkittuja kiviä ei poistettu kaivausten missään vaiheessa.

Tutkimusten aluksi alueelta poistettiin täyttömaa aiempina vuosina avattujen alueiden pohjalle asetettuun harsoon ja suodatinkankaaseen asti (kuvat 77-78). Esiin saatu taso oli 1,5, paitsi syvemmälle aiemmin kaivetuilla alueilla 4E (2011) ja 4E (2012) se oli taso 2.

Kuva 76. Tutkimusalue 4E lähiympäristöineen. Karttaan merkitty eri värein vuosina 2010–2014 avatut uudet tutkimusalueet. Vuoden 2014 tutkimusalue 4E rajautuu laajennusalueiden a-d väliin keskellä olevan kivijalan alueelle (merkitty vahvistetulla violetilla viivalla). Ei mittakaavassa.

Kuva 77. Opetuskaivauksille osallistuvat opiskelijat poistavat aiempien vuosien täyttömaata kaivetun alueen pohjalle asetettuun suodatinkankaaseen asti. Kuvassa vasemmalla lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisänen. Kuvattu itäkoilliseen.

Kuva 78. Alue 4E täyttömaan poiston jälkeen. Eri vuosien kaivautasojen pohjille asetettuja harsoja ei vielä poistettu. Kuvattu itäkoilliseen.

Kerros 1 ja taso 1,5

Tutkimukset alueella aloitettiin kaivamalla reunojen osalta tekniseen 1,5 tasoon muutamia aiempina vuosina kesken osittain jääneitä kaivausruutuja etenkin kivijalan pohjois- ja itäpuolella. Ruuduista 173/817, 174/808, 174/810, 174/811, 175/811 löydettiin kerrokseen 1 liitettävänä löytöinä palanutta savea, savitiivistettä ja sintraantunutta savea, yksi mahdollinen kvartsi-iskos sekä kolme rautanaulaa (löydöt :579-586, 1443).

Esiin nyt ensimmäistä kertaa kokonaisuudessaan saatu kirkkorakennuksen kivijalka puhdistettiin suodatinkankaiden ja -harsojen poiston ja aiempina vuosina kesken jääneiden alueiden kaivamisen jälkeen ja dokumentoitiin tasoon 1,5 (ja em. alueilla tasoon 2) kuvaamalla (kuva 79); taso 1,5 (ja em. alueilla taso 2) oli dokumentoitu piirtämällä pienempinä kokonaisuuksina aiempien vuosien tutkimusten yhteydessä.

Kuva 79. Alue 4E tasossa 1,5 suodatinkankaiden poiston jälkeen. Alueiden 4E (2012) ja 4E (2013) väliin jäi matala kynnyksen tasojen 1,5 ja 2 välille. Kuvattu itäkoilliseen.

Kerros 1,5 ja taso 2

Kerrosta 1,5 kaivettiin koko tutkimusalueella noin 5 cm kerros lukuun ottamatta aiemmin tasoon 2 kaivettuja ruutuja lähinnä alueen luoteisosassa, alueella 4E (2012). Kaivettava maa oli kauttaaltaan ruskeaa tai tummanruskeaa, vielä juuria sisältävää sekoittunutta hiekkaa. Kerrosta kaivettaessa saatiin esiin jonkin verran lisää kiveykseen kuuluvia vaihtelevan kokoisia kiviä, jolloin myös kivirakenne kokonaisuutena selkeytyi lisää.

Alueen 4E löydöt kerroksesta 1,5 talletettiin alanumeroille :587-648. Metalliesineinä löydettiin rautanauvoja ja niiden katkelmia alueelta kaikkiaan 9 kappaletta (:587, 594, 611, 612, 617, 645-648). Osa nauloista (esim. :611, 617) löytyi kuorin seinän etelälaidalta kivien välistä maata poistettaessa (kuva 80). Saviastian paloja alueelta löydettiin lähes 70 kappaletta. Sirpaleet keskittyivät alueen itäosaan kuorin itäpuolella. Erityisesti mainittakoon ruutujen 173-174/817 välinen halkaisijaltaan noin 40 cm alue, josta löytyi lukuisia kapealla uralla koristeltuja paloja (esim. :618). Lisäksi löytyi yksi mahdollinen kvartsi-iskos (:610). Suurin osa löytöaineistosta koostui palaneesta savesta, savitiivisteestä ja sintraantuneesta savesta (yhteensä 657 kpl; n. 615 g).

Kuva 80. Rautanauula *in situ* (mitan oikealla puolella) kivien välissä kuorin etelälaidan kivijalan kivien välistä ruudusta 170/815 kerroksesta 1,5. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Kirkkosalista talletettiin löydöt :1444-1465, 1467-1475. Rautanauvojen katkelmia löytyi kaksi (:1461, 1474), ruuduista 170/813 ja 172/808. Koristelemattomia saviastian paloja löytyi kerroksesta kaikkiaan 7 kpl. Savitiivistettä, palanutta savea ja sintraantunutta savea löytyi kaikkiaan 507 kappaletta (n. 400 g). Lisäksi löytyi yksi palaneen luun kappale (ruudusta 170/813, :1462) ja mahdollinen kvartsi-iskos ruudusta 169/813 (:1454). Suhteellisen resentinä löytönä voidaan pitää koillisnurkasta kivien välistä ruudusta 170/813 löytynyttä sinisen lasin kappaletta (:1459).

Kuorista talletettiin löydöt :1466, 1814-1874. Metalliesineistä mainittakoon sulaneen pronssin kappale (:1466; kuva 81), joka löytyi läheltä kuorin ja kirkkosalin välistä kiveystä ruudun 171/813 alueelta. Lisäksi talletettiin rautanauvan varsi (:1863) ruudusta 173/813. Kaksi palaneen luun fragmenttia löytyi ruuduista 172/813 ja 172/815 (:1839, 1845) ja kaksi mahdollista kvartsi-iskosta (:1432, 1441) löytyi vierekkäisistä ruuduista

(174/814 ja 174/815). Pieniä saviastian paloja löytyi yhteensä 13 kappaletta. Palanutta savea, savitiivistettä ja sintraantunutta savea löydettiin yhteensä 1488 kpl (n. 1290 g); erityisen runsaasti savea eri muodoissaan löytyi ruuduista 171/814, 172/813, 173/813 ja 174/814.

Kuva 81. Sulaneen pronssin kappale (:1466) kuorissa kerroksessa 1,5 (mitan vas. puolella). Itä ylhäällä.

Kuva 82. Tiiliskiven kappale (:1862) kuorihuoneen kivirakenteessa, sen länsilaidalla. Kuvattu itään.

Kuorin itälaidalta olevasta kivrakenteesta, sen länsireunalta, löydettiin noin 8,5 x 7 x 7 cm kokoinen tiiliskiven kappale (:1862) ruudusta 173/814 (kuva 82). Käsien lyödyn tiilen pinta oli kaivettu esiin jo vuoden 2013 tutkimuksissa (ks. esim. Ruohonen 2014, 23, kuva 10 ja kartta 2), jolloin siihen ei kiinnitetty lainkaan huomiota, vaan sitä pidettiin kivenä. Rikkinäinen tiili löytyi rakenteesta irtonaisena kivien joukosta (ks. kuva 82), eikä sen ajallista yhteyttä rakenteeseen voida pitää täysin varmana; kuorin itälaidalla oleva kiveys tulisi tutkia kokonaisuudessaan sen luonteen ja ajoituksen selvittämiseksi.

Alueen 4E etelälaita ruutujen 167/812 (0,5 m²) ja 168/812-169/815 alueella dokumentoitiin tasoon 2 piirtämällä (kartta 25). Osa esiin nyt kokonaisuutena otetusta alueesta oli piirretty tasoon jo aiempina vuosina. Alue dokumentoitiin muilta osin sanallisesti ja kuvaamalla (kuvat 83-85).

Kuva 83. Alue 4E tasossa 2. Etualalla kirkkosali, kapeampi huonetila takana on kirkon kuori. Kuvattu itäkoilliseen.

Kuva 84. Alue 4E tasossa 2 ympäristöineen. Pohjoinen kuvassa yläoikealla. Kuva: Ilari Korhonen.

Kuva 85. Alue 4E itäosa tasossa 2. Latta kirkkosalissa, kärki vasemmalla osoittaa pohjoiseen. Taustan kapea huonetila on kirkkorakennuksen kuori, jonka itäpäädyssä on alttariksi kutsuttu kivirakenne. Kuvattu itäkoilliseen.

Kuva 86. Alue 4E itäosa (kuori) tasossa 2. Kuvattu länsilounaaseen.

Kerros 2 ja taso 2,5

Kerrosta 2 kaivettiin koko tutkimusalueella yhtäläinen noin 5 cm kerros. Kaivettava maa oli kauttaaltaan ruskeaa tai tummanruskeaa, yläosan osalta paikoitellen vielä juuria sisältävää sekoittunutta hiekkaa. Kerrosta kaivettaessa poistettiin etenkin kirkkosalin itäpuolella, mutta myös kuorissa kaivettavaan tasoon tai sen yläpuolelle ulottuvia kiviä (kartta 47). Kerrosta kaivettaessa saatiin jonkin verran paremmin esille kiveykseen kuuluneiden kivien reunoja, mutta myös uusia luontaiseen pohjamaahan todennäköisesti liittyneitä pienehköjä kiviä. Kerroksen alaosassa maalajien erot alkoivat erottua aiempaa selkeämmin tummemman ruskeina läikkinä vaaleampaa hiekkaa vasten (kuva 87). Paikoitellen tavoitettiin jo puhtaanoloinen vaaleanruskea hiekkamaa.

Löydöt alueelta 4E kerroksesta 2 talletettiin alanumeroille :649-709. Metalliesineinä löydettiin kuusi rautanaulan kanta-, varsi- tai kärkikatkelmaa (:662-665, 669, 682). Saviastian paloja löydettiin 27 kappaletta. Sirpaleita oli koko alueelta, mutta erityinen keskittymä (:684) löytyi ruudun 172/817 alueelta, joista niitä löytyi kaikkiaan seitsemän. Palaneen luun fragmentteja löytyi kaksi kappaletta (:708-709) ruudusta 175/816. Lisäksi löytyi kaksi mahdollista kvartsi-iskosta (:697, 705). Suurin osa löytöaineistosta koostui palaneesta savesta, savitiivisteestä ja sintraantuneesta savesta (yhteensä 2224 kpl; n. 2213 g).

Kuva 87. Kerroksen 2 pohjalta saatiin esiin jo paikoitellen vaaleaa, puhtaanoloista hiekkaa, jota vasten syvemmillä menevät tummanruskeat maaläikät erottuivat selkeästi. Kerrosta kirkkosalissa kaivamassa Armi Utriainen (vas.), Johanna Nylund ja Oona Jalonen. Kuvattu itään.

Kirkkosalista talletettiin löydöt :1477-1613 ja :2009. Alueelta löytyi kaksi sulaneen pronssin kappaletta (:1522, 1567) ruuduista 169/812 ja 171/813 sekä useaan osaan hajonnut hopearaha (:2009) ruudusta 169/812 (kuva 89). Rautaesineistä mainittakoon litteä levymainen rautaesineen kappale (:1523) ruudusta 169/810; rautanauvoja ei alueelta löytynyt. Koristelemattomia saviastian paloja löytyi kerroksesta kaikkiaan 27 kpl. Savitiivistettä, palanutta savea ja sintraantunutta savea löytyi kaikkiaan 6657 kappaletta (n. 6663 g). Erityisen runsaasti palanutta savea eri muodoissaan löytyi ruuduista 170/811, 172/810 ja 171/812. Lisäksi löytyi 22 palaneen luun pientä kappaletta, mahdollinen kvartsi-iskos ruudusta 173/810 (:1597) ja kivilaji-iskos ruudusta 170/813 (:1485).

Kuorista talletettiin löydöt :1875-1943. Kaksi mahdollista kvartsi-iskosta (:1932, 1939) löytyi ruuduista 173/816 ja 174/815. Pieniä saviastian paloja löytyi yhteensä 16 kappaletta; joukossa oli yksi reunapala (:1907) ja kaksi viivakoristeltua palaa (:1889 ja 1893). Palanutta savea, savitiivistettä ja sintraantunutta savea löydettiin yhteensä 2981 kpl (n. 2813 g). Metalliesineitä ei kuorista löytynyt lainkaan. Palaneen luun fragmentteja kuorista löytyi seitsemän: yksi melko kookas kappale löytyi alttarirakenteen pohjoislaidalta ruudusta 171/814 (:1908; kuva 88). Luu tunnistettiin ihmiskallon fragmentiksi.

Kuva 88. Kuorihuoneen kivirakenteen pohjoisreunalta löytyi kerrosta 2 kaivettaessa kookas palaneen luun kappale (:1908; kuvassa lastan kärki osoittamassa luulöytöä). Luu tunnistettiin ihmisen kallon palaseksi.

Kuva 89. Paikalleen hajonnut hopearaha (:2009) *in situ* kirkkosalissa tummanruskeassa hiekassa kaivauserroksessa 2.

Kuva 90. Rakennuksen seinälinjan suuntaisesti asettunutta hiiltä kuorin itäpuolella ruudun 170/816 alueelta. Kuvattu länteen.

Kerroksesta otettiin runsaasti maanäytteitä sekä ruuduittain että vielä erikseen kaikista likamaaläikistä. Myös maaperän metallipitoisuuksia selvittäviä näytteitä otettiin mm. em. rahan löytöpaikalta, mutta myös kuorihuoneen kivirakenteen edestä harmahtavasta maasta ruudun 170/814,5-,99 alueelta.

Hiiltä tai nokimaata havaittiin kerroksessa hyvin vähän. Yli cm halkaisijaltaan oleva ja kirkon pituussuuntaan syiltään sijaitseva hiili otettiin näytteenä talteen tummanruskeasta hiekasta kohdasta $x=172,901$, $y=811,249$ ja $z=23,961$. Heti kuorin ulkopuolelta kiveyksen vierestä otettiin puunsyiltään rakennuksen kivijalan suuntaisesti olevaa hiiltä kohdasta 170,45/816,30. Samalta alueelta (ruutujen 170/816-817 alueelta) talletettiin myöhemmin vielä lisää hiilenkappaleita (kuva 90), jotka saattavat liittyä paikalla sijainneeseen rakennukseen. Myös pienempiä hiilenhippuja otettiin talteen aina tavattaessa.

Kerros 2,5 ja taso 3

Kerrosta 2,5 kaivettiin koko tutkimusalueella noin 5 cm kerros tasoon 3 asti. Kaivettava maa oli pääosin ruskeaa tai tummanruskeaa sekoittunutta hiekkaa, vaikkakin jo paikoitellen kerroksen pohjaosasta myös vaaleanruskeaa tai kellertävää hiekkaa. Kerroksen pohjalta tavoitettiin lähes kauttaaltaan esille puhtaanoloinen pohjahiekka syvemmälle meneviä, yksikkönä myöhemmin kaivettavia likamaaläikkii lukuun ottamatta. Viimeisetkin kannot saatiin poistettua alueelta kerrosta kaivettaessa. Kivijalan lounaispuolella siitä noin 40 cm etäisyydellä ruudun 167/808 alueella tavattiin noin 5 cm halkaisijaltaan oleva pyöreä, todennäköisesti luontainen, punamultaläikkä (kuva 91).

Kuva 91. Kivijalan lounaispuolella tasossa 3 havaittu punamultaläikkä. Kuvattu koilliseen.

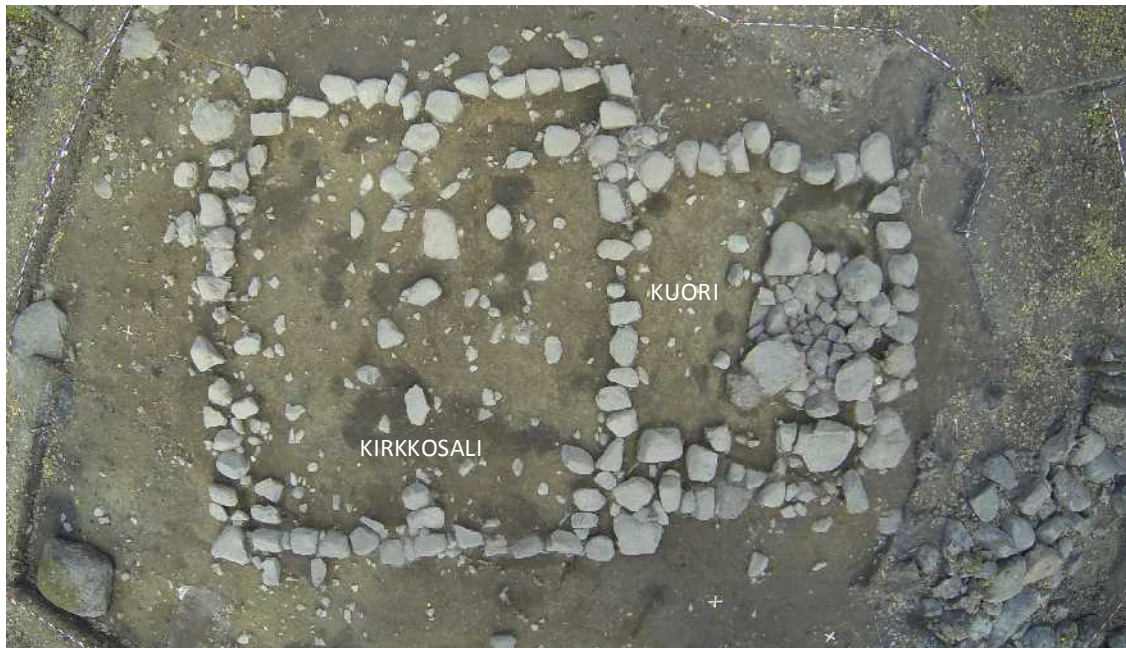
Löytöjen määrä väheni odotetusti syvemmälle kaivettaessa koko alueella kuoria lukuun ottamatta. Löytöjä, erityisesti palanutta savea ja savitiivistettä löydettiin paikoittain runsaasti tummanruskean hiekan alueilta, etenkin kirkkosalin koilliskulmasta ja kuorista.

Alueen 4E löydöt kerroksesta 2,5 talletettiin alanumeroille :710-724. Pinnaltaan ruskeita tai punertavanruskeita saviastian paloja löytyi 3 kappaletta (:710, 716, 719). Palaneen luun fragmentti (:724) löytyi ruudusta 172/817. Suurin osa löytöaineistosta koostui palaneesta savesta, savitiivisteestä ja sintraantuneesta savesta (yhteensä 387 kpl; n. 388 g); hyvin runsaasti palanutta savea ja savitiivistettä löytyi ruudusta 172/817 ja ruudun 173/813 itäpuolelta.

Kirkkosalista talletettiin löydöt :1614-1629 (yksiköistä löytyneitä löytöjä ei huomioitu, näistä ks. yksikkökuvaukset). Alueelta löytyi yksi rautanaulan varren katkelma (:1629) ruudusta 173/812 ja kaksi koristelematonta saviastian palaa (:1618, 1624), joista jälkimmäisessä havaittiin karstaa. Savitiivistettä, palanutta savea ja sintraantunutta savea löytyi kaikkiaan 172 kappaletta (n. 164 g).

Kuorista talletettiin löydöt :1944-1994. Metalliesineitä ei kerroksesta löytynyt. Pieniä koristelemattomia saviastian paloja löytyi yhteensä 6 kappaletta (:1947, 1955, 1959, 1972, 1982, 1992). Palanutta savea, savitiivistettä ja sintraantunutta savea löydettiin yhteensä 2542 kpl (n. 2816 g); erityisen runsaasti savea löytyi huonetilan itäosassa olevan kivirakenteen edustalta (länsipuolelta) ruuduista 171/814-815, 172/813 ja 173/814. Palaneen luun fragmentteja kuorista löytyi neljä (:1950, 1969, 1976, 1983).

Hiiltä tavattiin vain vähän. Yksittäisiä hiilenhippuja löydettiin tummanruskeista maaläikeistä sekä tummanruskean ja vaaleankellertävän/-ruskean hiekan rajalta, tummasta maasta, kirkkosalin pohjoislaidalta noin 50 cm etäisyydellä pohjoisseinästä saliin päin. Hiiltynyttä maata oli myös kuorin pohjoisosassa kivirakenteen pohjoispuolella ruudussa 173/815. Maanäytteitä otettiin aiempien kerrosten tapaan sekä ruuduittain että kaikista tavatuista anomaliaista. Taso 3 dokumentoitiin sanallisesti, kuvaamalla (kuvat 92-94) ja piirtämällä (kartat 30a ja 30b).

Kuva 92. Alue 4E ympäristöineen tasossa 3 (kivijalan pohjoisosa jätetty tasoon 2). Pohjoinen yläoikealla. Kuva: Ilari Korhonen.

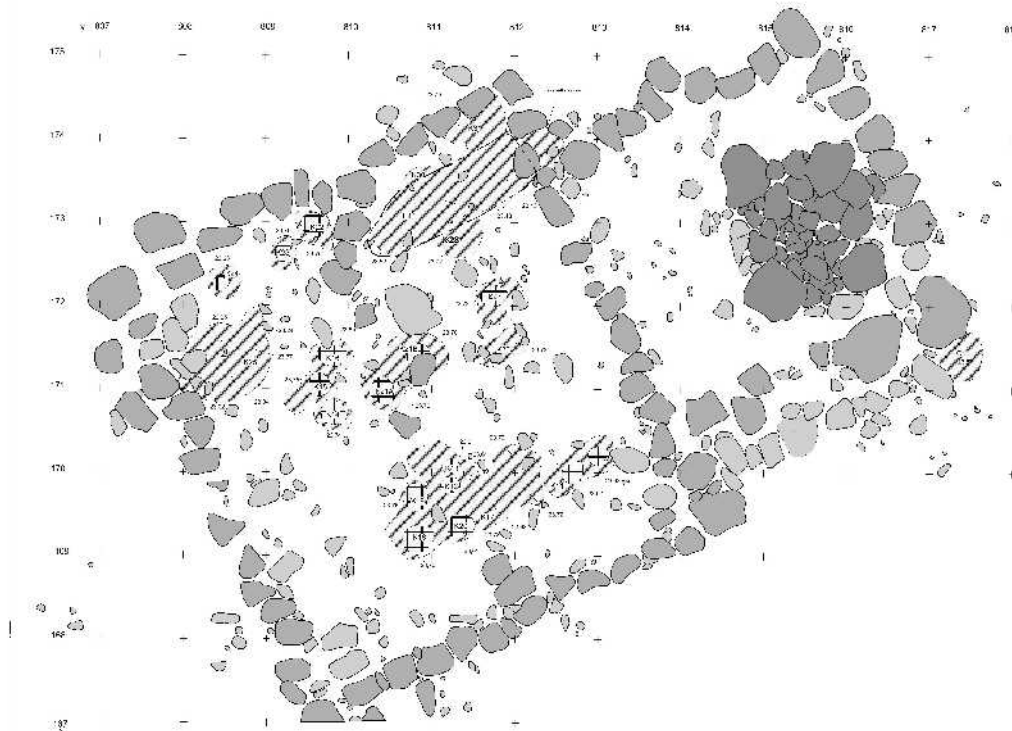
Kuva 93. Alue 4E ympäristöineen tasossa 3 (kivijalan pohjoisosa jätetty tasoon 2). Kuvattu etelään.

Kuva 94. Alue 4E ympäristöineen tasossa 3 (kivijalan pohjoisosa, kuvassa vasemmalla, jätetty tasoon 2). Kuvattu itäkoilliseen.

3.4.6. Pohjaan tutkitut yksiköt

Tasoon 3 tullessa oli rakennuksen kivijalan sisällä ollut tummanruskea sekoittunut hiekkakerros saatu lähes kokonaan tutkituksi. Esille oli saatu löydötön tai hyvin vähälöytöinen vaalean- tai kellertävänruskea hiekka sekä useita syvemmälle meneviä kooltaan ja muodoltaan vaihtelevia tummanruskeita likamaaläikkiä (kartat 30a ja 30b, myös kuva 95).

Kuva 95. Pohjaan kaivetut yksiköt alueella 4E (kirkkosali, 4E). Ote kartasta 31.

Tasosta 3 lähtien päätettiin esille tulleet likamaaläikät tutkia kirkkosalin osalta yksikköinä kaivaen; lisäksi kuorin ulkopuolella sen kaakkoiskulmassa sijaitseva likamaa-alue päätettiin kaivaa yksikkönä pohjaan. Kuorin likamaaläikkiä ei vuoden 2014 kaivausten aikana tutkittu. Pohjaan kaivetut yksiköt on esitetty kootusti tämän raportin kartassa 31.

Vuonna 2014 tutkitut yksiköt kirkkosalin sisällä nimettiin K-alkuisilla tunnuksilla, kivijalan ulkopuolella, sen kaakkoisreunassa oleva yksikkö C-alkuisella tunnuksella. Laajempien likamaaläikkien sisältä löytyneet pienemmät yksiköt (esimerkiksi siis paalunsijat) nimettiin uudella tunnuksella. Likamaaläikät tutkittiin yksikköinä pohjaan mahdollisuuksien mukaan: kivijalan alle menevät läikät jätettiin kookkaiden kivien alta toistaiseksi tutkimatta. Mikäli kiviä poistettiin yksikkökaivauksen tieltä pois, ne asetettiin tutkimuksen jälkeen takaisin paikoilleen. Yksiköistä tehtiin sanalliset huomiot, ne kuvattiin ja mitattiin sekä niistä otettiin yksi tai useampi pohjaluku. Löydöt otettiin talteen yksikön ja usein myös teknisen kaivauskerroksen tarkkuudella; isommissa

likamaayksiköissä löytötietoihin lisättiin myös ruudun tarkkuus. Kaikista yksiköistä otettiin runsaasti hiili- ja maanäytteitä analysoitavaksi.

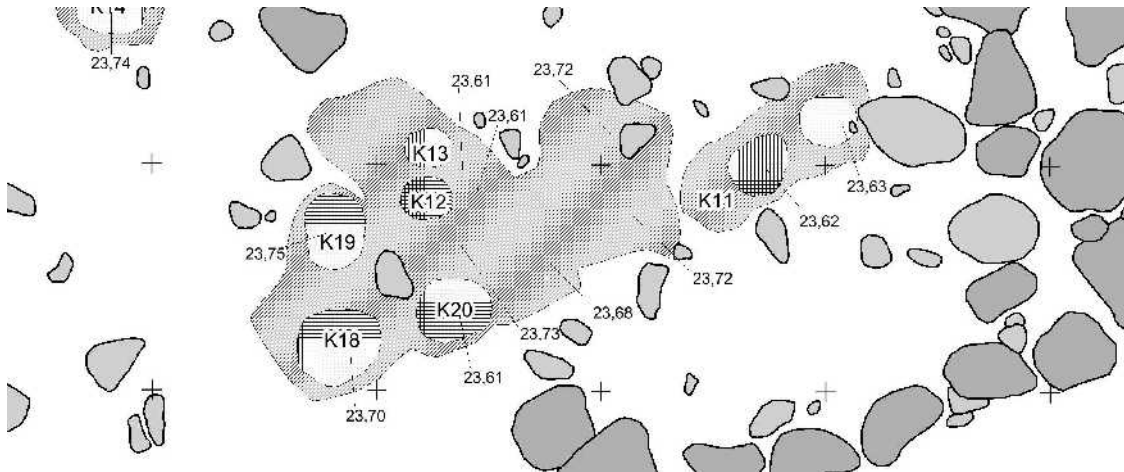
Yksikkö K1 eli K11

Yksikkö K1 eli K11 muodostui pitkänomaisesta, muodoltaan epämääräisestä tummanruskean hiekan likamaa-alueesta (kuvat 96 ja 97) sijoittuen kirkkosalin eteläosaan ruutujen 168-169/810-812 alueelle. Likamaaläikän suurin pituus oli noin 280 cm ja sen leveys vaihteli 40-120 cm välillä. Alue erottui selkeänä jo tasossa 2,5. Siitä talletettiin erikseen kerrokseen 2,5 löydöt :1637-1638 (palanutta savea ja savitiivistettä 12 kpl).

Kuva 96. Yksikkö K1 eli K11 tasossa 3. Kuvan keskellä latan molemmin puolin olevat kookkaat kivet kuuluvat kirkkosalin lattiatiilan poikki kulkeneeseen tukiveykseen. Kuvattu itäkoilliseen.

Maa oli hyvin tummanruskeaa, varsin tasalaatuista hiekkaa. Kerroksessa 3 saatiin talteen löydöt :1639-1683. Talletettu aineisto koostui lähes kokonaan savitiivisteestä, palaneesta savesta ja sintraantuneesta savesta (666 kpl; n. 994 g). Yksiköstä löydettiin myös kahdeksan koristelematonta saviastian palaa (:1642, 1651, 1674, 1675, 1679) sekä kuusi palaneen luun fragmenttia (:1652, 1656). Kerroksen löydöissä ei ole lueteltu yksikön sisältä kaivetuista paalunsijoista talletettuja löytöjä (ks. yksikkökuvaukset edempänä).

Kuva 97. Yksikkö K1 tasoa 3 syvemmälle kaivettuna. Karttaan lisätty yksikkönä tutkitut mahdolliset paalunsijat. Muokattu kartasta 31, ei mittakaavassa.

Yksikön K11 itäpuoli ja paalunsijat (itäinen ja läntinen)

Tasoa 3 syvemmälle kaivettaessa yksikön K11 itälaita muodosti erillisen kokonaisuuden, muodostaen lähinnä reunoistaan pyörityneen suorakaiteen muotoisen likamaa-alueen, joka sijoittui ruutujen 169-170/812-813 alueelle (kuva 97). Likamaaläikkä oli tasossa 3 alkuun yhteydessä sen länsipuolella olevaan yksikköön K1, mutta syvemmälle kaivettaessa siitä muodostui itsenäinen kuvio. Kuvio oli lähes lounais-koillisuuntainen, sen pituus oli 100 cm ja leveys vaihteli 36-42 cm välillä.

Kuviossa ei tavattu juurikaan kiviä, vaan kaivettava aines koostui lähinnä tummanruskeasta hiekasta. Kaivettaessa tasosta 3 syvemmälle yksikön sisältä läikän suuntaisesti vierekkäin havaittiin kaksi erillistä, toisistaan noin 10 cm etäisyydellä sijaitsevaa säännöllisen pyöreää ja halkaisijaltaan noin 28 cm olevaa hyvin tummaa, osin hiilen- ja noensekaista likamaaläikkää (kuvat 98-99). Läikät tulkittiin yksikön K11 sisällä oleviksi paalunsijoiksi.

Yksi hieman nyrkinkokoa suurempi kivi havaittiin läntisemmästä paalunsijasta. Muutoin kiveämättömistä paalunsijoista läntisempi sijaitsi kohdassa $x=170,1$ ja $y=812,7$ ja itäisempi kohdassa $x=170,2$ ja $y=813,0$ (keskikoordinaatit). Molemmat paalunsijat olivat muodoltaan säännöllisen pyöreitä ja halkaisijaltaan 28 cm. Paalunsijojen pohja oli muodoltaan puolipyöreä ja niiden pohja ulottui varsin tarkkaan 20 cm tasoa 3 syvemmällä (läntisempi 23,62 m mpy ja itäisempi 23,63 m mpy) ja niistä talletettiin löydöt :1684-1691. Läntisestä paalunsijasta löytyi saviastian pala ja palanutta savea,

itäisestä paalunsijasta savitiivistettä ja palanutta savea, joista osa oli sintraantunutta. Lisäksi yksiköstä löytyi yksi mahdollinen kvartsi-iskos ja pieni palaneen luun kappale.

Kuva 98. Paalunsijat K11 (läntisempi ja itäisempi) yksikön K1 sisällä. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Kuva 99. Paalunsijat K11 (läntisempi ja itäisempi) yksikön K1 itäosassa pohjaan kaivettuna. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Läntisemmästä paalunsijasta K11 talletettiin löydöt :1688-1691. Löytöaineiston joukossa oli yksi saviastian pala, yksi mahdollinen kvartsi-iskos ja 12 kpl palanutta savea. Itäisemmästä paalunsijasta talletettiin 37 kpl palanutta savea ja savitiivistettä alanumeroilta :1684-1687.

Yksikön K11 länsipuoli

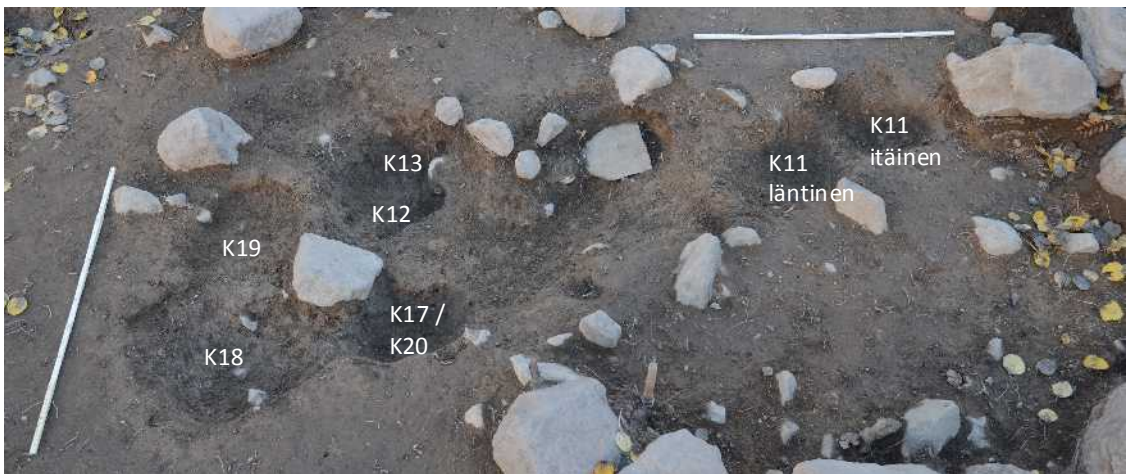
Syvennämälle kaivettaessa yksikön K11 länsilaidan likamaakuvioista alkoi erottumaan lukuisia pyöreitä tai pyöreäköjä likamaaläikkä (kuvat 100-102). Kuvion länsilaita sijaitsee ruutujen 169-170/810-812 alueella. Kuvion päältä jo kerrosta 2,5 kaivettaessa poistettiin kirkkosalin poikki kulkeneeseen tukiveykseen kuulunut kivi (kivi asetettiin täyttövaiheessa takaisin paikoilleen), jonka perusteella yksikkö ajoittuu rakennusta vanhemmaksi. Kyseessä oli noin 190 cm pitkä ja enimmillään noin 120 cm leveä, muodoltaan epäsäännöllinen likamaa-alue, jossa tason 3 pintaan ulottui muutamia kookkaita kiviä.

Kuva 100. Taso 3 syvennämälle kaivettaessa yksiköstä K11 alkoi tulla esille muodoltaan pyöreitä mahdollisia paalunsijoja (etualalla). Kuvattu koilliseen.

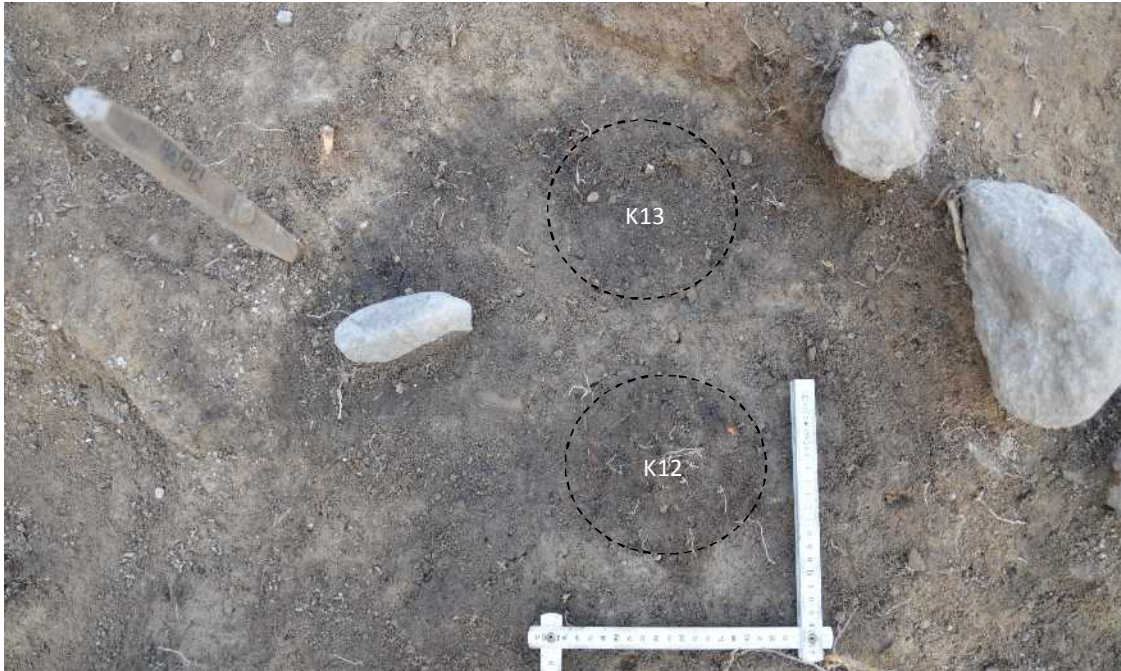
Kuva 101. Yksikkö K11 ja sen sisällä olleet yksiköt pohjaan kaivettuna. Kuvattu itäkoilliseen.

Kuva 102. Yksikkö K11 ja sen sisällä olleet yksiköt pohjaan kaivettuna. Yksiköt merkitty kuvaan. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Kerrosta 3 kaivettaessa yksikön sisältä havaittiin hyvin tummia, osin hiilen- ja noensekaista likamaaläikkiä. Läikät tulkittiin yksikön K11 sisällä oleviksi paalunsijoiksi. Näille annettiin oma yksikkönumero (K12-13, K18-20; havainnot esitetty jäljempänä).

Kaivettaessa alueen maa-aines oli hyvin vähäkivistä. Kerroksessa 3 havaittiin muutamia nyrkinkokoisia tai tätä hieman kookkaampia kiviä. Kookas punertava laakakivi saatiin kokonaan esiin kohdasta 170,10/812,20.

Kuva 103. Yksiköt K13 ja K12 tason3 alapuolella. Paalunsijat vahvistettu katkoviivalla kuvaan. Kuvattu luoteeseen.

Yksikkö K12

Kooltaan noin 22 x 20 cm olevasta ja paalunsijaksi tulkitusta yksiköstä talletettiin löydöt :1692-1694. Näistä palanutta savea oli kaikkiaan 11 kappaletta (n. 15,1 g) ja savitiivistettä 2 kpl (7,4 g). Muodoltaan pyöreä paalunsijaksi tulkittu läikkä (tasossa 4 halkaisija 17 cm) sijaitsi kohdassa x=169,8 ja 811,2 (keskikoordinaatti) (kuvat 103 ja 104). Pohjan muoto oli puolipyöreä.

Yksikkö K13

Edellisen pohjoispuolella sijaitsevasta ja kooltaan noin 20 x 18 cm likamaaläikästä talletettiin löydöt 1695-1696. Näistä yksi oli mustapintainen, mutta koristelematon saviastian kappale; lisäksi yksikön pohjoisosasta löytyi palanutta savea 4 kpl. Yksikkö sijaitsi kohdassa x=170,1 ja 811,2 (keskikoordinaatti) (kuvat 103 ja 104). Yksikön pohjalla oli kookas kivi, ja yksityiskohdiltaan sitä voidaan pitää epävarmana paalunsijana.

Kuva 104. Yksiköt K13 ja K12 lähes pohjaan kaivettuna. Yksiköt merkitty kuvaan. Kuvattu luoteeseen.

Yksikkö K17 ja K20

Yksiköstä löytyi 86 palaneen saven kappaletta (103,7 g) ja 28 savitiivistein kappaletta (53,1 g); osa kappaleista oli sintraantuneita. Lisäksi löytyi kaksi punertavanruskeaa saviastian kappaletta. Löydöt yksiköstä K17 talletettiin alanimeroille :1704-1711. Likamaa-alueen pohja ei ollut tasainen, vaan pohja tavoitettiin vaihtelevasti 23,61-23,75 m mpy korkeustasoilla.

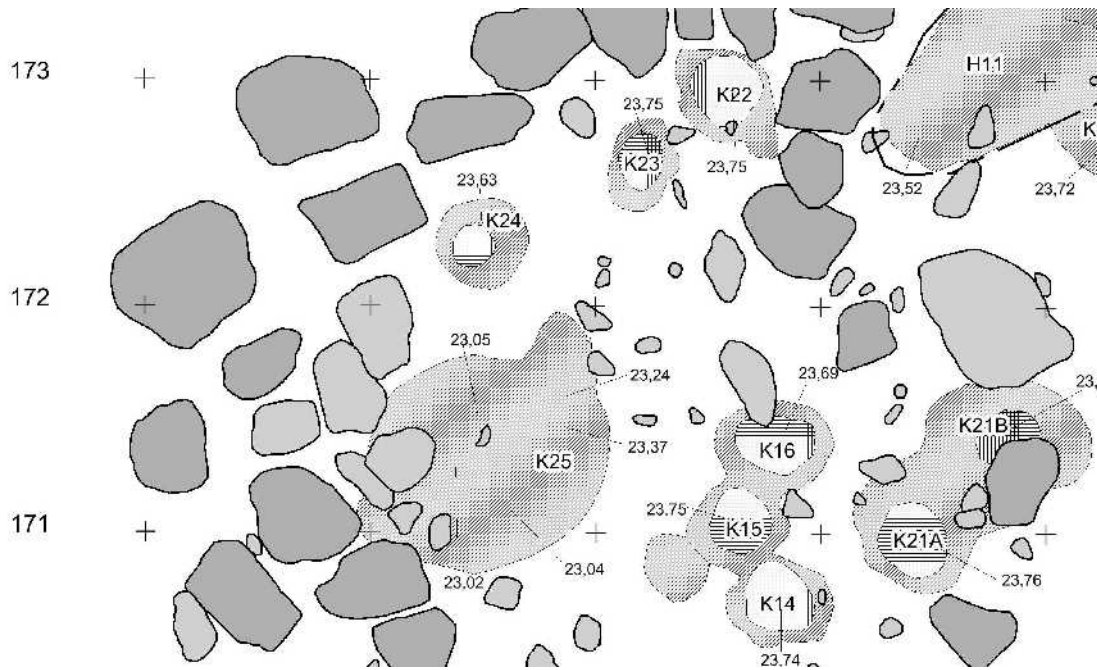
Yksikköä K17 kaivettaessa siitä havaittiin säännöllisen pyöreä paalunsija, joka nimettiin yksikkötunnuksella K20. Noin 31 cm halkaisijaltaan ollut paalunsija sijaitsi kohdassa $x=169,3$ ja $811,3$ (keskikoordinaatti). Yksiköstä ei talletettu lainkaan löytöjä. Paalunsijan pohja tavoitettiin 23,61 m mpy korkeustasolla.

Yksikkö K18

Pyöreähkö, kooltaan noin 28 x 31 cm ollut paalunsija sijaitsi kohdassa $x=169,2$ ja $810,8$ (keskikoordinaatti). Yksiköstä ei talletettu lainkaan löytöjä. Paalunsijan pohja tavoitettiin 23,70 m mpy korkeustasolla.

Yksikkö K19

Edellisen pohjoispuolella sijaitseva halkaisijaltaan noin 33 x 28 cm oleva likamaa-alue sijaitsi kohdassa $x=169,7$ ja $810,8$ (keskikoordinaatti). Yksiköstä ei talletettu lainkaan löytöjä. Paalunsijaksi tulkitun yksikön pohja tavoitettiin 23,75 m mpy korkeustasolla.

Kuva 105. Kirkkosalin luoteisosasta tutkitut yksiköt K14-K16, K1a-b ja K22-K25. Ote kartasta 31. Ei mittakaavassa.

Yksikkö K14

Yksikkö sijaitsi kohdassa $x=170,7$ ja $809,8$ (keskikoordinaatti) (kuvat 105 ja 106). Likamaa-alue oli muodoltaan pyöreä ja tasossa 3 sen halkaisijaksi mitattiin 35 cm. Luoteessa likamaa-alue ulottui tasossa 3 yksikköön K15. Yksikön keskellä oli tätä tummempi pyöreä kuvio, todennäköinen paalunsija, jonka halkaisijaksi mitattiin noin 28 cm. Yksiköstä löytyi kaikkiaan yhdeksän savitiivisteiden ja 16 palaneen saven kappaletta. Löydöt talletettiin alanumeroille :1697-1699. Paalunsijan pohjalukema oli 23,74 m mpy.

Yksikkö K15

Yksikkö sijaitsi kohdassa $x=171,0$ ja $809,6$ (keskikoordinaatti) (kuvat 105 ja 106). Tasossa 3 likamaa-alue ulottui kaakossa yksikköön K14 ja koillisessa yksikköön K16. Sen keskellä ollut tummempi säännönmukaisen pyöreä alue tulkittiin paalunsijan jäännökseksi. Yksikkö oli muodoltaan pyöreä ja halkaisijaltaan noin 32 cm. Yksiköstä löytyi kolme savitiivisteiden kappaletta (osa paloista sintraantuneita) ja seitsemän palaneen saven kappaletta. Löydöt talletettiin alanumeroille :1700-1701. Paalunsijan pohjalukema oli 23,75 m mpy.

Yksikön lounaispuolella sijainnut soikeahko likamaa-alue oli halkaisijaltaan 18,5 cm. Kyse oli hyvin matalasta ja löydöttömästä likamaa-alueesta; läikkä loppui pian tason 3 jälkeen, eikä se siis muodostanut paalunsijaa.

Kuva 106. Yksiköt K14, K15 ja K16. Yksikköä K14 ryhdytty jo kaivamaan. Yksiköt merkitty kuvaan. Kuvattu pohjoiseen.

Yksikkö K16

Yksikkö sijaitsi kohdassa $x=171,4$ ja $809,8$ (keskikoordinaatti) (kuvat 105 ja 106). Tasossa 3 likamaa-alue ulottui lounaassa kiinni yksikköön K15. Yksikkö tulkittiin sen keskellä sijainneen hyvin tumman ja pyöreän, halkaisijaltaan noin 30 cm olleen ja muodoltaan säännöllisen maa-alueen perusteella paalunsijaksi. Paalunsija tutkittiin puolittamalla läikkä itä-länsisuunnassa. Yksikön pohja tavoitettiin 23,69 m mpy korkeustasolla. Yksiköstä löytyi kaikkiaan 14 palaneen saven kappaletta ja yksi palaneen luun kappale. Löydöt talletettiin alanumeroille :1702-1703.

Yksikkö K21, 21a ja 21b

Yksikkö K21 sijaitsi edellisten itäpuolella, kirkkosalin keskiosassa ruutujen 170-171/810-811 alueella (kuva 107). Yksikön päältä kerrosta 2,5 kaivettaessa poistettiin rakennuksen kivijalkaan kuulunut kivi (kivi asetettiin täyttövaiheessa takaisin paikoilleen), jonka perusteella yksikkö ajoittuu rakennusta vanhemmaksi. Yksikön koillisosassa sijaitsi lisäksi hyvin kookas pinnaltaan melko tasainen kivi, jota ei tutkimusten missään vaiheessa siirretty. Likamaaläikkä oli noin 130 cm pitkä ja enimmillään noin 55 cm leveä, muodoltaan lähes kaksiosainen ja reunoistaan pyöristynyt likamaa-alue. Yksikön

maa-aines oli vähäkivistä, mutta sitä kaivettaessa kerroksessa 3 havaittiin muutamia nyrkinkokoisia tai tätä hieman kookkaampia kiviä.

Yksiköstä havaittiin kaksi pyöreää tai pyöreähköä tummempaa likamaaläikkää, jotka nimettiin yksiköiksi K21a ja K21b. Kokonaisuutena yksiköstä talletettiin löydöt 1712-1724, josta alayksiköihin K21a ja K21b kuulumattomasta maasta löydöt :1712-1714 (yksi palaneen saven kappale, yksi saviastian kappale sekä yksi mahdollinen kivilaji-iskos).

Kuva 107. Kirkkosalin keskiosan yksiköt tasossa 3. Yksikköä K21 kaivettaessa paikoiltaan siirretty ja myöhemmin takaisin asetettu kivi merkitty kuvaan (x). Ilmakuva: Ilari Korhonen.

Yksikön K21 länsiosassa havaittiin tummemmasta maasta koostuva, muodoltaan pyöreä noin 33 x 33 cm kokoinen likamaa-alue (K21a). Läikästä löytyi :1715 (yksi savitiivistein kappale). Paalunsijaksi tulkittu kuvio sijaitsi kohdassa $x=171,0$ ja $810,4$ (keskikoordinaatti) ja sen pohja tavoitettiin 23,76 m mpy korkeustasolla.

Edellisen itäpuolella, noin 32 cm etäisyydellä siitä, yksikön K21 itäosassa tavattiin samoin tummemmasta maasta koostuva pyöreähkö, noin 29 x 25 cm kokoinen kuvio (K21b). Kuviosta saatiin löydöt :1716-1724. Teknisestä kaivauskerroksesta 2,5 löytyi 13 kpl palanutta savea ja 6 savitiivistein kappaletta, kerroksesta 3 kolme punertavanruskeaa saviastian kappaletta (joissakin koriste-elementtinä kaksi kapeaa uraa, yhden pinta sintraantunut), viisi savitiivistein kappaletta ja 45 palaneen saven kappaletta, joista 14 sintraantuneita. Yksikön pohjasta kerroksesta 4 löytyi lisäksi yksi palaneen luun kappale. Paalunsijaksi tulkittu rakenne sijaitsi kohdassa $x=171,4$ ja $810,8$ (keskikoordinaatti) ja sen pohja tavoitettiin 23,70 m mpy korkeustasolla.

Yksikkö K22

Pyöreähkö likamaa-alue sijaitsi kirkkosalin pohjoislaidalla. Yksiköstä tulkittu pyöreä, halkaisijaltaan 29 cm ollut mahdollinen paalunsija sijaitsi kohdassa $x=173,0$ ja $809,6$ (keskikoordinaatti) (kuva 108). Yksiköstä ei talletettu lainkaan löytöjä. Paalunsijan pohja tavoitettiin 23,75 m mpy korkeustasolla.

Kuva 108. Yksiköt K15, K16, K22, K23, K24 ja K25 kirkkosalin luoteisosassa. Yksikkö K16 tutkittu osittain puolittamalla. Yksiköt merkitty kuvaan. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Yksikkö K23

Kooltaan noin 41 x 27 cm kokoinen läikkä sijaitsi edellisen yksikön lounaispuolella, siitä noin 15-20 cm etäisyydellä (kuva 108). Läikästä saatiin esiin noin 20-23 cm halkaisijaltaan ollut todennäköinen kivetön paalunsija. Yksiköstä talletettiin kolme palaneen saven kappaletta ja kaksi saviastian pientä palaa alanumeroille :1725-1726. Paalunsija sijaitsi kohdassa x=172,6 ja 809,2 (keskikoordinaatti) ja sen pohja tavoitettiin 23,75 m mpy korkeustasolla.

Yksikkö K24

Yksikkö sijaitsi kirkkosalin luoteiskulmassa (kuva 108). Tummanruskea likamaa-alue oli muodoltaan pyöreä ja halkaisijaltaan noin 39-40 cm. Sen sisältä havaittiin pyöreä, halkaisijaltaan 19 cm kokoinen kiveämätön paalunsija. Yksiköstä talletettiin löydöt :1727-1730. Nämä koostuivat 3. kerroksessa savitiivistein palasta ja palaneesta savesta, josta osa oli sintraantunutta. Palanutta savea löytyi erityisesti yksikön reunoilta. Teknisen 4. kaivauskerroksen löydöt koostuivat yhdestä palaneen saven kappaleesta. Paalunsija sijaitsi kohdassa x=172,3 ja 808,5 (keskikoordinaatti) ja sen pohja tavoitettiin 23,63 m mpy korkeustasolla.

Yksikkö K25

Ruutujen 170-171/808 alueelle sijoittuva yksikkö oli tasossa 3 muodoltaan soikeahko, halkaisijaltaan noin 94-111 cm oleva likamaa-alue (kuvat 108-112). Läikän muotoon ei sen länsiosassa saatu selvyyttä, sillä kuvio jatkui yhtenäisenä kirkkorakennuksen kivijalan alle (kivien alla olevaa maa-ainesta ei kaivettu).

Kokonsa ja syvyytensä puolesta myös yksikön maa-aines poikkesi jonkin verran muista kaivetuista yksiköistä. Kaivettaessa läikästä poistettiin kymmenisen pientä, nyrkinkokoisia tai hieman kookkaampaa irtokiveä. Yksiköstä tavattiin myös hyvin runsaasti hiiltä ja nokimaata. Likamaakuopan pohja ei ollut tasainen, vaan sen pohja tavoitettiin vaihtelevasti 23,02-23,35 m mpy korkeustasolla.

Kuva 109. Yksikkö K25 tasossa 4. Huomaa hyvin hiilen- ja noensekainen maa. Kuvattu itäkoilliseen.

Yksiköstä talletettiin löydöt 1731-1750. 3. kaivauserrokselta löytyi palanutta savea 45 kpl (55,5 g) ja savitiivistettä 9 kpl (10,5g). 4. kerroksesta ja syvemmältä kaivettaessa myös löytöjen määrä kasvoi jonkin verran. Palanutta savea saatiin yhteensä 110 kpl (74,1 g) ja savitiivistettä 12 kpl (29 g), josta osa sintraantunutta. Lisäksi löydettiin kaksi vaalean- tai punertavanruskeaa saviastian kappaletta (:1737, 1750). Yksikön epäsäännöllisen muotoinen pohja tavoitettiin 23,02 m mpy korkeustasossa, noin 60 cm tasoa 3 syvemmillä ja yli metrin syvyydessä maan alkuperäisestä tasosta mitattuna. Yksiköstä talletettiin runsaasti hiili- ja maanäytteitä.

Kuva 110. Yksikköä K25 kaivetaan (vasemmalla yksikön tutkinut Laura Tuomisalo). Taustalla kirkkosalin länsiseinän kivijalkaa. Kuvattu lounaaseen.

Kuva 111. Yksikkö K25 tason 4 alapuolella.. Kuvattu itäkoilliseen.

Kuva 112. Yksikkö K25 pohjatasossa. Kuvattu länsiluoteeseen.

Yksikkö K26

Yksikkö K26 sijoittui kohtaan $x=171,5$ ja $y=811,9$ (keskikoordinaatti) (kuvat 114 ja 115). Kyseessä oli tasossa 3 kooltaan noin 70×29 cm kokoinen lähes suorakaiteen muotoinen tummanruskea likamaa-alue, jonka päädyissä oli pienehköjä kiviä. Viereiseen yksikköön K27 verrattuna tämän maa-aines oli raekooltaan tasaisempaa ja väriltään tummemman ruskeaa.

Yksiköstä talletettiin löydöt :1751-1755. Kolmannesta kerroksesta löytyi 31 palaneen saven kappaletta (n. 46 g; osa sintraantuneita) ja 10 savitiivisten kappaletta (n. 19,4 g). Neljännen teknisen kaivauskerroksen löydöistä mainittakoon 12 varsin kookasta savitiivisten kappaletta (58 g), joista osa oli sintraantuneita, palanutta savea 17 kpl (25,5 g) sekä yksi palaneen luun kappale. Likamaa-alueen pohja oli epätasainen; sen syvämpi länsipuolen puolipyöreä pohja tavoitettiin $23,72$ m mpy korkeustasolla.

Yksikkö K27

Yksikkö muodosti sekä paalunsijan että tätä ympäröivän laajemman likamaaläikän (kuvat 114 ja 115). Se rajoittui kaakkoisosassa kookkaaseen kiveen. Muodoltaan epäsäännöllisen likamaaläikän keskellä todettiin mahdollisen paalunsijan jälki. Pyöreähkön paalunsijan koko tasossa 3 oli noin 32×26 cm. Yksikön keskiosassa sijaitseva paalunsija oli kohdassa $x=172,1$ ja $811,7$ (keskikoordinaatti). Paalunsijan pohja tavoitettiin $23,73$ m mpy korkeustasolla.

Yksiköstä talletettiin löydöt :1756-1758. Kolmannesta kerroksesta löytyi 137 palaneen saven kappaletta (318,4 g), joista osa oli hyvin kookkaita ja osa sintraantunut. Lisäksi yksiköstä saatiin talteen 14 varsin kookasta savitiivisteen palaa (63,1 g) ja yksi palaneen luun kappale.

Kuva 113. Yksiköt K26 ja K27 tasossa 3. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 114. Yksiköt K26 ja K27 pohjaan kaivettuna. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 115. Yksiköt K29–K31 ja H11/2014 tasossa 3. Kuvattu pohjoiseen.

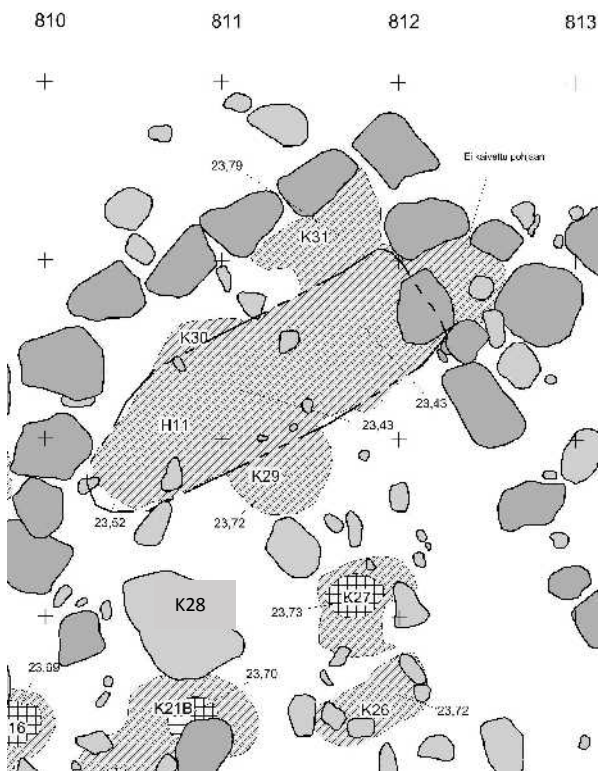
Yksikkö K29

Yksikkö sijoittui ruutuun 172/810 kookkaan punertavan kiven pohjois- ja koillispuolelle (kuva 115). Tasossa 3 kuvio muodosti epäsäännöllisen muotoisen, noin 45 x 45 cm kokoisen likamaaläikän. Kaivettaessa kuvio katosi muutaman cm syvyydessä eikä se muodostanut mitään rakennetta. Kuvioista talletettiin ainoastaan löydöt :1765 (palanutta savea 7 kpl; 22,7 g).

Yksikkö K28

Yksikkö K28 sijaitsi kirkkosalin koillisosassa (kuva 115). Tasossa 3 se muodosti erillisen, noin 55 x 42 cm kokoisen reunoiltaan pyöreähkön tummanruskean sekoittuneen hiekan kuvion. Syvemmälle kaivettaessa yksikkö leikkautui pohjoisessa hautakuvioon 11 (H11/2014). Yksikön säilynyt osa oli muodoltaan puolipyöreä ja sen keskikoordinaatti sijaitsi kohdassa $x=172,8$ ja $y=811,4$. Likamaaläikän leveys oli noin 55 cm ja sen pohja tavoitettiin noin 23,72 m mpy syvyydessä.

Yksiköstä talletettiin löydöt :1759-1764. Kolmannesta kerroksesta löydettiin palanutta, osin sintraantunutta savea 146 kpl (n. 206 g) ja kookkaita savitiivisten paloja 47 kpl (90,5 g). Lisäksi löydettiin yksi rautakautiselta vaikuttava saviastian pala (:1761). Neljännessä kerroksesta löytyi 52 osittain sintraantunutta palaneen savien kappaletta (84 g), 2 savitiivisten palaa ja 4 tummaa rautakautisen saviastian kappaletta (:1764).

Kuva 116. Pohjaan kaivetut yksiköt K21, K26-27, K28, K30 ja H11/2014 tasossa 3. Ote kartasta 31.

K30 (ja H11/2014)

Yksikkö K30 sijaitsi kirkkosalin koillisosassa (kuvat 116 ja 117). Yksikköä kaivettiin aluksi tasosta 3 alaspäin yhdessä sen eteläpuolella sijainneen hautakuvion 11 (H11/2014) kanssa, sillä yksikköjä ei alkuun voitu erottaa toisistaan. Kaivettaessa kävi ilmi, että alkuperäistä yksikköä K30 oli säilynyt vain vähäinen määrä hautakuopan pohjoispuolella, joten sen alkuperäisen muodon tai koon arviointi on haastavaa: säilyneen osan perusteella alkuperäinen läikkä on ollut muodoltaan pyöreähkö tai reunoistaan pyörästynyt suorakaide; se on voinut kuulua myös yhteen yksikön K28 kanssa. Yksikön säilyneen osan keskikoordinaatti sijaitsi kohdassa $x=173,6$ ja $y=810,8$. Likamaaläikän K30 säilyneen osan suurin leveys oli noin 48 cm.

Yksikköä tutkittiin alkuun yhdessä yksikön H11 kanssa. Maa oli läikikästä ja hiiltä sisältänyttä tummaruskeaa, paikoitellen vaaleanruskeaa hiekkaa, jossa oli jonkin verran pienehköjä kiviä seassa. Läikän H11 itäpuolelta siirrettiin kaivettaessa yksi kivi ja toinen, kivijalkaan kuulunut kivi kaivamisen ajaksi pois paikoiltaan.

Runsaimmin löytöjä tehtiin yksikön itäpuolisesta osasta. Palanutta savea ja savitiivistettä löydettiin etenkin yksikön reunoilta kerroksista 3-4 sekä kivijalkaan ulottunutta itäpuolta kaivettaessa. Yksiköstä K30 ja H11 (haudan täyttömaasta) talletettiin löydöt :1766-1805, josta osa siis myöhemmin tunnistetusta yksiköstä H11/2014. Kerroksesta 2,5 löytyi palanutta savea yhteensä 50 kappaletta (65,6 g) ja kahdeksan savitiivisteeseen kappaletta (n. 44 g); osa paloista oli sintraantunut. Lisäksi talletettiin yksi koristelematon saviastian kappale (:1772). Kerroksesta 3 löydettiin neljä väriltään vaaleanruskeaa saviastian kappaletta (:1781), 219 palaneen saven kappaletta (n. 321 g) sekä 30 savitiivisteeseen palaa (n. 97 g); tiivisteeseen palat osittain kookkaita ja sisälsivät selkeitä oksa- ja kasvipainumia. Kerroksesta 4 löytyi kaksi saviastian kappaletta (:1787), 125 palaneen saven kappaletta (n. 170 g) ja 15 kookasta savitiivisteeseen kappaletta (n. 127 g). Osa palaneesta savesta oli sintraantunutta. Kerroksesta 5 talletettiin yhteensä 199 kpl palanutta savea (n. 340 g) sekä 28 savitiivisteeseen palaa (n. 175 g), josta osa oli osittain sintraantunutta. Yksikön itäosaa ei kaivettu kokonaan, sillä kuvio jatkui yhtenäisenä kivijalan alle.

Yksikön H11/2014 hautauksen ja hautaustason havainnot on esitetty hautakuvausten yhteydessä.

Kuva 117. Yksiköt K28, K30–K31 ja H11/2014 osin pohjaan kaivettuna. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Yksikkö K31

Yksikkö K31 sijoittui kirkkosalin koilliskulmaan ruutujen 173-174/811 alueelle (kuvat 117 ja 118). Sen eteläpuoli leikkautui hautakuviin H11/2015, kun taas pohjois- ja itäpuolella likamaaläikkä jatkui rakennuksen kivijalan alle. Vain osa yksiköstä kyettiin em. syistä johtuen tutkimaan. Säilyneen osan perusteella kuvio on mahdollisesti ollut muodoltaan pyöreähkö. Kuvion säilynyt ja tutkittu osa oli kooltaan noin 75 x 40 cm. Yksikön säilyneen osan keskikoordinaatti sijaitsi kohdassa $x=174,2$ ja $y=811,6$ ja sen pohja tavoitettiin 23,79 m mpy korkeustasolla.

Kaivettava maa-aines oli yksikön ulko- eli länsireunalta lähes puhdasta savea, joka vaihtui itäreunalla ja ylemmällä korkeustasolla palaneeksi saveksi ja savitiivisteeksi. Yksiköstä talletettiin löydöt :1806-1812, kaikki kerroksesta 3. Palanutta savea talletettiin kaikkiaan 801 kappaletta (n. 1315 g) ja savitiivistettä 182 kappaletta (446,1 g). Palat olivat osin sintraantuneita, osa kookkaita. Lisäksi löydettiin neljä pinnaltaan vaaleanruskeaa saviastian kappaletta (:1809-1810). Yksiköstä löydettiin myös viisi palaneen luun kappaletta (:1811-1812). Palamaton savi maaperässä ei ollut luontaista, vaan se liittyi yksikön rakenteeseen. Yksikkö osoittautui ikäasemaltaan kirkkorakennusta vanhemmaksi.

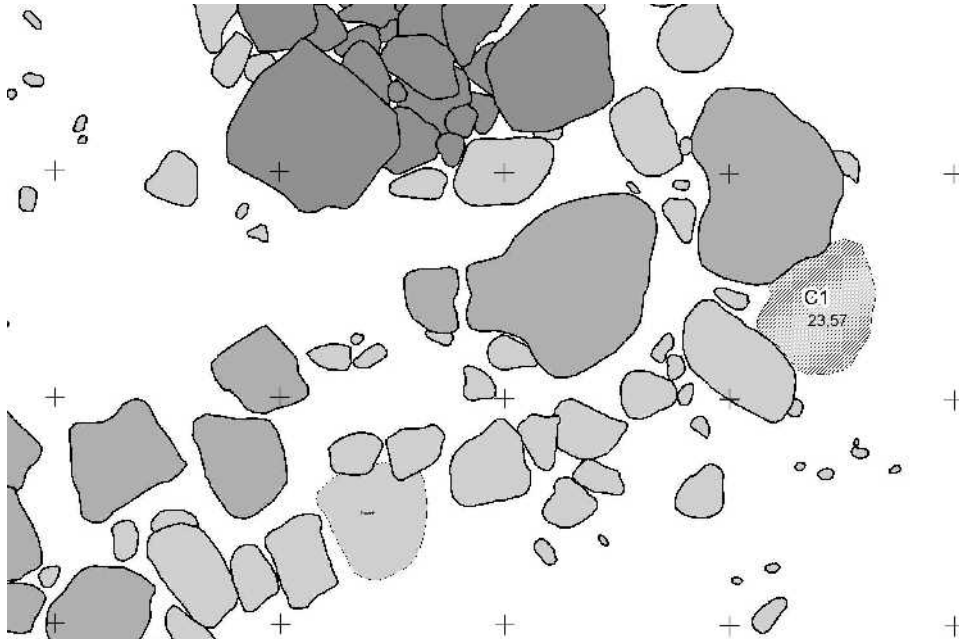

Kuva 118. Yksikkö K31 lähellä pohjatasoa. Mitan alta ja vasemmalta puolella tummanruskeasta maasta tavattiin runsaasti palanutta savea ja savitiivistettä, tämän vasemmallä puolella on palamatonta savea (kuvassa vaaleaa harmaata maata). Palanut savi vaihtui yksikön alueella palaneesta palamattomaksi. Yksikkö jatkuu kivijalan alle ja leikkautuu kuvan alaosassa hautakuvioon H11/2014. Kuvattu pohjoiseen.

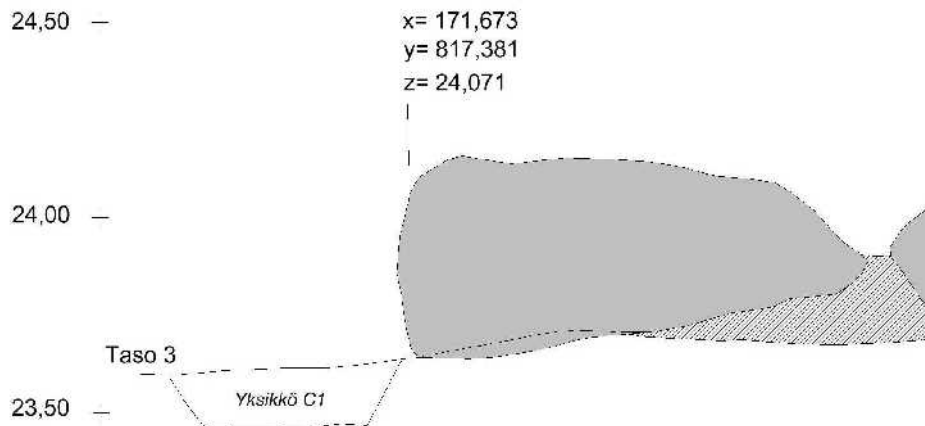
Yksikkö C1 (alue 4E)

Rakennuksen kivijalan kaakkoiskulmasta, kuorin ulkopuolelta ruudun 171/817 alueelta saatiin tasossa 3 esiin puhtaaseen ruskeaan ja vaaleanruskeaan hiekkaan rajoittuva tummanruskea likamaa-alue. Alue nimettiin yksiköksi C1. Yksikkö rajoittui pohjoisessa ja luoteessa rakennuksen kivijalan kiviin (kartta 31, 37; kuvat 119-121). Kyseessä oli ainoa vuoden 2014 tutkimuksissa pohjaan kaivettu likamaayksikkö (haudat ja paalunsijat pois lukien) kirkon ulkopuolella.

Noin 54 x 54 cm kokoinen pyöreähkö likamaa-alue tutkittiin yksikkönä pohjaan sen kaivettavilta osin. Kaivettaessa siitä tavattiin jonkin verran savensekaista hiekkaa, mutta ei juuri lainkaan kiviä. Kokonaan yksikköä ei voitu kaivaa pohjaan, sillä likamaa-alue ulottui pohjoisessa rakennuksen todennäköisen nurkkakiven ja lännessä kivijalan muun osan alle. Läikkä pieneni syvemmälle kaivettaessa ja syvimmillään se ulottui viereistä puhtaan maan tasoa noin 17 cm syvemmälle (syvin kohta 23,57 m mpy); yleisluonteeltaan pohjan muoto oli varsin laakea, vaikkakin yksikkö oli reunoiltaan varsin jyrkkä. Tarkempien päätelmien tekemiseksi yksikkö tulisi kaivaa kokonaisuudessaan esiin. Havaintojen perusteella vaikuttaa selkeästi siltä, että rakennukseen kuuluvat kivet ovat likamaa-aluetta nuorempia.

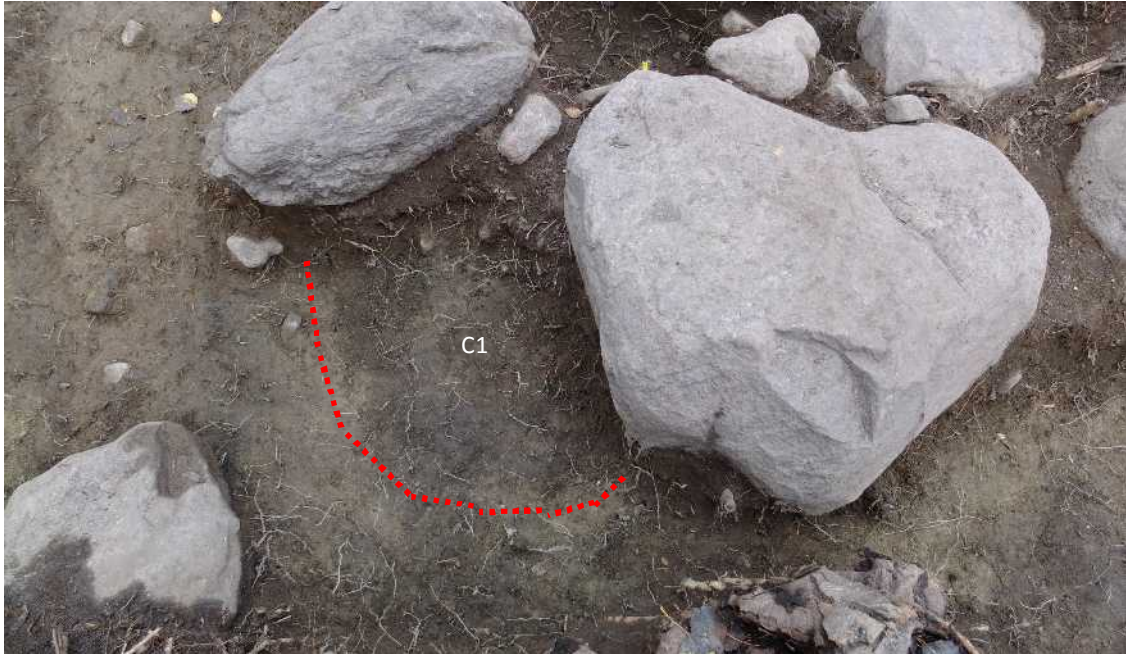

Kuva 119. Yksikkö C1 kirkon kuorin kaakkoisnurkalla. Ote kartasta 31. Ei mittakaavassa.

Kuva 120. Poikkileikkaus yksiköstä C1. Yksikön pinta tasossa 3. Ote kartasta 37. Ei mittakaavassa.

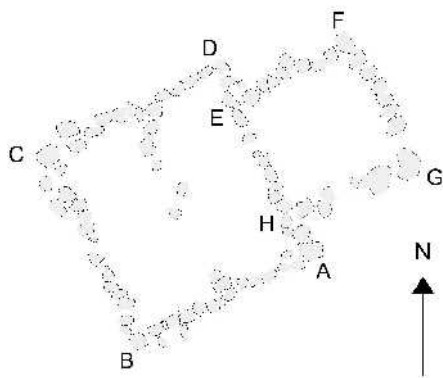
Kaivetusta likamaasta ei tullut esiin kiviä tai muita rakenteita. Maassa oli hiiltä jonkin verran ja siitä otettiin talteen sekä maa- että hiilinäytteet. Yksiköstä saatiin talteen löydöt :725-730. Löydöt koostuivat palaneesta savesta (64 kpl; n. 103 g), sintraantuneesta savesta (31 kpl; n. 18 g) sekä savitiivisteestä (39 kpl; n. 60,6 g) sekä 11 kpl palaneen luun kappaleita (1,07g). Yksiköstä löytyi lisäksi neljä iskokseksi epäiltyä maitokvartsin kappaleita, joita huonolaatuisina ja ilmeisen luontaisina ei jälkitöiden aikana kuitenkaan luetteloitu kokoelmiin.

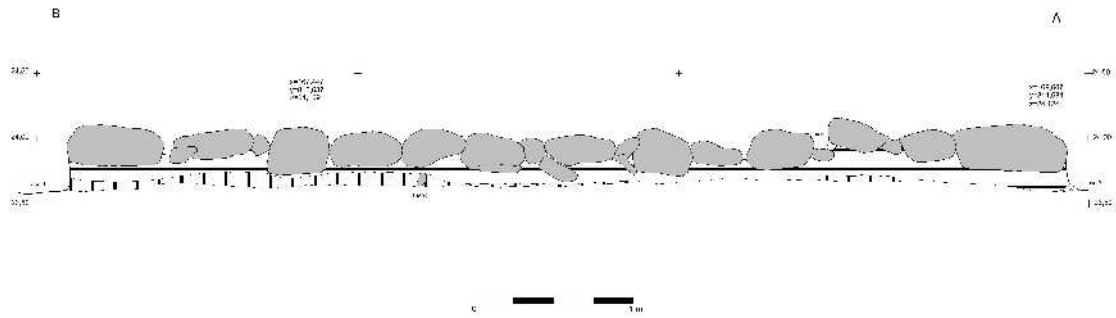
Kuva 121. Yksikkö C1 kivijalan nurkassa. Yksikön ulkoreuna merkitty kuvaan katkoviivalla. Likamaa-alue jatkuu kookkaiden kivien alle (ei tutkittu v. 2014). Kuvattu länsilounaaseen.

3.4.7. Rakennuksen kivijalan ja kuorin kivrakenteen dokumentointi ja poikkileikkaukset

Esiin kokonaisuudessaan otettu rakennuksen säilynyt kivijalka dokumentoitiin kuvaamisen lisäksi piirtämällä se sekä suoraan ylhäältä (kartat 28-31) että poikkileikkauksina (kartat 32-37). Kiviä ei missään vaiheessa poistettu tai siirretty pois paikoiltaan – poikkeustapauksissa raportissa on yksityiskohtainen maininta asiasta. Havaintojen perusteella vaikuttaa siltä, että kivijalan kivet on rakennusvaiheessa asetettu maahan kaivettuun matalaan ojaan. Pääasiassa kivet ovat alkuperäisillä paikoillaan, vaikkakin osa on voinut liikkua vuosisatojen aikana jonkin verran. Kivet ovat muokkaamattomia luonnonkiviä, mutta muutamassa paikassa (esim. kirkkosalin koilliskulma) kivijalkaan on voitu valita tasaiseksi lohjenneita tai tarkoituksella lohkottuja kiviä. Kivijalan pintaosista tai kivien reunoilta mahdollisesti tulleet löydöt on mainittu tutkimusalueiden havaintojen yhteydessä.

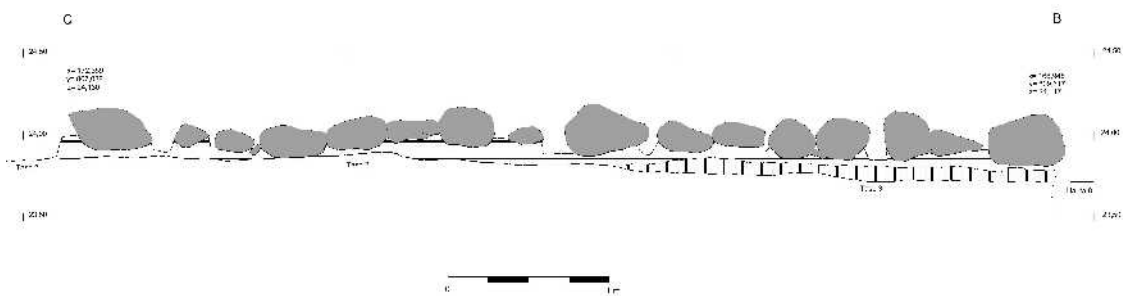
Kuva 122. Piirtämällä dokumentoitujen kivijalan poikkileikkausten kirjaintunnukset (viittaa kuviin 123-139).

Kuva 123. Kirkkosalin eteläseinän kivijalka (leikkaus B-A) kohti luodetta (ote kartasta 32).

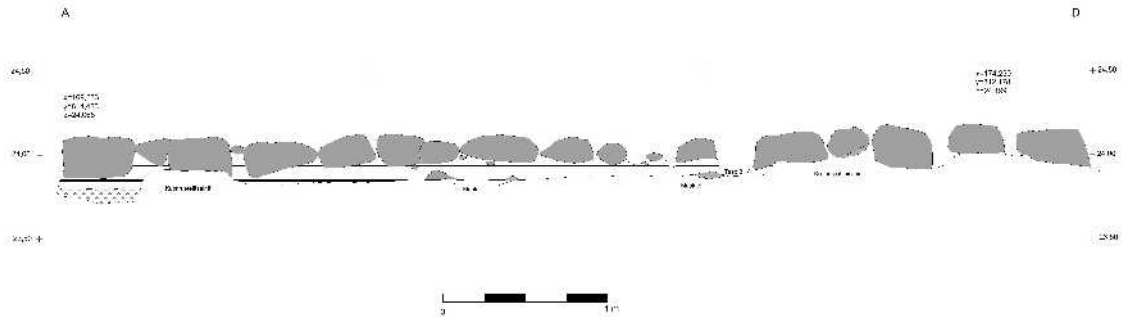
Kuva 124. Kirkkosalin yksiköitä kaivetaan lokakuussa. Kuvaan korostettu kirkkosalin länsiseinä (leikkaus C-B). Kuvattu itään.

Kuva 125. Kirkkosalin länsiseinän kivijalka (leikkaus C-B) kuvattuna koilliseen (ote kartasta 33).

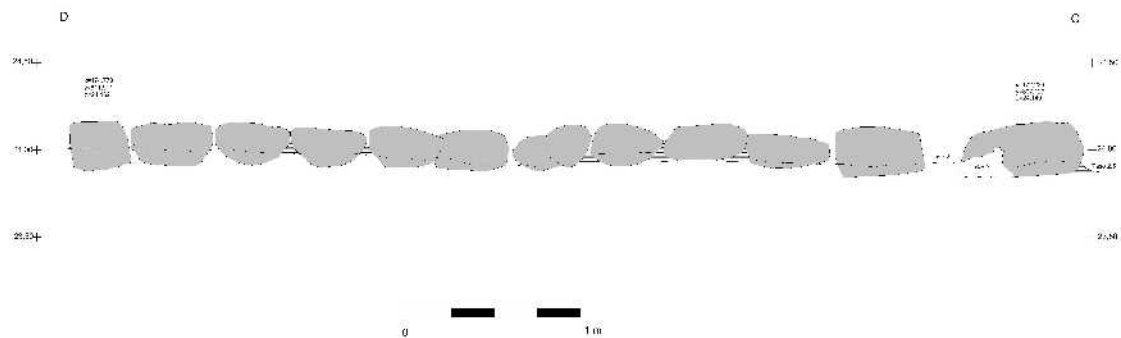
Kuva 126. Kirkkosalin itäseinän (osin myös kuorin ja kirkkosalin välinen seinä) kivijalan (leikkaus A-D, kuvassa mittanauhan kohdalla) pintaa vaaitaan. Kuvassa Sinikka Kärkkäinen ja Siiri Tuomenoja.

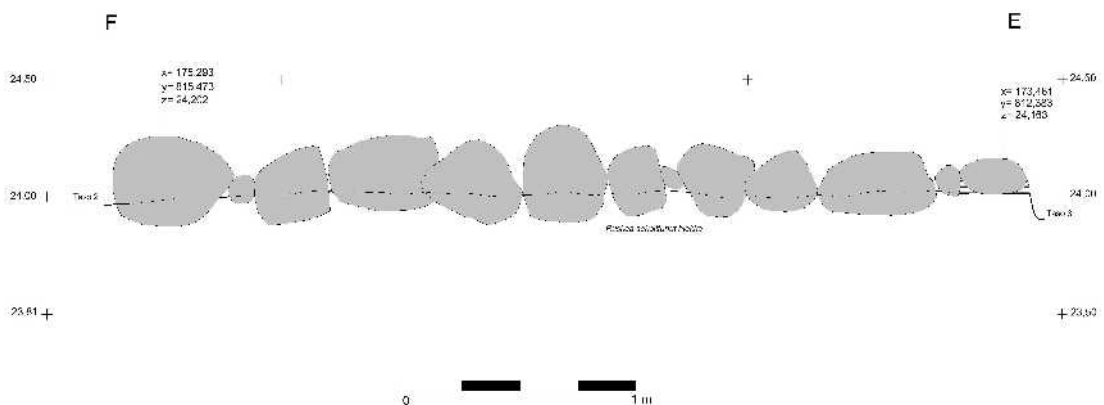
Kuva 127. Kirkkosalin itäseinän kivijalka (leikkaus A-D) kuvattuna lounaaseen (ote kartasta 35).

Kuva 128. Kirkkosalin pohjoisseinän (leikkaus D-C, oikealla) ja kuorihuoneen pohjoisseinä (F-E, vasemmalla) korostettu kuvaan. Kuvattu etelään.

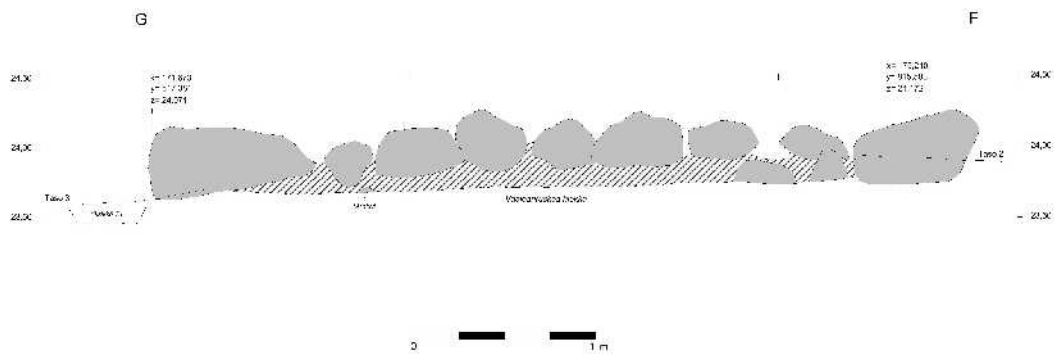
Kuva 129. Kirkkosalin pohjoisseinän kivijalka (leikkaus D-C) kuvattuna kaakkoon (ote kartasta 34).

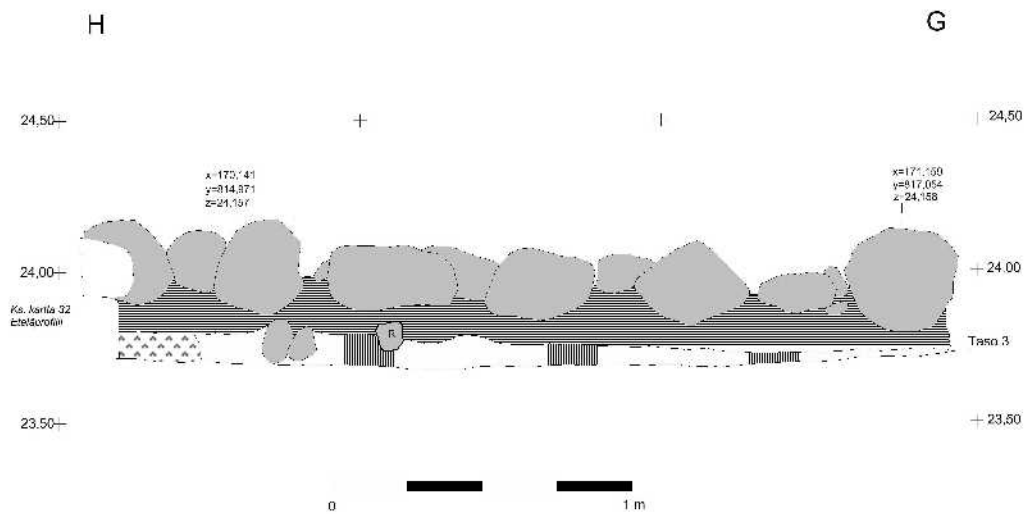
Kuva 130. Kuorin pohjoislaidan kivijalka (leikkaus F-E) kuvattuna kaakkoon (ote kartasta 36).

Kuva 131. Kuorin itäpäädyn kivijalka (leikkaus G-F) kuvattuna lounaaseen (ote kartasta 37).

Kuva 132. Kuorin itäpäädyn kivijalka (leikkaus G-F) kuvattuna lounaaseen (ote kartasta 37).

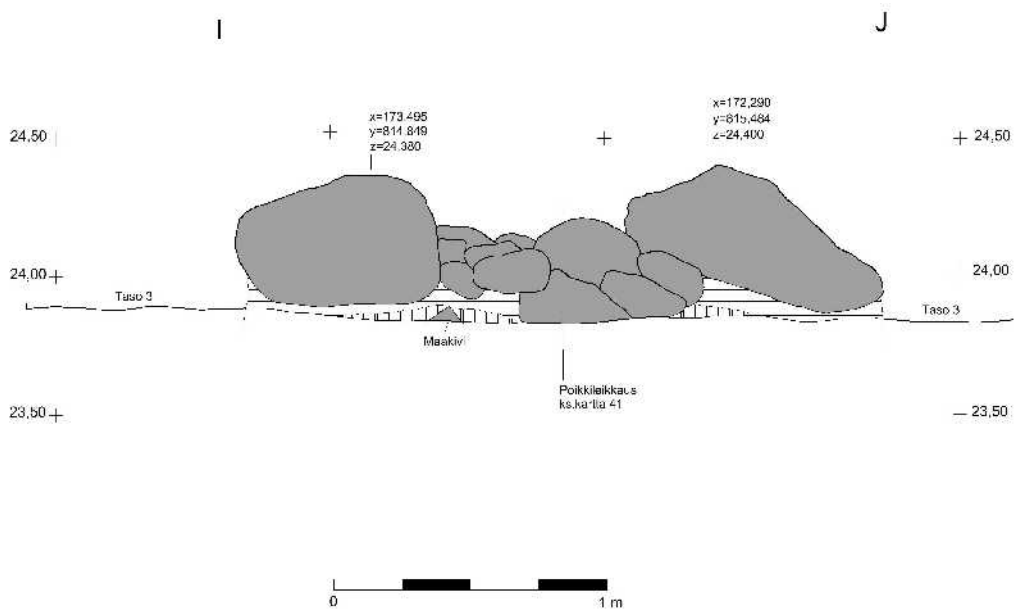

Kuva 133. Kuorin eteläseinän kivijalka (leikkaus H-G) kuvattuna luoteeseen (ote kartasta 38).

Myös rakennuksen kivijalan lisäksi kuorihuoneen itälaidan kivirakenteesta (työnimenä ”alttari” tai ”alttarirakenne”) piirrettiin poikkileikkaukset. Leikkaukset piirrettiin rakenteen länsi- ja pohjoislaidasta (leikkaukset I-J ja I-K) sekä keskeltä itä-länsisuunnassa (lounais-koillissuunnassa, leikkaus a-b). Kiveystä ei tutkittu vuoden 2014 tutkimusten aikana.

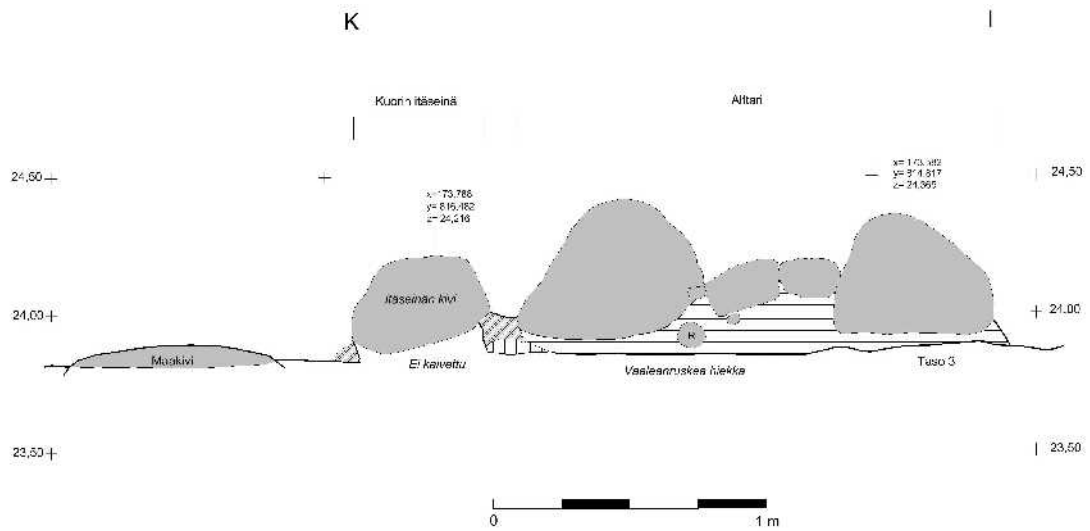
Kuva 134. Kuorin kivirakenne. Mitta leikkauksen I-J kohdalla. Kuvattu itään.

Kuva 135. Kuorin kivirakenteen länsireuna (leikkaus I-J) kuvattuna itään (ote kartasta 39).

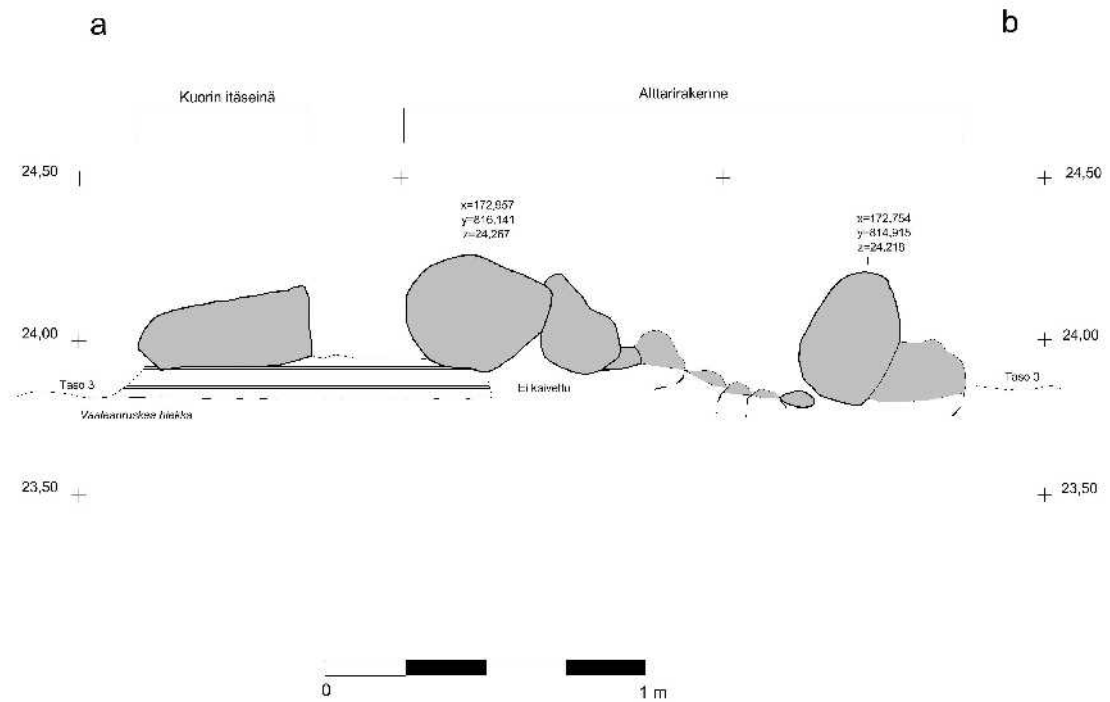
Kuva 136. Kuorin kivirakenne. Mitta leikkauksen K-J kohdalla. Kuvattu etelään.

Kuva 137. Kuorin kivirakenteen pohjoisreuna (leikkaus K-I) kuvattuna etelään (ote kartasta 40).

Kuva 138. Kuorin kivirakenne. Mitta rakenteen keskellä leikkauksen a-b kohdalla. Kuvattu itään.

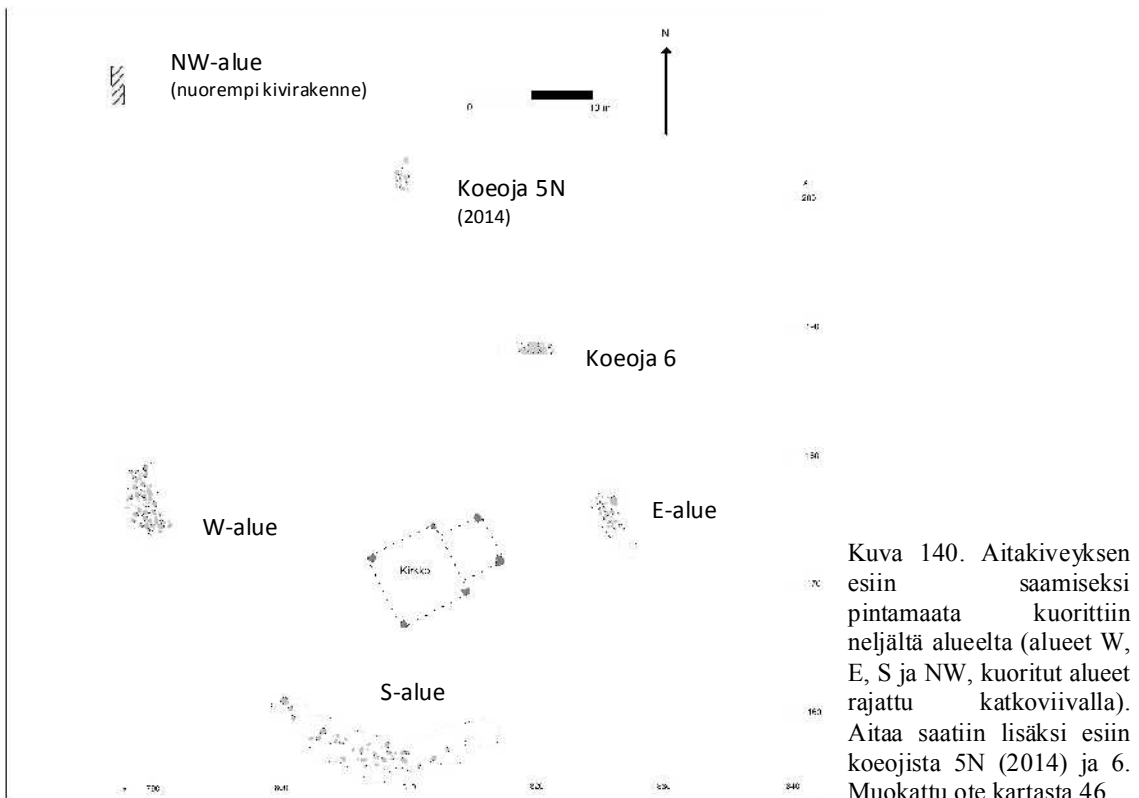
Kuva 139. Kuorin kivirakenteen poikkileikkaus rakenteen keskeltä (leikkaus a-b) kuvattuna etelään (ote kartasta 41). Vasemmalla kuorin itäseinän kivijalkaan kuuluva kivi.

3.5. Kirkkomaata rajaava aita

Ensimmäistä kertaa Ristimäen länsilaidalta löytyi mäkialueen reunoja myötäilevän aidan pohjaa tai perustusta vuoden 2011 kaivaustutkimuksissa. Myöhemmin vastaavaa rakennetta löydettiin lisää reuna-alueille ulottuvista koejista mäen etelä- ja länsilaidalta vuoden 2012 kaivausten yhteydessä (ks. ko. vuosien tutkimusraportit). Rakenteeseen kuuluvat kivet eivät pääsääntöisesti ole ulottuneet maan pinnalle asti. Mäen lounaispuolelta on 2011 kartoitettu takymetrillä jonkin verran maan pinnalle erottuneita kiviä, joita on pidetty kyseiseen mäkeä kiertäneeseen rakenteeseen kuuluvina. Maan pinnalle erottuvaa selkeää aitamaista kivirakennetta ei Ristimäellä kuitenkaan ole ollut näkyvissä em. kiviä ja pohjoislaidan ajallisesti nuorempaa kiveystä lukuun ottamatta.

Jatkuvista sateista johtuen tarkkuutta vaativa tasokaivaustyöskentely osoittautui elokuun 2014 opetuskaivausten aikana osin lähes mahdottomaksi, joten mäen reunoilta päätettiin ryhtyä etsimään sitä kiertävän aitarakenteen pohjaa. Tämä tapahtui menetelmin, joissa rajatuilta alueilta Ristimäen etelä-, länsi-, itä- ja luoteisreunoilta kuorittiin ohuelti maan pintakerrosta mäkeä rajaavan kivirakenteen todentamiseksi (kuva 140; kartta 46).

Vaikka kiveystä oli ennen vuoden 2014 tutkimuksia saatu esiin vain kolmesta kohtaa, on rakenne tulkittu sen yhtenäisen luonteen, massiivisuuden ja sijainnin perusteella kalmistoa/kirkkomaata aikoinaan reunustaneen aidan kiviseksi perustukseksi. Tulkintaa on tukenut myös rakenteen säännönmukaisuus sekä se seikka, että kaikki tunnistetut haudat ovat sijainneet kivirakenteen rajaaman alueen sisäpuolella.

Kalmiston laajuuden ja sen reunojen sekä kivirakenteen yksityiskohtaisen luonteen selvittämiseksi 2014 kaivausten yhteydessä päätettiin pintamaata kuoria ohuelti aidan arvioiduilta paikoilta Ristimäen etelä-, länsi- ja itäreunoilta. Aitarakenteen etsimiseen liittyivät osaltaan myös edellä esitettyjen koeojien 5N, 6 ja 7 kaivaminen (havainnoista ks. raportin lukujen 3.1, 3.2 ja 3.3 aittaa käsittelevät osat).

Ennen tutkittaviksi valittujen alueiden pintamaan kuorimista pyrittiin kiviä paikantamaan maaperään tehdyillä kairauksilla, joita tehtiin sekä maanäytekairalla että metallipiikillä. Kiveystä päätettiin lopulta ottaa esille kolmesta eri kohtaa kairalla havaittujen kivitihentymien tarkistamiseksi ja aidan kulun selvittämiseksi.

Ylin pintamaa, muutaman cm paksuinen kerros, poistettiin mahdollisuuksien mukaan lapioilla ja kivien pinnat otettiin tarkemmin esiin lastoilla ja harjoilla. Maa-aines jätettiin pääsääntöisesti seulomatta sen koostuessa lähinnä karikkeesta ja tummasta humuspitoisesta pintamaasta. Maata poistettiin kiveyksen päältä ja vierestä vaihtelevasti vain noin 3–8 cm. Yhtään kiveä ei esiin otetuilta alueilta poistettu tai siirretty paikoiltaan. Kaikki havaitut löydöt resentejä myöten otettiin talteen tai löydöistä tehtiin vähintään kirjalliset huomiot; säilytettävät löydöt talletettiin alanumeroille :1995-2002. Koska kiveys ei mäen reunoilla ole kulkenut suorissa pääilmansuuntien mukaisissa linjoissa, ei maata poistettu säännönmukaisen muotoisilta alueilta, vaan rajatusti lähinnä esiin tulevan kiveyksen mukaisesti ja suuntaisesti.

Avattavat alueet nimettiin ilmansuuntien mukaan tunnuksilla W, E, S ja NW (kuva 140).

W-alue avattiin Ristimäen länsireunalle koordinaattien $x=173,80-179,30$ ja $y=788,90-791,50$ väliselle alueelle. Ennen pintamaan poistoa paikalla erottui kaksi lähes maantasaista, sammaleen peittämää kiveä. Alueen eteläosaan sijoittui vuoden 2012 koekuoppa 7 (2 m², ruutujen 174/789-790 alueelle; ks. havainnot Ruuhonen 2013, 33-36). Pintamaata kuorittaessa huomattiin, että kivirakenne jatkui tästä lähes suoraan pohjoiseen (mitattu suunta 370-380 goonia) mäen reunan suuntaisesti varsin yhtenäisenä, noin 1,4–1,5 metriä leveänä kiveyksenä (kuvat 141 ja 142). Pintamaan poiston yhteydessä alueelta, heti aitarakenteen länsipuolelta, löytyi pieneltä rajatulta alueelta yhteensä 19 kpl resentiä pientä tiilen palasta (:2002).

Kuva 141. Ristimäen länsireunalta (W-alue) esiin otettua pitkänomaista kiveystä. Kiveys jatkuu avatulta alueelta pohjoiseen ja etelään. Taustalla puiden takana Ristimäen länsipuolella olevaa peltoa. Kuvattu länteen.

Kuva 142. Ristimäen länsireunalta (W-alue) esiin otettua aitarakennetta. Kiveys jatkuu pohjoiseen ja etelään kuorimattomille alueille. Kuvattu pohjoiseen.

S-alue rajautui mäen lounaisosaan koordinaattien $x=155,50-161,40$ ja $y=800,00-817,15$ väliselle alueelle. Alueen katkaisi vuonna 2012 kaivettu pohjois-eteläsuuntainen koeoja 5S ruutujen 155-156/809 kohdalla (havainnot ks. Ruuhonen 2013, 14-19) sekä kiintopiste 5.

Esiin otettu kiveys kulki y-koordinaatin 809 länsipuolella kaartuen loivasti luoteeseen-länsiluoteeseen. Kiveys vaikutti tällä alueella 1–1,5 m leveältä yhtenäiseltä rakenteelta (kuvat 143 ja 144). Rakennetta otettiin esiin kaikkiaan noin 11 metrin matkalta: on tosin mainittava, ettei maata poistettu kivien päältä kuin muutaman cm paksuudelta, sillä kaivamista vaikeuttaneiden läheisten puiden juuria ei ryhdytty katkaisemaan. Rakenteen päältä noin kohdasta $x=157,00$, $y=806,40$ löytyi väriltään vihertävän-turkoosi tasasivuisen/-pohjaisen lasiesineen palanen (:1996) sekä kaksi pientä tiilen kappaletta (:1998). Länsipuolelta tarkemmin määrittelemättömältä alueelta rakenteen sisältä pintaturpeen alta löytyi myös väritön pullolasin kappale sekä ohut vihertävä tasolasin kappale (:1997). Kookas maakivi, johon on hakattu kaivausten käyttämä kiintopiste 5, ei havaintojen perusteella välttämättä kuulu itse aitarakenteeseen, vaan saattaa jäädä aidan rajaaman alueen sisäpuolelle.

S-alueella vuoden 2012 koeojan 5S itäpuolelta (y-koordinaatin 809 itäpuolella) kiveystä paljastettiin länsipuolta vähemmän. Alueella oli muutamia pintamaan päälle aiempina tutkimusvuosina tuotuja kookkaita kiviä, joita siirrettiin kuorittavan alueen ulkopuolelle.

Kuvat 143 (vas.) ja 144 (oik. ylh.). Ristimäen lounaisreunalta esiin otettua kivirakennetta S-alueelta. Kuva ylh. kuvattu itäkaakkoon ja kuva vas. länsiluoteeseen.

Alueelta esiin saadun kiveyksen kulku ei alueella ollut yhtä selkeä kuin koeojan länsipuolella (kuva 145). Pintamaan läheltä saatiin esiin suhteellisen pienistä (pääasiassa hieman nyrkinkokoa isommista) kivistä koostuvaa tiheää kiveystä, jonka suunta varsinaiseen aitarakenteeseen nähden oli poikkeava (kaakkoon-luoteeseen). Rakenne

koostui lähellä pintamaata yhdessä kerroksesta olevista kivistä. Rakenteen yksityiskohtien ja poikkeavan ilmansuunnan perusteella kyse ei ollut samasta mäkeä kiertäneestä aitamaisesta kivrakenteesta, vaan jostakin tätä nuoremmasta ilmiöstä. Pienemmistä kivistä koostuvaa kiveystä ei piirretty karttoihin.

Nuorempaa kiveystä ei poistettu, joten varsinaista aitakiveystä ei y-koordinaatin 809 itäpuolella kyetty havaitsemaan. Todennäköistä on, että massiivisempi rakenne on jatkunut suurin piirtein itä-länsisuunnassa tai itäkoillis-länsilounaissuunnassa. Aidan suunnan selvittäminen vaatisi alueen laajempaa pintamaan kuorimista tai kaivausalueiden ulottumista alueelle.

Itäpuolelta löytöinä rakenteen pinnalta saatiin vihertävä tasolasin kappale (:1995) sekä kiveyksen reunalta tavattu pieni tiilen kappale (:2001) ja kiveyksen eteläpuolelta lisäksi neljä rautalangan kappaletta (ei talletettu kokoelmiin).

Kuva 145. Ristimäen eteläreunalta (S-alue) esiin otettuja kivrakenteita. Mäkeä kiertävän aidan pohja erottuu taustalla (isommat kivet), kun taas kuvan etualalla pienistä kivistä koostuva rakenne on tätä nuorempi. Kuvattu etelälounaaseen.

E-alue avattiin mäen itäosaan pellon lähelle koordinaattien $x=172,30-175,60$ ja $y=824,30-827,70$ rajaamalle alueelle. Ennen pintamaan kuorimista alueen itäosassa ja kuorittavan alueen ulkopuolella havaittiin jonkin verran muualta tuotua irtokiviä maan pinnalta. Humuskerroksen pohjalta saatiin esiin kivrakenne, joka oli alueella varsin säännönmukainen ja noin metrin leveä (kuva 146). Rakenteen suunnaksi mitattiin esiin otetulla alueella 166/366 goonia ja se näytti jatkuvan sekä pohjoiseen että etelään. Yhtenäisen kiveyksen itäreunalla havaittiin mahdollisesti rakenteeseen todennäköisesti kuulumatonta muuta kookkaampi kivi.

Kuvat 146. Ristimäen itäreunalta (E-alue) esiin pintamaan alta saatua pitkänomaista kiveystä. Kiveys jatkuu pohjoiseen ja etelään. Kuvattu itään.

Löytöinä pintamaasta kiveyksen sisältä saatiin 5 kpl resenttiä tiilenkappaletta (:1999) sekä kappale vihertävää tasolasia (:2000).

NW-alue

Edellä mainituista poikkeava rakenne sijoittui Ristimäen luoteis- ja pohjoislaidalle, jossa maan pinnalle erottui varsin selkeää ihmisen kasaamaa ja osin sammaleen peittämää aitamaista rakennetta (kuva 147). Varsin matalaa (korkeus maan pinnasta noin 30-45 cm) kivirakennetta havaittiin lähes 20 metrin matkalla, se oli lähes itä-länsisuuntainen ja noin 1,5-1,8 metriä leveä. Kivien pintojen esiin saamiseksi poistettiin sammalta ja pintamaata kiveyksen päältä ja ohuelti sen vierestä koordinaattien $x=207,43-210,43$ ja $y=786,85-787,85$ väliseltä alueelta noin 3 m² alueelta. Pyrkimyksenä oli selvittää havaitun rakenteen tarkempi luonne ja dokumentoida kiveyksen säilynyt rakenne.

Kuva 147. Ristimäen luoteislaidalla olevaa kiviaitaa (alue NW) ennen rakenteen puhdistamista ja pintamaan kuorimista. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Toisin kuin muilla tutkituilla alueilla, nyt tutkitun rakenteen kaikki kivet olivat melko särmikkäitä. Kivet olivat rakenteessa myös varsin kookkaita ja ne olivat asettuneet paikoilleen jokseenkin ilmavasti. Kiveys vaikutti perustetun kalliopinnalle tai sitä hyvin lähelle. Puhdistettu kiveys dokumentoitiin kuvaamisen ohella piirtämällä (kuvat 148-149; kartta 46). Yhtään kiveä rakenteesta ei poistettu. Kivien välinen maa koostui lähinnä karikkeesta ja humuksesta. Rakenteesta tai sen liepeiltä ei saatu lainkaan löytöjä.

Rakenteen ikää ei löytöjen kautta saatu selvitettyä, mutta sen kuuluminen kirkon ja kirkkomaan käytön aikaiseksi on jokseenkin epätodennäköistä. Alueelta NW dokumentoitu kiviaita lieneekin selvästi nuorempi kuin muut Ristimäeltä paljastuneet aitamaiset rakenteet. Rakenteen takana mäen pohjoispuolisessa rinteessä ja myös sen eteläpuolella oli runsaasti paikalle myöhemmin tuotuja irtonaisia kiviä. Näistä osa on poranjälkien perusteella alun perin lohkottu räjäyttämällä.

Kuva 148. NW-alueen aitarakenne esiin otettuna. Kuvattu koilliseen.

Kuva 149. Varsin kookkaista ja särmikkäistä kivistä koostuva aitarakenne esiin kaivettuna ja puhdistettuna NW-alueella. Kuvattu länteen.

Yhteenveto

Mäkeä kiertävää aitarakennetta otettiin esille kaikkiaan neljältä eri alueelta Ristimäen reunoilta. Kolmelta rajatulta alueelta mäen etelä-, itä- ja länsireunalta poistettiin ohuelti pintamaata kiveyksen paljastamiseksi ja dokumentoimiseksi; lisäksi mäen luoteisosassa puhdistettiin maan pinnalle erottuvaa kiveystä rakenteen dokumentointiseksi. Pintamaan

kuorimisen tuloksena kolmelta ensin mainitulta alueelta saatiin esiin rakenteellisesti yhtenäistä ja säännönmukaisesti kulkevaa noin 1-1,5 m leveää maantasaista kiveystä. Mäen luoteisosassa näkyvä ja osin esiin otettu rakenne vaikutti edellisiä nuoremmalta sen säilyneisyyden, sijainnin ja rakenteellisten yksityiskohtien perusteella.

Koska kyse oli dokumentoinnista, ei miltään tutkitulta alueella kiviä siirretty tai poistettu paikoiltaan tutkimusten yhteydessä. Maata poistettiin kuorittavilta alueilta vain muutamien cm paksuudelta. Aidan tarkan kulun ja sen ajoituksen selvittäminen vaatii vielä lisätutkimuksia. Aiempien vuosien ja vuoden 2014 koeojista tehtyjen havaintojen perusteella on kuitenkin selvää, että koko Ristimäkeä on kiertänyt yhtenäinen aitarakenne.

3.6. Kiviröykkiö kirkon itäpuolella

Vuoden 2014 kaivausten aikana aloitettiin myös kirkon kivijalan itäpuolella sijaitsevan kiviröykkiön tutkiminen. Kivikeskittymä havaittiin Ristimäellä jo vuoden 1998 inventoinnin yhteydessä, jolloin sitä pidettiin pellon raivauksen yhteydessä syntyneenä röykkiönä (Lehtonen 1998, inventointiraportin kohde 55). Myös vuoden 2010 kaivaustutkimuksista lähtien sitä on pidetty varsin myöhäisenä raivausröykkiönä (esim. Ruohonen 2011, 17; kuva 150).

Röykkiön tutkiminen tuli ajankohtaiseksi vuoden 2014 aikana, kun rakenteen länsireuna sijaitsi tutkittavan kirkkorakennuksen kivijalan kaakkoisreunasta vain vajaan metrin etäisyydellä (ks. kartta 1). Rakenteen tutkimisesta ja dokumentoinnista vuoden 2014 aikana vastasi FM Hanna-Maria Pellinen.

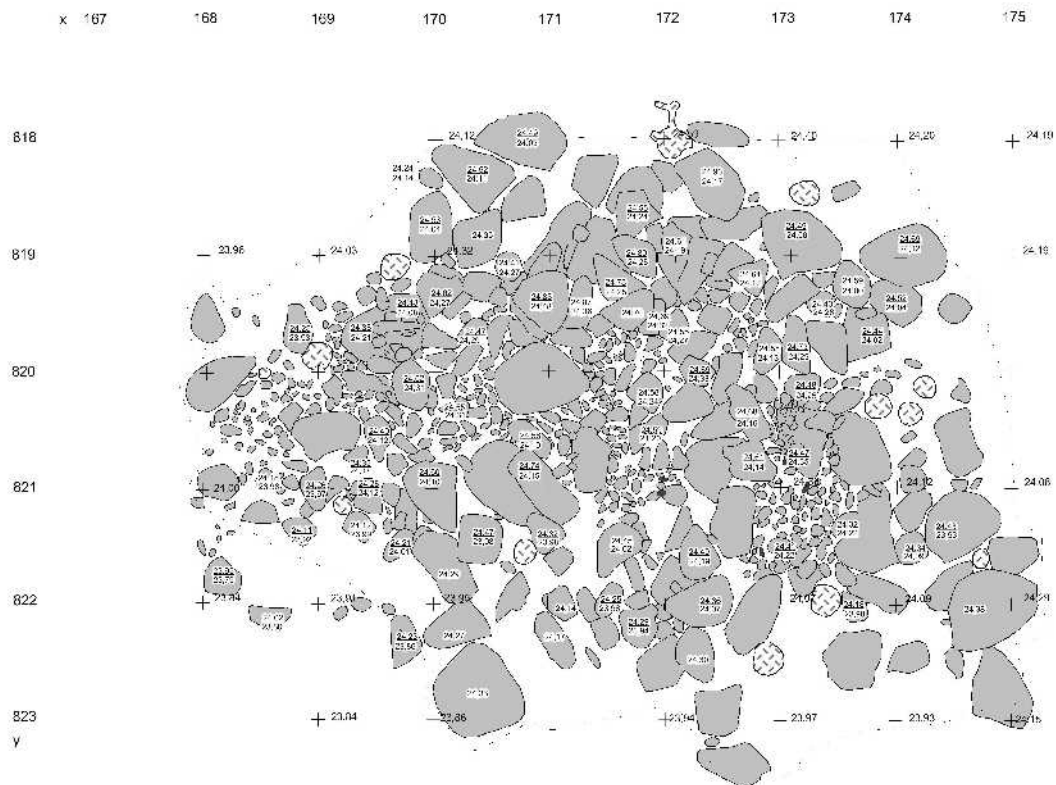

Kuva 150. Ristimäen kaakkoisosassa sijaitseva kiviröykkiö kuvattuna vuoden 2011 kaivausten aikana, jolloin röykkiöön ei kajottu. Kuvattu koilliseen.

Kyse on muodoltaan soikeahkosta, noin 5 x 4 m kokoisesta kiviröykkiöstä. Röykkiö koostui pelkistä kivistä, eikä se siis ollut maansekainen. Maan pinnalle erottuvat kivet olivat osin sammaleen ja karikkeen peittämiä. Kivet olivat röykkiön keskiosassa ja osin myös reunoilla varsin kookkaita, osin irtonaisen oloisia. Pienempiä kiviä oli löyhästi etenkin isojen kivien välissä. Kookkaiden kivien perusteella röykkiö vaikutti rakenteettomalta ja ainakin pintaosistaan kasatun varsin löyhästi. Röykkiön keskellä kookkaan kiven päällä on kaivauksilla käytetty kiintopiste (kp 6). Kiviröykkiön reunoilla kasvoi runsaasti haapaa ja pihlajia, joita tutkimusten aikana ei kaadettu.

Kuva 151. Röykkiön pinta puhdistamisen jälkeen. Tutkittavat sektorit merkitty röykkiön poikki ristiin kulkevan narun avulla. Kiintopiste 6 merkitty kuvaan (x). Kuvattu länsiluoteeseen.

Kuva 152. Röykkiön pinta puhdistamisen jälkeen. Mustalla merkitty tiilen kappaleet. Pohjoinen oikealla. Ote raportin kartasta 44.

Tutkittava alue rajautui länsilaidassa vuoden 2014 kaivausalueen 4E itäreunaan (koordinaatteihin $x=170-174$ ja $y=818$) ja laajennusalueen C koilliskulmaan (ruutuun $x=169$ ja $y=818$). Muualla alue rajattiin kulkemaan röykkiöön kuuluviksi tulkittujen kivien ulkoreunojen mukaan (ks. kartta 43). Tässä on kuitenkin huomioitava, että osaa kivistä lienee myöhemmin siirretty ja osa lienee myös tuotu röykkiön reunoille myöhemmin. Tutkimusalueen kooksi määrittyi kokonaisuudessaan noin 30 m^2 , josta varsinaiseen kivrakenteeseen voidaan arvioida kuuluneen noin 18 m^2 alue. Tutkittava alue oli siis selvästi varsinaista kivröykkiötä laajempi, sillä tätä kautta haluttiin selvittää kivien mahdollista jatkumista rakenteen liepeille ja pintamaan alle.

Tutkimuksia varten röykkiö jaettiin neljään sektoriin kaivauskoordinaatiston pääilmansuuntien mukaisesti (origo kookkaan kiven päällä kohdassa $x=171,00$, $y=820,00$). Sektorit merkittiin tutkimusalueelle sen yli pingotetulla narulla ja merkitemällä linjat liidulla kiviin. Röykkiöalueen origo on sijainniltaan hyvin lähellä kiveen hakattua ja punaisella maalilla merkittyä tutkimusten kiintopistettä 6 ($x=170,916$, $y=820,010$, $z=24,442$).

Röykkiö on jo aikaisempina vuosina dokumentoitu kuvaamalla ja osin myös mittaamalla takymetrillä. Vuonna 2014 röykkiön tutkiminen aloitettiin sen pintapuolisella puhdistamisella. Röykkiön päältä poistettiin irtonainen aines, kuten siihen kertyneet risut, oksat ja karike. Samoin kivien välissä ja reunoilla oleva irtonainen maa-aines poistettiin. Röykkiön länsireunalle oli vuoden 2013 kaivauksissa siirretty kaksi noin hevosen pään kokoista kiveä, joita ei vielä tässä vaiheessa poistettu (kuva 153).

Kuva 153. Röykkiö pinnan puhdistamisen jälkeen. Kivikasaan vuoden 2013 kaivausten aikana tuodut kivet merkitty x-kirjaimella. Kirkon kuorin kivijalan kiviä kuvassa oikealla. Kuvattu eteläkaakkoon.

Puhdistamisen jälkeen röykkiö valokuvattiin (kuva 151) ja se dokumentointiin pintavaaitsemalla (kartta 43) ja piirtämällä (kuva 152; kartta 44). Pintavaaitus tehtiin sekä neliömetrin ruuduissa että röykkiön keskeltä pohjois-eteläsuuntaisesti (sektoreiden rajoja noudattaen koordinaatin $y=820,00$ kohdalta) ja itä-länsisuunnassa (koordinaatin $x=171,00$ kohdalta) tiheämmin. Vaaituksen kautta kävi ilmi, että röykkiö oli korkeimmillaan yksittäisen kiven kohdalla vajaa 90 cm ympäröivää maan pintaa korkeammalla;

pääasiassa korkeus röykkiön sen keskikohdalla vaihteli noin 35–50 cm välillä ja se oli reunoilta selvästi tätä matalampi. Karttaan merkittiin myös röykkiön silminnähtävät rajat.

Kookkaiden kivien ohella röykkiöön on tuotu myös pienempiä kiviä. Kun röykkiön pintaa puhdistettiin risuista ja irtonaisesta maa-aineksesta, saatiin kookkaampien kivien välistä ja päältä esille runsaasti nyrkin kokoisia ja tätä hieman pienempiä ja isompia kiviä. Kivet keskittyivät erityisesti kasan keskiosiin origon ympäristöön, sen koillispuolelle ruutuihin 172-173/820-821 sekä etelälaitaan ruutujen 168-170/819-820 alueelle (kuva 154).

Kuva 154. Röykkiön kookkaiden kivien välissä oli pienemmistä kivistä koostuneita tihentymiä, joista tavattiin myös runsaasti pieniä tiilenkappaleita. Keskittymä ruudun 173/821 alueelta. Kuvattu länteen.

Röykkiön pinta dokumentoitiin puhdistamisen jälkeen ja ennen ensimmäisen kivikerroksen poistamista kuvaamalla, piirtämällä ja vaaitsemalla (kartat 43 ja 44). Kivien välistä havaittiin myös jonkin verran tiiltä, etenkin röykkiön koillisosasta ruutujen 172/821 ja 173/821 alueelta, mutta myös ruuduista 168/820.

Kerros 0 ja taso 1

Perusdokumentoinnin jälkeen röykkiöstä poistettiin ensimmäinen kerros kiviä. Kiviä pyrittiin poistamaan röykkiökaivauksissa vakiintuneiden menetelmien mukaisesti. Osa röykkiön liepeitten kivistä jouduttiin kuitenkin jättämään vielä paikoilleen niiden suuresta koosta johtuen. Röykkiön reunojen ja lähellä maan pintaa olleiden kivien välistä

humuspitoista pintakerrosta pyrittiin kaivamaan noin 10 cm kerros tai tätä vähemmän hiekkamaan tai esiin tulevien kivien pintaan asti. Poistettu maa oli lähinnä hyvin tummaa humuspitoista maata. Röykkiön reunoilta poistettavien kivien alta paljastui samoin tummaa humuspitoista maata. Röykkiötä kootessa kivet - tai ainakin osa niistä - oli siis kasattu suoraan alkuperäisen maan pinnan päälle.

Röykkiön koko pieneni selvästi kivien poiston ja reunojen pintamaan kaivuun jälkeen. Samalla röykkiön rakenne myös selkeytyi. Lisää pieniä, nyrkinkokoisia tai tätä vähän pienempiä kiviä saatiin jonkin verran esille suurempien kivien välistä sekä röykkiön reunoilta (kuva 155). Myös nämä vaikuttivat olevan humuspitoisessa maakerroksessa tai sen päällä.

Kuva 155. Röykkiön liepeiltä ja reunan kivien alta pintamaasta paljastui pienien kivien keskittymiä. Kivien joukossa oli runsaasti tiilenkappaleita. Kuva röykkiön luoteissektorin reunalta. Pohjoinen alhaalla.

Kerroksesta talletettiin sen keskiosasta yksi palamattoman luun kappale (:35) ruudusta 172/820. Kaikissa sektoreissa tavattiin tiilenkappaleita sekä kivien välistä että humuspitoisesta pintakerroksesta. Löytöjä otettiin jonkin verran näytteeksi, mutta niitä ei talletettu kokoelmiin. Luoteissektorista kivien välistä löydettiin useita varsin kookkaita palamattomia siemeniä, jotka tunnistettiin myöhemmin luumun tai kriikunan kiviksi – näitä ei ilmeisen resenteinä talletettu kokoelmiin.

Esiin saatu taso 1 dokumentoitiin kuvaamisen lisäksi piirtämällä (kuva 156; kartta 45).

että ohutta pullolasia, väriltään läpinäkyviä ja vihertäviä. Keramiikkaa löytyi kaksi palaa, lasitettu punasaviastian reuna- tai taitepala sekä mahdollinen valkosavikeramiikan pala (:40). Ruskean lasipullon pohjan taitepala (:36) löytyi röykkiön itälaidasta röykkiön kiven alta pintamaan korkeudelta kohdasta $x=172,011$ ja $y=822,761$.

Luoteissektorin löydöt koostuivat tiilen kappaleista (:54), palaneesta savesta (:51), yhdestä savitiivisteestä (:53), kahdesta värittömästä tasolasin kappaleesta (:49), palaneesta savesta (:50) sekä viidestä punasavikeramiikan palasesta, joista kahdessa oli ruskeaa lasitetta (:52). Kookas kuonaantuneen saven kappale (:47) tuli esiin kohdasta $x=171,802$ ja $y=818,271$. Palamattoman luun kappale (:44) löytyi röykkiön kiven juurelta kohdasta $x=171,118$ ja $y=818,054$.

Lounaissektorista löytyi iso rautakuonan kappale (:43) ruudusta 170/818, yksi pala väriltöntä tasolasia (:63), kaksi palaa palanutta savea (:64), pieniä tiilen kappaleita (:65) sekä mahdollinen kvartsi-iskos (:62).

Ainoat metalliesineet löytyivät röykkiön kaakkoiskulmasta. Kookkaan kiven reunalta ruudun 170/822 alueelta löytyi toistaiseksi tarkemmin määrittelemätön litteähkön rautaesineen katkelma (:56). Rautanaulan kantakatkelma löytyi myös sektorin alueelta tummanruskeasta maasta (:59).

Kaakkoissektorista saatiin lisäksi kaksi palaa palanutta savea (:58), 6 savitiivisteistä palaa (:60), kaksi tiilenkappaletta (:61) sekä ilmakiväärin luoti (:57).

Kuva 157. Tiilenkappaleita löytyi röykkiöistä myös kookkaiden kivien alta ja niiden välistä. Kuvassa keskikohdan alapuolella kookas tiilenkappale kiven alta röykkiön keskikohdan itäpuolelta. Kuvattu länteen.

Pienten tiilenpalasten ohella röykkiöstä talletettiin näytteeksi neljä kookasta tiilen kappaletta (:37, 45, 46, 55) kasan itäsektoreista. Nämä löytyivät rakenteesta kivien välistä (kuva 157). Röykkiöstä löytyi talletettujen näytteiden lisäksi kookkaita kotitekoisia tiilenkappaleita kymmenisen kappaletta ja kookas sementin palanen; näitä ei talletettu kokoelmiin. Tiiliä on nähtävästi heiteltä kasaan röykkiön kasaamisen yhteydessä, sillä kookkaita tiiliä tuli esiin myös kookkaiden kivien alta ja välistä kiilautuneena.

Röykkiötä lienee muokattu viimeksi vain muutamia vuosikymmeniä sitten. Nimittäin röykkiön luoteissektorista läheltä ulkoreunaa (kohdasta $x=173,34$, $y=819,37$) löydettiin kiveä poistettaessa sen alta hyvin säilynyt muovinen kauppakassi. Muovikassin kyljessä säilyneen tekstin ("Vesionninen") mukaan kyseinen kassi on joko 1970-luvun lopulta tai 1980-luvulta (kuva 158).

Kuva 158. Röykkiön reunakiven alta löytynyt muovikassi tekstillä ”Vesionninen”.

Kuva 159. Röykkiön pohjoisosa tasossa 2 toisen kiverroksen poistamisen jälkeen. Huomaa rakenteen epäsäännöllisyys ja pienten kivien puuttuminen kokonaan. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 160. Röykkiön pohjoisosaa toisen kivikerroksen poiston jälkeen. Kuvattu etelään.

Tulokset

Röykkiöstä poistettiin vuoden 2014 tutkimuksissa kaksi kivikerrosta. Rakennetta ei siis tutkittu kokonaisuudessaan pohjaan, vaan sen luonteen, iän ja rakenteen selvittämiseksi siitä poistettiin dokumentoiden mainitut kivikerrokset.

Röykkiö osoittautui esiin otetun alan perusteella täysin rakenteettomaksi. Se on kasattu paikalleen sekä hyvin kookkaista että varsin pienistä kivistä. Kivistä osa oli varsin löyhästi kasan pinnalla. Pienistä kivistä huomiota herättää se, että niiden levintä ei jakaudu tasaisesti, vaan ne keskittyvät röykkiön eri puolille, lähinnä reunoille, erilaisiin rykelmiin.

Tähän mennessä tehtyjen havaintojen perusteella vaikuttaa siltä, että kivet on alun perin kasattu suoraan maan alkuperäiselle pinnalle. Siirrettyjen kivien alta paljastui kauttaaltaan humuspitoinen hiekkansekainen pintamaa, jollainen on havaittu kaikkialta Ristimäeltä. Röykkiöön on kaivaushavaintojen (mm. rakenteettomuuden ja kivien alta ja välistä löytyneiden resanttien esineiden, muovipussin ja tiilien) perusteella tuotu kiviä vielä 1980-luvulla – tai ainakin röykkiössä olevia kiviä on tuolloin vielä siirretty.

Mahdollista on, että röykkiö on rakentunut paikoilleen vähitellen. Sen nykyinen ulkonäkö perustuu todennäköisesti 1900-luvun jälkipuoliskolla paikalle tuotuihin kiviin.

Löytöaineisto viittaa samoin nuoreen raivausröykkiöön: taso- ja pullolasin kappaleet, tiilen- ja kuonan kappaleet, palamattomat luut sekä sementinkappaleet ovat kaikki 1900-luvulta tai korkeintaan 1800-luvun lopulta. Muutamat röykkiöstä löytyneet punasavikeramiikan kappaleet voivat ajoittua samoin. Röykkiöön selvästi kuuluvat vanhemmat löydöt puuttuvat täysin. Röykkiön kivien alta ja reunoilta tummanruskeasta sekoittuneesta hiekkamaasta löytyneet palaneen saven ja savitiivistein kappaleet viittaavat samanlaiseen eri aikakausien sekoittuneeseen maankäyttöön kuin muuallakin Ristimäellä. Löytöjen ja röykkiöstä tutkittujen ylimpien kivikerrosten ja reunojen maa-alueiden osalta voidaan tehdä tulkintoja röykkiön iästä ja sen luonteesta.

Röykkiöön kasatut kivet ovat todennäköisesti peräisin sekä Ristimäkeä ympäröiviltä pelloilta että myös mäen alueelta; osa kivistä voi siis olla alkujaan peräisin jopa kirkkorakennuksen kivijalasta. Kysymykseen siitä, onko raivausröykkiön alla jokin vanhempi kivirakenne, jonka päälle kiviä on myöhemmin ryhdytty kasaamaan, ei vuoden 2014 tutkimusten aikana kyetty vastaamaan. Nyt saatujen havaintojen ja mm. röykkiön sijainnin perusteella tämä vaikuttaa kuitenkin epätodennäköiseltä. Todennäköisesti kiveyksen alta on löydettävissä ruumishautoja.

Röykkiötä ei tutkittu kokonaan vuoden 2014 aikana, vaan sen kaivaminen loppuun tulisi tehdä tutkimusten jatkuessa. Röykkiön isompien kivien siirtämiseksi paikoiltaan tarvitaan kuitenkin vinssejä ja konevoimaa, joiden tuominen paikalle on teknisesti haastavaa.

3.7. Tutkitut ruumishaudat

Ruumishautoihin viittaavia likamaakuvioita saatiin esille kaikilta vuoden 2014 tutkimusalueilta. Havaittujen hautakuvioiden määrä oli huomattava (ks. havainnot tutkimusalueiden kuvauksissa). Ympäristöään tummemmat kuviot tulivat selkeinä näkyviin noin 25–35 cm syvyydessä, osin jo tätä aiemmin. Kuviot erottuivat tummempana sekoittuneena maana ympäristön vaaleanruskeasta tai kellertävästä hiekasta. Hautakuvioissa tavattiin usein myös hiiltä tai nokimaata sekä ympäristön puhdasta hiekasta erottuvana myös enemmän kiviä.

Ruumishautoja on käytännössä voitu kaivaa kaikille vuonna 2014 avatuille tutkimusalueille koeojan 5N pohjoisosaa lukuun ottamatta, jossa vastaan tuli pian pintakerrosten kaivamisen jälkeen peruskallio. Muualla alueella maalajit osoittautuivat pääosin kaivamiseen hyvin soveltuvaksi hiekaksi tai karkeaksi hiekaksi.

Vuoden 2014 tutkimusalueilla kaivaminen tasoissa lopetettiin pääsääntöisesti 3. tai 4. tekniseen tasoon. Osa kokonaan tutkimusalueille ulottuneista hautakuvioista päätettiin kaivaa yksikkö- ja tasokaivausmenetelmiä soveltaen pohjaan, siis mainittuja tasoja syvemmälle. Ruumishautoja tutkittiin koeojien 5N ja 6 alueilta sekä alueelta 4E (sen laajennusalueilta C ja D sekä kirkkosalin sisältä) (kuvat 161 ja 162).

Hautakuviot ovat poikkeuksetta lounais-koillis- tai länsilounas-itäkoillis-suuntaisia. Osa kuvioista saattaa olla säännönmukaisissa riveissä tai muissa ryhmissä, mutta tähän mennessä tutkitut alueet ovat aivan liian suppeita luotettavien päätelmien tekemiseksi. Koska toisiaan leikkaavia hautakuvioita ei Ristimäellä ole havaittu muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, ovat ruumishaudat voineet olla aikoinaan merkittyjä esimerkiksi pystykivillä. Ainoastaan kirkkorakennuksen eteläpuolella on toistaiseksi havaittu nuorempia hautoja kaivetun osittain vanhempien päälle.

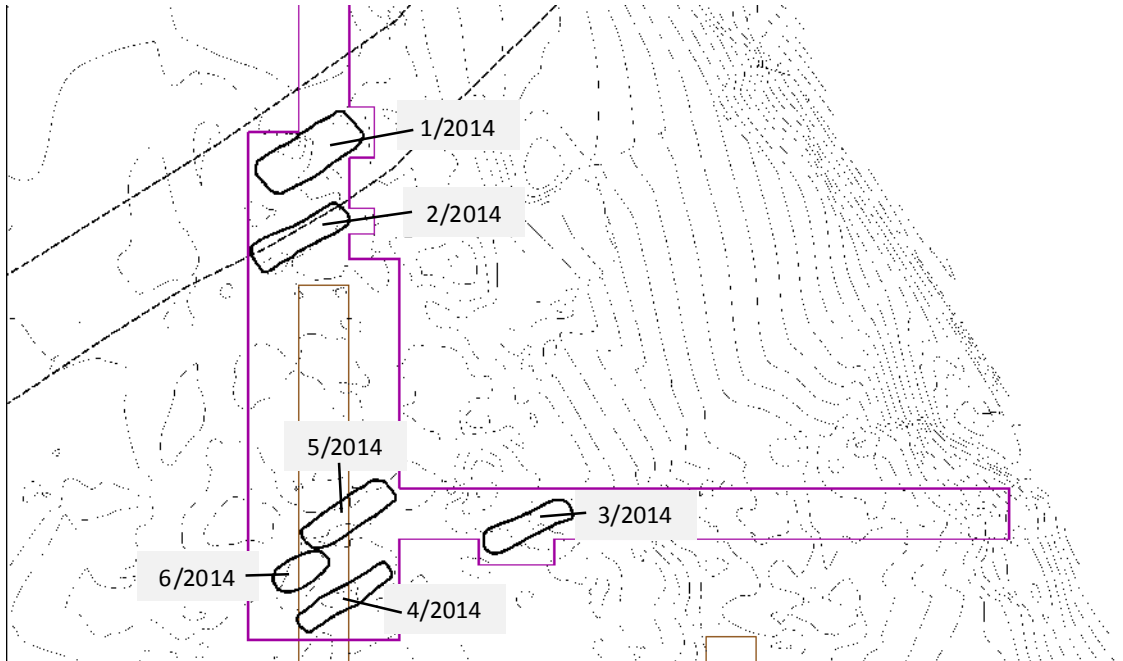
Vuonna 2014 tutkitut haudat nimettiin juoksevasti numeroilla 1–12. Vuoden 2014 kaivauksissa tutkittiin kaikkiaan 11 ruumishautaa (haudat 1-12; hauta 10 osoittautui syvemmälle kaivettaessa haudan 8 osaksi). Tunnusta voi edeltää sana *hauta* tai kirjainlyhenne H. Eri vuosina tutkitut hautaukset tunnistaa numerotunnuksen jälkeisestä vuodesta (esim. hauta 2/2012, H2/2014).

Kahta vuonna 2014 kaivetuista haudoista oli aiempina vuosina tutkittu jo osittain. Länsiosastaan laajennusalueelle D ulottunut H7/2014 oli vuonna 2012 kaivettu itäpuolelta koeojaan 5S ulottuneen alueen osalta pohjaan (H2/2012) ja laajennusalueelle C ulottunut H12/2014 samana vuotena länsipäädystään pohjaan (tuolloinen H3/2012).

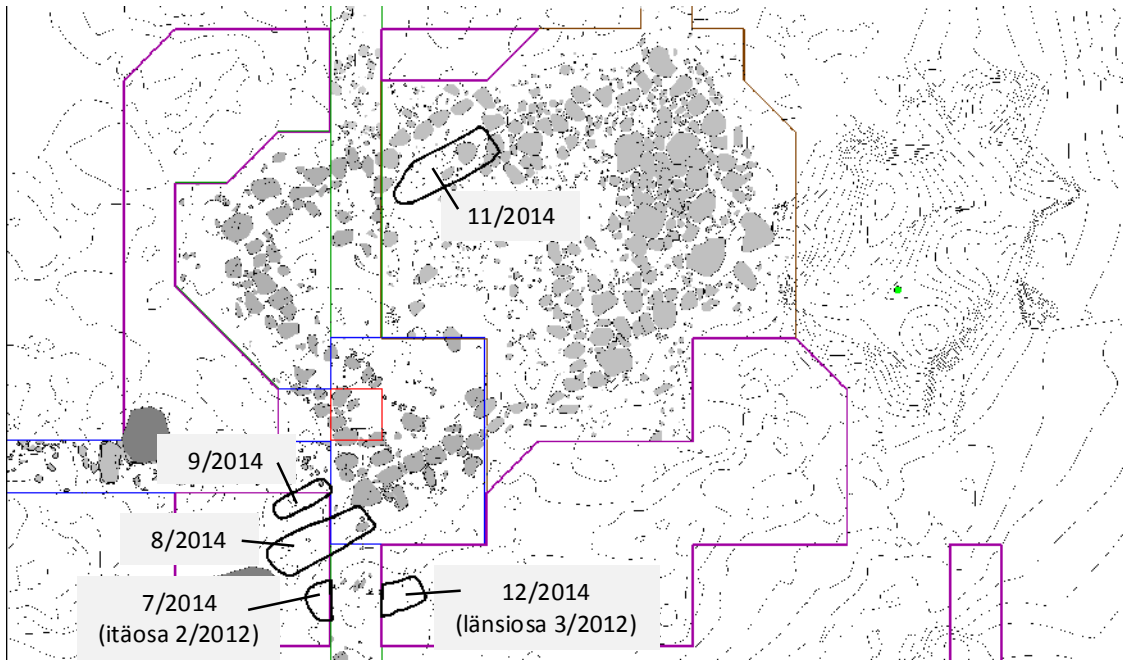
Hautojen koon perusteella Ristimäeltä nyt tutkitut haudat ovat kuuluneet sekä lapsille että aikuisille. Esineistön perusteella joukossa on sekä naisten että miesten hautoja. Hautojen syvyys vaihteli 62-108 cm välillä. Osassa hautoja tavattiin maan pinnan lähellä isohkoja kiviä, joista osa on voinut näkyä alkujaan maan pinnalle. Vainajat on haudattu pääosin ruumisarkuissa - joko lauta- tai ruuhiarkuissa. Luu- tai puuaines ei ole säilynyt kuin

poikkeustapauksissa. Löytyneen pienesineistön perusteella vainajat on pääsääntöisesti haudattu puvuissa.

Kaikki seuraavassa esiteltävät haudat tutkittiin kokonaisuudessaan pohjaan lukuunottamatta kirkon kivijalan alle ulottunutta hautaa 11/2014, jonka itäpääty jäi ehkä noin 20-30 cm matkalta kokonaan kaivamatta.

Kuva 161. Koeojien 5N ja 6 alueella (laajennuksineen) pohjaan vuonna 2014 tutkitut haudat.

Kuva 162. Tutkimusalueella 4E (laajennusalueineen) pohjaan vuonna 2014 tutkitut haudat.

Hauta 1/2014

Alue: Koeoja 5N (2014) + laajennus

Ruudut: 194-196/808-810

Löydöt: TYA 912:430, 435-437, 439, 449, 461-465, 469-470, 476-492
täyttömaasta: kvartsi-iskos, saviastian pala, palanutta savea
hautauksesta: rautanauloja 20 kpl, pronssisolki

Suunta: 265 goonia

Syvyys: 68 cm

Muuta: lauta-arkku

Kartat: 4, 11

Hautakuvion alueella sen länsipäädystä tavattiin mahdollinen hautamerkinä toiminut pitkänomainen, kooltaan noin 44 x 16 x 25 cm oleva kivi heti pintamaan poiston jälkeen noin 14 cm syvyydestä maan pinnasta mitattuna (kuva 163). Kivi on voinut pystyssä ollessaan erottua maan pinnalle. Vaikka maa oli tässä syvyydessä jo hyvin tummanruskeaa hiekkaa, selkeästi varsinainen hautakuvio tuli näkyviin sekoittuneiden kerrosten jälkeen tasossa 3. Kulmista pyörästynyt suorakaiteenmuotoinen tummanruskea kuvio erottui varsin selkeärajaisena tätä ympäröivästä vaaleanruskeasta, puhtaaksi tulkitusta vaaleanruskeasta hiekasta. Kuvion lounaislaidalla hautakuopan täyttömaassa oli jonkin verran vaaleampaa, jopa harmahtavaa hiekkaa. Tasossa oli jonkin verran hiiltä hippuina, ja täyttömaassa tavattiin myös nyrkinkokoisia ja tätä vähän kookkaampia kiviä. Haudan sekoittuneista täyttökerroksista tavattiin jonkin verran massalöytöaineistoa, kuten palanutta savea.

Tasossa 4, jossa hautakuvio oli kaivettu noin 48 cm syvyyteen nykyisestä maanpinnasta mitattuna, haudan täyttömaa oli väriltään tummanruskeaa hiekkaa ja se sisälsi runsaasti hiiltä, mutta vain muutamia nyrkinkokoisia tai tätä pienempiä kiviä (kuva 164). Länsipäädyn lähellä kuvion leveys oli noin 60 cm, keskellä enimmillään 78 cm (josta 59 cm todennäköisen hautakuvion leveys) ja idässä noin 12 cm etäisyydellä kuvion päädystä leveys oli noin 58 cm. Hautaustason yläosasta, itäpäädystä löydettiin kolme rautanaulaa (kulmista lyhyen sivun suuntaisesti kanta ulospäin ja kärki sisäänpäin, sekä päädyn keskeltä pystyssä) (kuva 166). Myös kuvion länsilaidasta löytyi kaksi rautanaulaa. Kuvion löytyneiden naulojen perusteella arkun pituudeksi pohjoislaidalla mitattiin 186 cm ja suunnaksi 265/65 goonia. Itäpäädystä havaitut naulat sijaitsivat 48 cm etäisyydellä toisistaan (päästä päähän mitattuna).

Kuva 163. Hautakuvioiden H1/2014 ja H2/2014 länsiosat alueen 5N laajennuksessa tasossa 2. Huomioi kivet länsipäädystä. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 164. Hautakuvio 1 alueella 5N tasossa 4. Kuvattu itään.

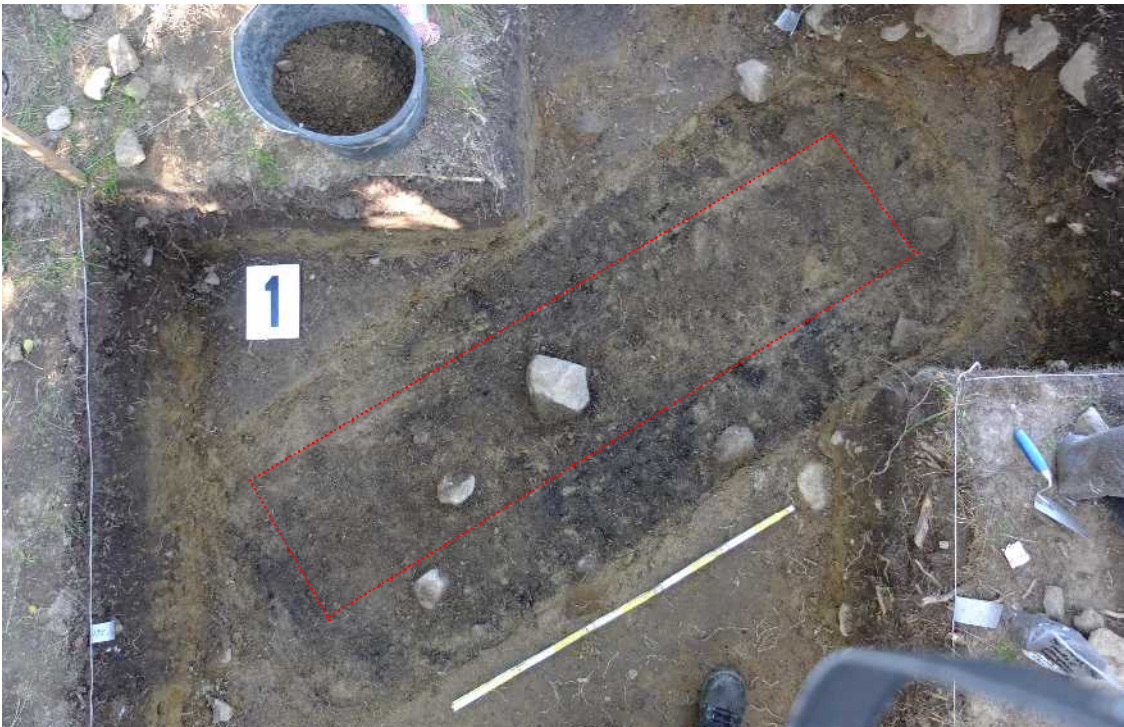

Kuva 165. Hautakuvio 1 alueella 5N tasossa 4,5. Kuvattu kaakkoon.

Noin 52-54 cm syvyydellä tasossa 4,5 hautakuopan pituus oli 224 cm, länsipuolen leveys 58 cm (noin 20 cm etäisyydellä päädystä mitattuna) ja itäpuolen leveys 58 cm (noin 15 cm etäisyydellä päädystä mitattuna). Hautakuvion etelälaidalla oli jo aiemmissakin kerroksissa erottunut pohjois-eteläsuunnassa noin 23-25 cm leveänä, tummaa maata sisältävänä alueena, jossa hiiltä oli muuta hautakuviota runsaammin. Varsinaisessa hautakuviossa havaittiin jonkin verran hiiltä hippuina, josta osa oli asettunut hautakuopan pituussuunnan mukaisesti. Lisäksi tavattiin muutamia täyttömaassa olleita nyrkinkokoa isompia ja tätä pienempiä kiviä. (kuva 164)

Kuva 166. Rautanauloja haudan 1/2014 itäpäädyssä *in situ* (kuvassa taittomitan alapuolella). Kuvattu länteen.

Kuva 167. Hautakuvio 1 tasossa 5. Arkun reunat hautakuopan sisällä vahvistettu kuvaan. Pohjoinen ylhäällä.

Kuva 168. Hautakuvion 1 itälaita tasossa 5. Arkun reunat erottuvat etenkin mitan ylä- ja alapään oikealla puolella. Kuvattu luoteeseen.

Tasossa 5 hautakuopan itäpääty oli muodoltaan lähellä puolipyöreää, kun taas länsilaita oli selvemmin suorakaide. Tasossa hautakuvion pituus oli noin 193 cm, sen leveys keskeltä 48 cm, länsilaidasta 56 cm ja itälaidasta 54 cm. Tasossa haudan täyttömaassa oli hiiltä ja muutamia alle nyrkinkokoisia kiviä. Tason 5 syvyys nykyisestä maan pinnasta mitattuna oli sen länsilaidalla noin 64 cm. Hautakuvion sisäosa koostui hiilensekaisesta ruskeasta sekoittuneesta hiekasta.

Hieman syvemmälle kaivettaessa tavoitettiin varsinainen hautaustaso. Arkun pohjassa olleita rautanauvoja löytyi hautakuvion etelälaidasta melko tasaisin välein kaikkiaan viisi. Lisäksi arkun pitkät reunat erottuivat maassa tummanruskeina noin 2–2,5 cm leveinä juovina (kuvat 167 ja 168). Nyt esiin saatujen, ja ylemmistä kerroksista jo aiemmin löytyneiden päätynauvojen perusteella arkun pituudeksi voitiin mitata pohjoislaidalla noin 193 cm ja etelälaidalla 186 cm - ero mitoissa voi selittyä länsipään nauvojen siirtymisellä. Arkun leveydeksi kuvion itäosassa mitattiin noin 44 cm ja länsiosassa 45 cm. Useissa nauloissa oli säilynyt kiinnittyneenä puujäänteitä. Vaikka haudan pohja tavoitettiin vain 68 cm syvyydessä maan pinnasta mitattuna, oli hautakuoppa kaivettu niin syväksi kuin mahdollista – haudan kaakkoisosasta saatiin esiin peruskallion pinta heti hautaustason jälkeen (kuva 169).

Rautanauvojen lisäksi hautaustasosta löydettiin ainoastaan pronssinen hevosenkenkäsolki (:492), jonka alla havaittiin jonkin verran hiiltä. Solki tuli esiin hautakuvion länsipäädystä mitattuna noin 41 cm koilliseen. Haudassa ei havaittu muuta esineistöä tai jälkiä vainajasta.

Kuva 169. Hautakuvio 1 pohjaan kaivettuna. Kalliopinta tuli vastaan haudan itäosassa jo 68 cm syvyydessä nykyisestä maan pinnasta mitattuna. Oikealla hauta 2/2014. Esiin saadun mahdollisen hautakuvion eteläreuna korostettu kuvan alaosaan katkoviivalla - hautakuvio jatkuu katkoviivasta vasemmalle kaivamattomalle alueelle. Kuvattu itään.

Hauta 2/2014

Alue: Koeoja 5N (2014) + laajennus

Ruudut 193-194/808-810

Löydöt: TYA 912:422, 466-467, 471-475, 493-498

täyttömaasta kvartsi-iskos, palanutta savea ja sintraantunutta savea
hautauksesta rautanauvoja 4 kpl, metalliesine, pronssiniittejä

Suunta: 268 goonia

Syvyys: 82-85 cm

Muuta: lauta-arkku, kantokahvat

Kartat: 4, 11

Hauta 2/2014 sijaitsi noin 60 cm etäisyydellä haudasta 1/2014 etelään. Heti pintamaan poiston jälkeen maa oli hautakuvion kohdalla tummaa ruskeaa hiekkaa. Kerrosta 1 kaivettaessa kuvion länsipäädystä tavattiin mahdollinen hautamerkinä toiminut tai muutoin tarkoituksella pystyyn hautakuoppaa täytettäessä asetettu tai asettunut pitkänomainen kivi noin 19 cm syvyydeltä maan pinnasta mitattuna (kuva 163). Kiven koko oli noin 25 x 15 x 25 cm. Se on saattanut pystytettynä ollessaan erottua maan pinnalle.

Vaikka maa oli jo aiemmissa kerroksissa hyvin tummanruskeaa hiekkaa, varsinainen hautakuvio tuli selkeästi näkyviin sekoittuneiden kerrosten jälkeen tasossa 3. Hauta tuli esiin lounais-koillisuuntaisena, ympäröivästä vaaleanruskeasta puhtaasta hiekasta selkeästi erottuvana tummanruskeana kuviona. Kuvion sisällä täyttömaassa havaittiin jonkin verran hiiltä hippuina sekä nyrkinkokoisia ja tätä kookkaampia kiviä. Haudan täyttökerroksista tavattiin lisäksi jonkin verran massalöytöjä, kuten palanutta savea.

Kuvion suunta ja muoto tarkentui syvemmälle kaivettaessa. Tasossa 4 hautakuvion muoto oli lähellä päädystään pyöristynyttä suorakaidetta (kuva 170). Hautakuoppaa oli tasossa kaivettu noin 47 cm syvyyteen nykyisestä maanpinnasta mitattuna. Maa oli kuvion kohdalla lähinnä sekoittunutta tummanruskeaa hiekkaa, jossa oli mukana runsaasti hiiltä hippuina. Hautakuvion ulkoreunoja ympäröi joka ilmansuunnasta puhdas kellertävä hiekka. Haudan täyttömaa kuvion lounaiskulmassa oli koostumukseltaan vaaleampaa sekoittunutta hiekkaa. Kuvion suunnaksi mitattiin 268/68 goonia. Suurin leveys sen keskikohdassa oli 48 cm, itäpäädyn lähellä 50 cm ja länsipäädyn lähellä 55 cm.

Kaivaustasossa 5 hautaläikän kokonaispituudeksi mitattiin 215 cm. Kiviä tavattiin aikaisempaa vähemmän, joskin hiiltä oli yhä siellä täällä. Tasossa erottui myös tummanruskeasta maasta koostuva suorakaiteen muotoinen kuvio, joka todennäköisesti oli peräisin maatuneista arkun reunoista. Reunojen paksuus oli noin 2 cm. Arkun pituudeksi mitattiin pohjoislaidassa 193 cm ja itäpäädyn leveydeksi 43 cm. Kuvion sisällä täyttömaa oli etenkin länsipuolella väritykseltään ympäristöä vaaleampaa, kun taas arkun ulkopuolinen täyttömaa oli koostumukseltaan hyvin tummanruskeaa. Kuvion luoteiskulmasta löytyi rautanauva, jonka varteen oli kiinnittynyt puuta.

Kuva 170. Hautakuviot 1 ja 2 alueella 5N tasossa 4. Kuvattu koilliseen.

Kuva 171. Hauta 2/2014 tasossa 5,5. Kuvattu koilliseen.

Tasossa 5,5 hautakuvion pituus oli enää 190 cm (kuva 171). Pituusakselin keskikohdalla kuvion suurin leveys oli 53 cm, itäpäädyn lähellä 52 cm ja länsipäädyn läheisyydessä 55 cm. Edelleen kaivettaessa syntyi kuvion länsilaidalle maahan halkaisijaltaan noin 5 cm kokoinen ja 6 cm syvä onkalo. Onkaloa ympäröi halkaisijaltaan noin 19 cm kokoinen pyöreähkö, vaaleampaa hiekkaa oleva kuvio, jonka reuna erottui tätä jonkin verran tummempana maana. Kyseinen kuvio maahan syntyneine koloineen tulkittiin kokonaan maatuneen pääkallon jäännökseksi (kuva 172). Vastaava ilmiö tavattiin useaa hautaa tutkittaessa juuri länsipäädystä pääkallon kohdalla.

Kallokuvion itäpuolella ja itäpäädystä haudan täyttömaassa havaittiin jonkin verran hiilenhippuja. Kiviä havaittiin vain hautakuvion itäpäädystä. Taso 5,5 oli kaivettu lounaisreunasta mitattuna 63 cm ja itäprofiilista mitattuna 68 cm syvyyteen nykyisestä maan pinnasta mitattuna.

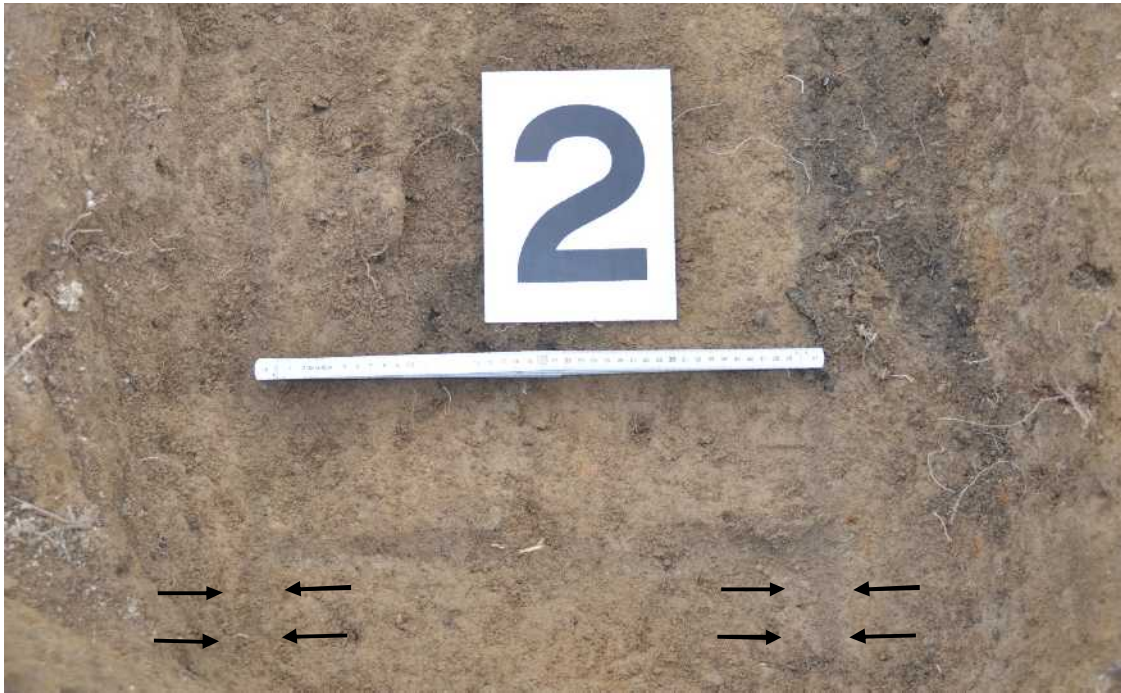

Kuva 172. Haudan 2/2014 länsipääty tasossa 5,5. Arkun reuna ja kallon kohdalla sijainnut vaalean hiekan alue (jonka sisässä maahan muodostunut onkalo) vahvistettu kuvaan. Kallon vieressä oleva tumman maan alue saattaa olla myös peräisin vainajasta. Kuvattu lounaaseen.

Haudasta löytyi kaikkiaan neljä naulaa, joista kolmeen oli kiinnittynyt puuta arkusta. Nauloista kaksi oli länsi- ja kaksi itäpäädystä. Lankuista tehtyyn arkkuun viittaavat myös arkun reunapuiden jäänteet, jotka erottuivat tummempana maana. Hautakuvion lounaispäädyssä havaittiin jälkiä myös arkun ulkonevista kantokahvoista; näistä eteläisemmän kahvan pituudeksi mitattiin 13 cm ja leveydeksi 2 cm. Pohjoisemman kahvan pituutta ei voitu tarkasti mitata, mutta se oli eteläistä aavistuksen lyhyempi. Kahvojen välinen etäisyys oli ulkolaidasta ulkolaitaan 45 cm. (kuva 173)

Hautaustasossa (taso 6,5) hautakuvio oli kauttaaltaan kaivettu 75 cm syvyyteen ympäröivästä maanpinnasta mitattuna. Tasossa arkun reuna erottui etenkin länsipuolella suorakaiteen muotoisena ruskeana ja kapeana juovana; itälaidalla samassa syvyydessä oli esillä kalliopinta, eikä arkun muotoa voitu hahmottaa. Arkkukuvion pituus oli kuvion

ulkoreunoista mitattuna 189 cm ja länsipäädyn leveys 44 cm ulkomitoiltaan sekä 37 cm sisämitoiltaan. Itäpäädyssä tuli yllättäen vastaan peruskallio, joten sieltä ei mittoja saatu. Keskeltä arkun ulkomitat olivat 43 cm ja sisämitat 37 cm. Arkun laudat oli mitattu noin 3-3,5 cm leveiksi, mutta tämä saattaa johtua laitojen mahdollisesta litistymisestä. Hautaustason pohja oli länsilaidassa 82 cm maanpinnasta ja itälaidassa 85 cm. Naulojen löytötietojen perusteella arkun pituus on ollut hautakuoppaa selvästi lyhyempi, noin 168-170 cm.

Kuva 173. Yksityiskohtakuva haudan 2/2014 länsipäädyssä, jossa havaittiin arkun kantokahvat (nuolien välissä). Kantokahvat ovat pitkien sivujen jatkona. Kuvattu koilliseen.

Hautaustason pohjassa havaittiin laaja tumman orgaanisisekoitteisen maan alue, joka tarkemmissa tutkimuksissa osoittautui pitkälle maatuneeksi ja siis heikkokuntoiseksi tekstiilijäännökseksi (kuvat 174 ja 175). Tumma maa peitti lähes koko hautakuvion pohjan alueen aivan sen itälaitaa lukuun ottamatta, jossa kalliopinta oli jo osittain esillä. Tämän tumman tekstiiliaineen päällä hautakuopan länsilaidalla ("pään kohdalla") havaittiin savista hiekkaa, jota ei muualla haudassa ollut. Tekstiilijäännöksen kokonaispituudeksi mitattiin 112 cm, mutta hautaustason itälaidasta ainesta oli esiin tullut kalliopinnan vuoksi kaivettu pois noin 15 cm pituudelta. Tekstiilijäännös oli kapeampi kuin arkku, joten voidaan ajatella sen olleen peräisin vainajan vaatteista tai jonkinlaisesta vainajaa peittäneestä suojasta – tai molemmista. Keskikohdalta jäännöksen leveydeksi mitattiin 36 cm.

Tekstiilin päältä noin 12 cm haudan pohjoislaidasta etelään ja 108 cm sen länsipäädyssä itään havaittiin hyvin pitkälle ruostunut metalliesine (:497), jota alkuun pidettiin keritsiminä ja myöhemmin sirpin kärkenä; esine osoittautui lopulta puukon tai muun esineen teräkatkelmaksi. Läpivalaisussa esineen ympäriltä havaittiin runsaasti pareittain

olevia pronssiniittejä ja mahdollinen päätehela (:498) – kyse lienee esineen tupen tai muun suojan jäännöksistä. Tekstiilijäännöksestä havaittiin myös vähän hiiltä hippuina.

Turun maakuntamuseon konservointiyksikön konservattorit Riikka Saarinen ja Anu Kinnunen kävivät ottamassa rautaesineen ja sen ympärillä olevan orgaanisen maa-aineksen läpivalaistavaksi ja tarkempia tutkimuksia varten. Myös koko orgaaninen tumma aines otettiin osissa talteen myöhemmin analysoitavaksi. Tämän jälkeen hauta kaivettiin pohjaan. Hautauksen pohja tavoitettiin heti tekstiilijäännöksen alta. Pohjan syvyys oli kuvion länsilaidassa 82 cm nykyisestä maanpinnasta mitattuna ja 85 cm itälaidassa.

Tekstiilitutkimukseen perehtyneet arkeologit Heini Kirjavainen ja Jaana Riikonen kävivät yhden haudan pohjalta otetun maapaakun osittain läpi 4.11.2014. Heidän mukaansa päälimmäisenä paakussa oli pitkälle maatunutta villatekstiiliä, josta rakennetta ei saanut selville tarkemmin. Paakku katkaistiin keskeltä kahtia, jolloin sen rakenne nähtiin yksityiskohtaisesti. Siitä noin puolet oli tummaa tahmeaa maata, jonka alla oli vaalea hiekankainen maa (=puhdas pohjamaa). Tumman maan pohjalla oli hiiltä, jonka päällä paikoitellen oli punaruskea tekstiilikerros, jossa oli z-kierteistä lankaa näkyvissä. Vesipuhdistuksessa ilmeni, että loimi on S-kerrottu ja z-kierretty kude. Paikoittain tekstiilipaakussa oli useita (n. 5) kangaskerroksia päällekkäin.

Kuva 174. Hauta 2/2014 hautausasossa ja osittain (itäpäädyistä, kalliopinta esillä) pohjaan kaivettuna. Taivottoman sisällä rautaesine (:497) ja niittejä (:498). Tumma alue haudan keskiosassa koostuu heikosti säilyneistä tekstiilikerroksista. Pohjoinen yläoikealla.

Kuva 175. Lähikuva haudan keskiosassa löytyneestä tekstiilijäännöksestä (ruskea maa-aines lastan alapuolella).

Hauta 3/2014

Alue: Koeoja 6
Ruudut: 187-188/812-814
Löydöt: TYA 912:187-188, 218-219, 2011
täyttömaasta palanutta savea, savitiivistettä
hautauksesta -
Suunta: 275 goonia
Syvyys: 96 cm
Muuta: löydötön, ruuhiarkku
Kartat: 13, 15, 17

Hautakuvion 3 täyttömaassa tasossa 2 havaittiin ympäristöään runsaammin nyrkinkokoisia ja tätä suurempia kiviä, jotka muodostivat pitkänomaisen lounaiskoillissuuntaisen rakenteen, jossa suurimmat kivet olivat peräkkäin ja pienet harvakseltaan sen ympäristössä (ks. myös koeojan 6 havainnot ja kartta 13). Kivet voidaan tulkita hautakuoppaan sitä täytettäessä asetetuiksi tai heitetyiksi kiviksi. Tätä seuraavia kerroksia 2 ja 3 kaivettaessa täyttömaassa tavattiin jonkin verran hiiltä hippuina sekä nyrkinkokoisia ja tätä aavistuksen pienempiä kiviä.

Kuva 175. Hauta 3/2014 tasossa 5. Pohjoinen ylhäällä.

Taso 4 dokumentoitiin piirtämällä (kartta 15), jolloin haudan täyttömaa erottui tätä ympäröivästä vaaleanruskeasta puhtaaksi tulkitusta hiekasta selvästi tummemman ruskeana noen- ja hiilensekaisena hiekkana. Hautaläikän lounaispuolella erottui kapea ja pitkänomainen vaaleanruskean hiekan kaistale. Läikkä oli muodoltaan lähinnä kulumistaan

pyöristynyt suorakaide, jonka pituus oli 204 cm. Kuvion leveys pituusakselin keskikohdalla oli 48-49 cm, itäpäädyn lähellä noin 57 cm ja länsipäädyssä 49 cm. Hautakuvion lounaisnurkka ei tasossa erottunut täysin selkeänä, vaan se saattoi jatkua mitatusta kulmasta jonkin verran vielä lounaaseen kaivamattomalle alueelle – syvemmälle kaivettaessa laajennusalueen profiilia oikaistiin hautaläikän esiin saamiseksi kokonaisuudessaan.

Tasossa 5 hautakuvio oli varsin selkeä (kuva 175; kartta 17). Hautakuvion pituudeksi mitattiin 213-217 cm. Hautakuopan leveys oli itäpäädyssä 58 cm ja länsipäädyssä 55 cm. Hautaläikän suunnaksi mitattiin 275 goonia. Tasossa arkun laidat erottuivat osittain kapeina tumman maan juovina. Arkkukuvion leveydeksi mitattiin 72 cm syvyydessä haudan länsiosassa 30 cm, sen pituus oli noin 200 cm. Kuvion molemmissa päädyissä havaittiin laajat noin 35-40 cm pitkät (itä-länsisuunnassa) ja 30 cm leveät, päistään aavistuksen suippenevat tumman maan alueet, jotka koon ja muodon perusteella voidaan etenkin itäpäädyn havaintojen perusteella tulkita ruuhiarkun täysin maatuneiksi päädyiksi (kuvat 176 ja 177). Teoriaa ruuhiarkusta tukee arkun suhteellinen kapeus sekä rautanaulojen puuttuminen.

Kuva 176. Haudan 3/2014 itäpääty hautausasossa. Huomaa laaja tumman maan alue mitan oikealla puolella: kyse on todennäköisesti ruuhiarkun maatuneesta päädyistä. Pohjoinen yläoikealla.

Haudan täyttömaasta löydettiin jonkin verran palanutta savea ja savitiivistettä, mutta varsinainen hautaus osoittautui täysin löydöttömäksi. Haudan pohja tavoitettiin 96 cm syvyydestä, jolloin maa muuttui tiiviiksi vaaleaksi hiekaksi. Hautaustaso on todennäköisesti ollut tätä jonkin verran ylempänä.

Hautakuopasta otettiin runsaasti digitaalikuvia fotogrammetriasovellusta varten.

Kuva 177. Hauta 3/2014 hautausasossa. Arkun reunat erottuvat kapeana tummanruskeana juovana. Huomaa laaja tumman maan alue etenkin mitan oikealla puolella: kyse on todennäköisesti ruuhiarkun maatuneesta päädyistä. Pohjoinen yläoikealla.

Hauta 4/2014

Alue: Koeoja 5N (2014) + laajennus

Ruudut: 186-187/808-810

Löydöt: TYA 912:394-396, 443-444, 450-452, 499-523

täyttömaasta palanutta savea ja savitiivistettä, rautanaula

hautauksesta rautanauvoja 20 kpl, lasihelmiä 2 kpl, hevosenkenkäsolkia 2 kpl,

puukko + leveä tuppi (kipsivalukokonaisuus)

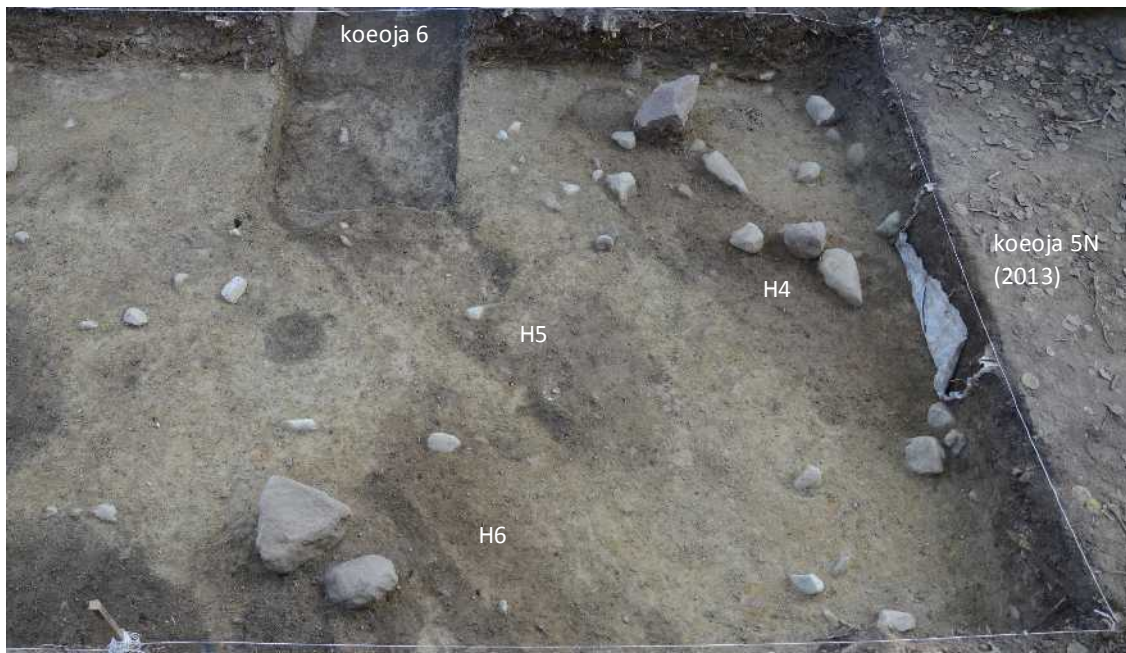
Suunta: 260 goonia

Syvyys: 62 cm

Muuta: lauta-arkku

Kartat: 5

Hauta 4/2014 sijoittui koeojan 5N (2014) etelälaitaan (kuva 178; kartta 5). Tasossa 3 hautakuvion muoto muistutti lähinnä reunoistaan pyöristynyttä suorakaidetta. Kuvion suurin pituus oli 210 cm ja leveys kuvion keskikohdassa 54 cm, itälaidan lähellä 55 cm ja länsilaidan lähellä 54 cm. Hautakuvion eteläreunalla tavattiin runsaasti kookkaita kiviä. Mahdollinen hautamerkinä toiminut tai muutoin haudan päätyyn asetettu pitkänomainen kooltaan noin 35 x 25 x 35 cm oleva kivi havaittiin hautakuvion itäpäädyssä, pintaosistaan noin 10 cm maan pinnasta mitattuna. Hautakuvion etelälaidalla oli myös muita reunustavia kiviä, länsipäädyssä lisäksi muutamia pienempiä kiviä. (kuva 179, myös kuvat 187-188) Hautakuvion suunnaksi mitattiin tasossa 3 noin 257/57 goonia.

Kuva 178. Hautat 4-6/2014 alueella 5N tasossa 3. Kuvattu itään.

Kuva 179. Hauta 4/2014 tasossa 3. Pohjoinen kuvassa ylhäällä.

Kuva 180. Hauta 4/2014 tasossa 3,5. Pohjoinen kuvassa ylhäällä.

Kuva 181. Hautaa 4/2014 kaivetaan (4. kerros). Huomaa hautakuviota reunustavat kivet. Kaivamassa Jaana Riikonen.

Hautaustasossa kuvion länsilaidasta vainajan kallon kohdalta havaittiin orgaanista ainesta kuten mahdollisesti nahkaa sekä jäännöksiä puusta (otettiin näytteeksi). Puun alla havaittiin heikosti säilynyttä metallia, mahdollisesti pronssia (:523). Turun maakuntamuseon konservointiyksikön konservaattorit kävivät kipsaamassa kokonaisuuden talteenoton helpottamiseksi sekä läpivalaisua ja myöhemmin tapahtuvaa tutkimusta varten (kuva 182). Röntgenkuvassa paakusta paljastui leveä puukontuppi, jonka sisällä oli ruodollinen puukko (tätä kirjoittaessa ei vielä tutkittu). Kokonaisuus oli asetettu vainajan päälle puukon kärjen osoittaessa länsiluoteeseen.

Kuva 182. Vainajan päällä ollut, metallia ja orgaanista ainesta sisältävä alue. Maapaakku otettiin kipsattuna talteen. Paakun alapuolella kookas lasihelmi (:506). Pohjoinen alaoikealla.

Maapaakun alapuolelta, vainajan kaulan kohdalta, löydettiin kaksi lasihelmeä. Näistä kookkaampi (:506; kuvat 182 ja 183) oli pohjaväriiltään valkoinen tynnyrinmuotoinen helmi, jossa koristeluna oli keltaisella pohjalla vihreitä säteittäisiä kuvioita. Tämän alapuolella (vainajasta katsoen) noin 2 cm etäisyydeltä löytyi edellistä pienempi, valkoinen ja koristelematon, tynnyrinmuotoinen lasihelmi (:507). Hyvin heikosti säilyneen pronssisen hevosenkenkäsoljen kappaleita (:510-511) löytyi vainajan rintakehän vasemmalla puolella, helmistä noin 18 cm etäisyydellä pohjoiskoilliseen. Löytötason syvyydeksi mitattiin noin 56-60 cm nykyisestä maan pinnasta mitattuna. Tämän vastakkaiselta puolelta vainajan oikean rintakehän päällä havaittiin kookas säilyneen puun alue (mahdollisesti arkun kantta), mutta tämän alta ei löytynyt metalliesineitä (kuva 184). Puu otettiin näytteeksi.

Kuva 183. Lähikuva haudasta 4/2014 löytyneestä koristeellisesta lasihelmestä (:506) *in situ*.

Naulojen kokonaismäärä haudassa oli poikkeuksellisen suuri. Kerroksesta 3 lähtien haudasta alkoi tulla esiin rautanauvoja. Esimerkiksi kuvion itäpäädyistä löytyi alkuperäisiltä paikoiltaan neljä naulaa, joista äärimmäisten etäisyys toisistaan oli 40 cm. Länsipääty vaikutti leveämmältä, sillä tasossa 3,5 esillä olleiden päätynaulojen perusteella ulkoreunojen välinen etäisyys toisistaan oli 44 cm. Hautaustason pohjalta löytyneiden itäpäädyn naulojen perusteella naulojen välinen etäisyys kannasta kantaan olisi ollut noin 42-43 cm. Itä- ja länsipäädyissä olevien naulojen perusteella arkun pituus olisi ollut pohjoislaidalta mitattuna tasan 200 cm, kun taas eteläsivun naulojen perusteella 196 cm. Naulojen perusteella arkun itäpää oli maatonut naulojen pysyessä paikoillaan, mutta länsipää oli romahtanut, joten sen naulat eivät olleet kaivettaessa täysin paikoillaan. Yhteensä haudasta löytyi kaikkiaan 20 naulaa, joista 12 oli säilyttänyt ympärillään arkkupuuta. (kuvat 185-186)

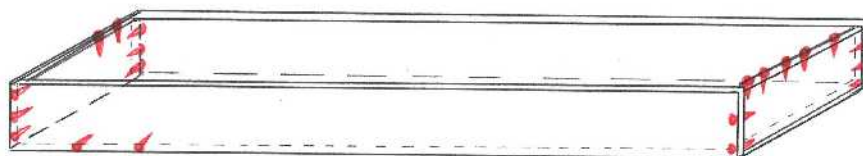

Kuva 184. Lähikuva haudan länsipäädystä. Kelmun alla myöhemmin kipsattava löytökokonaisuus. Mitan alla vähäisiä jäännöksiä puusta (arkun kannesta?). Koillinen vasemmalla.

Kuva 185. Haudan 4/2014 itäpääty. Alhaalla erottuu arkun reunan puujäännökset kapeana ruskeana juovana. Mitan vasemmalla puolella pitkältä sivulta arkun päättyyn lyödyt naulat. Koillinen oikealla.

H4/2014

Kuva 186. Rautanaulojen löytötietojen perusteella laadittu arkun ennallistus haudasta 4/2014 (Tuomisalo 2015, 11, kuva 3).

Hauta 5/2014

Alue: Koeoja 5N (2014) + laajennus

Ruudut: 187-189/808-810

Löydöt: TYA 912: 445-446, 453-455, 524-566, 2013-2020

täyttömaasta palanutta savea, savitiivistettä

hautauksesta rautanauvoja 9 kpl, lasihelmiä 27 kpl, hevosenkenkäsolkia 2 kpl,
puukko, hampaita, luuta (heikosti säilynyttä)

Suunta: 262 goonia

Syvyys: 73 cm

Muuta: -

Kartat: 5, 15, 47

Hauta 5 sijaitsi haudan 4 pohjoispuolella, noin 35 cm etäisyydellä tästä. Haudan kuvio saatiin selkänä esiin tasossa 3. Hautakuvio ulottui itäosastaan koeojan 6 alueelle ruutuun 188/810, jossa osa siitä oli kaivettu jo tasoon 4. (kuvat 187 ja 188)

Kuva 187. Hautojen 4-5/2014 sijainti alueella 5N (2014) tasossa 3, koeojan 6 alueella kaivettu jo tasoon 4. Kuvattu itään.

Kuva 188. Alue 5N (2014) ja koejojan 6 länsiosa. Kuvassa erottuva haudat 4-5/2014.

Tasossa 3 hautakuvion muoto oli lähinnä reunoistaan pyöristynyt suorakaide. Kuvion suurin pituus oli 246 cm, ja leveys kuvion keskikohdassa 55 cm, itälaidan lähellä 66 cm ja länsilaidan lähellä 60 cm. Syvemmälle kaivettaessa hautakuopan koko pieneni odotetusti. Maa oli kauttaaltaan lähes kivetöntä hiekkaa.

Hautaustaso tavoitettiin noin 62 cm syvyydeltä.

Haudasta löytyi kaikkiaan 10 naulaa, joista kahdessa oli säilynyt arkun puuta. Puuarkun reunan kuvio erottui punertavan ruskeana noin 2 cm leveänä juovana. Länsireuna oli jonkin verran epäselvä. Arkun pituudeksi pohjoislaidalla saatiin nauloista mitattuna 187 cm ja eteläpuolella 184 cm. Arkun leveys nauloista mitattuna oli länsipäädyssä 33 cm ja itäpäässä 28 cm. Hautakuopan koko oli luonnollisesti arkun kokoa suurempi: sen suurimmaksi pituudeksi mitattiin 220 cm, leveydeksi itäpuolella 30,5 cm ja länsireunalla 45 cm.

Kuva 189. Arkun eteläreuna erottuu tasossa ohuena ruskeana juovana. Pohjoinen alavasemmalla.

Kaulan kohdalta löytyi lasihelmistä koottu helminauha. Nauhassa oli kaikkiaan 27 lasihelmeä, joista suurin osa oli kooltaan varsin pieniä, väärtään violetteja helmiä; osa oli lisäksi kaksiosaisia helmiä, osa kookkaampia lasimassahelmiä (kuvat 190 ja 191).

Kuva 190. Helminauha ja pronssinen hevosenkenkäsolki *in situ* haudassa 5/2014. Väinajan pään kohta ylhäällä.

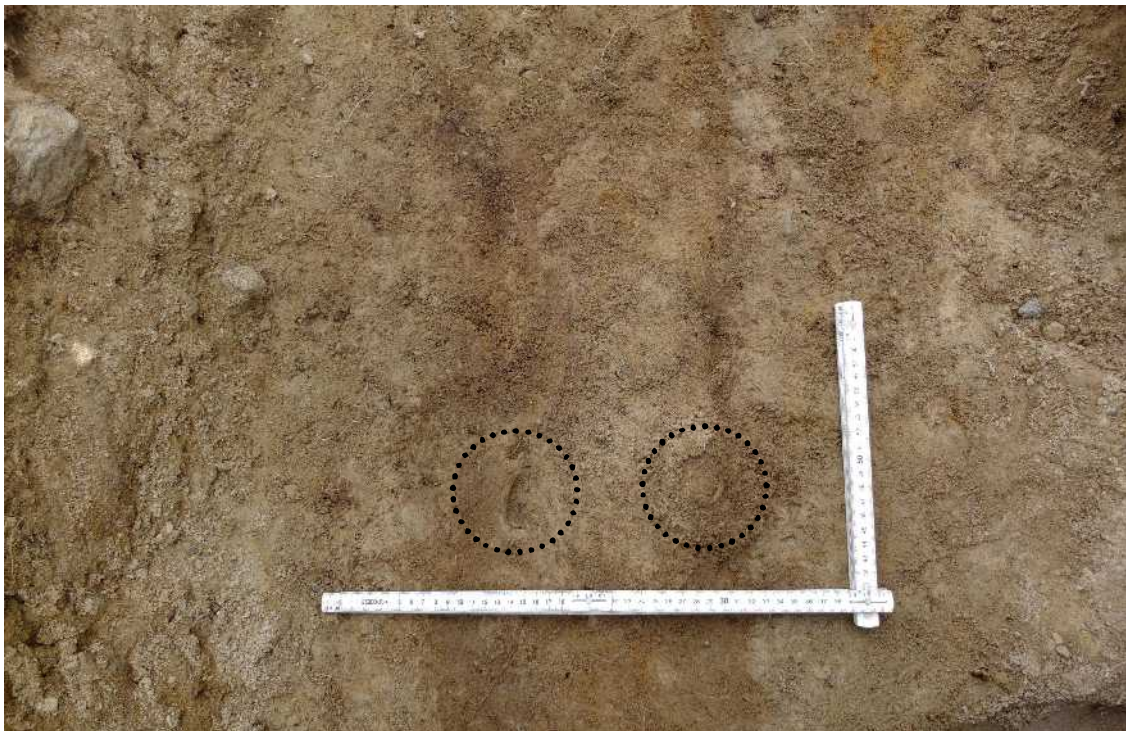

Kuva 191. Haudasta 5/2014 löytynyt helminauha uudelleen koottuna.

Helminauhan alta vainajan rintakehän molemmin puolin löytyi kaksi hevosenkenkäsolkkea (:530, 539; kuvat 190 ja 192). Vainajan vasemmalla puolella ollut solki oli nuppipäinen ja sen päällä saattoi olla säilynyt tekstiiliä. Oikealla puolella ollut solki oli hyvin fragmentaarinen ja talteen saatiin esineestä vain pieni osa. Vainajan oikealta puolelta noin lantion kohdalta löytyi lisäksi ruodollinen, kokonaispituudeltaan noin 10 cm kokoinen rautaveitsi (:538), jonka terä osoitti jalkoja kohti (kuva 197).

Poikkeuksena Ristimäen muista haudoista, löytyi haudasta 5/2014 myös konkreettisia jälkiä vainajista. Länsipäädyn lähellä pääkallosta oli säilynyt kellertävän maan alue (kuva 196; kartta 47). Lasihelmien yhteydestä löytyi lisäksi joitain kokonaisia hampaita ja hampaiden fragmentteja (hammaskiillettä) (kuva 193). Lisäksi saatiin esiin vainajan vasenta kyynärluuta noin 20 cm pituudelta sekä mahdollisesti vasenta reisiluuta 17 cm matkalta (kuvat 194-196; kartta 47). Luu oli kuitenkin niin heikosti säilynyttä, ettei sitä saatu otettua talteen.

Hautakuvion suunnaksi hautausasossa mitattiin 262 goonia. Koskematon pohjataso tavoitettiin 73 cm syvyydellä nykyisestä maan pinnasta mitattuna.

Kuva 192. Hautausasosta löytyneet hevosenkenkäsoljet korostettu kuvaan mitan yläpuolella. Koillinen ylhäällä.

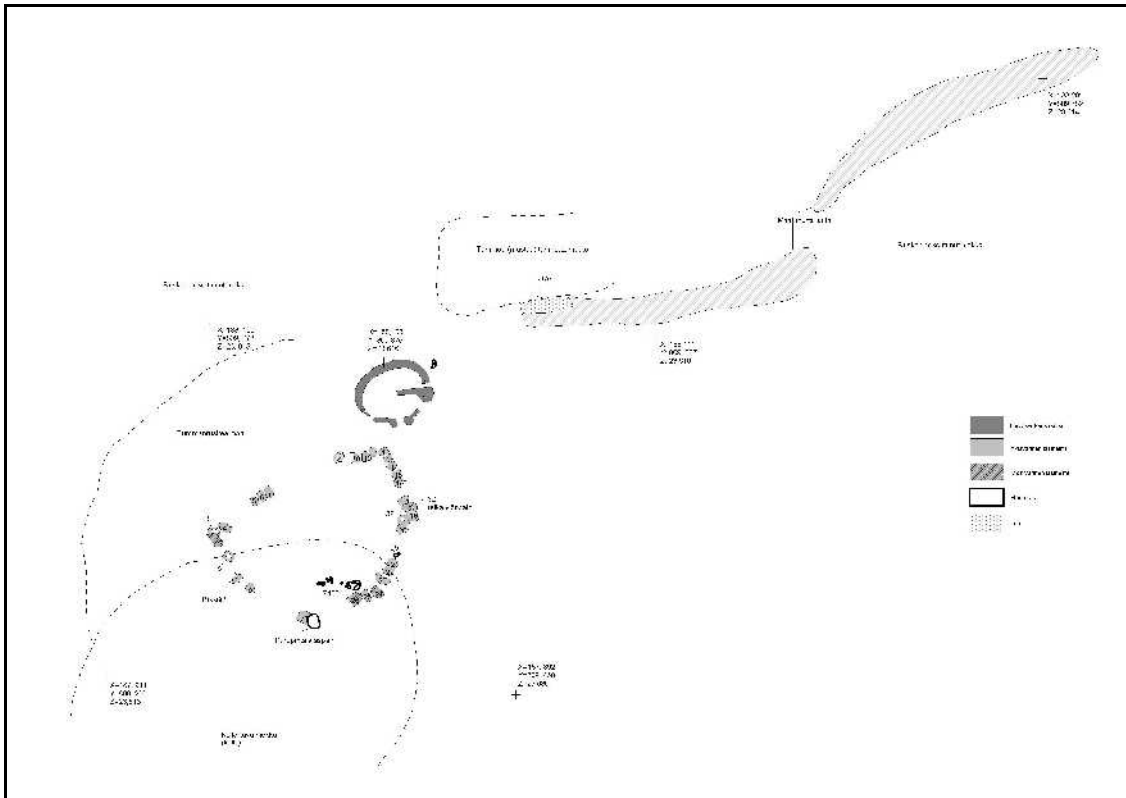
Kuva 193. Haudasta talletettiin useiden hampaiden kiillettä.

Kuva 194. Heikosti säilynyttä luuta vainajan vasemmasta kyynärluusta.

Kuva 195. Heikosti säilynyttä luuta haudassa 5/2014. Pinsettien kohdalla vasemmalla mahdollista kyynärluuta ja oikealla pinsettien osoittamassa paikassa reisiluuta.

Kuva 196. Havainnot haudan 5/2014 hautausmaasta. Pohjoinen ylhäällä. Ote kartasta 47.

Kuva 197. Rautainen puukko hautakuvion 5/2014 etelälaidalla (vainajan oikealla puolella) lantion kohdalla terä vainajasta katsoen alaspäin (kärki kuvassa oikealla). Pohjoinen yläoikealla.

Hauta 6/2014

Alue: Koeoja 5N (2014) + laajennus
Ruudut: 187-188/808-809
Löydöt: TYA 912: 567-577
hautauksesta rautanauvoja 11 kpl
Suunta: 268 goonia
Syvyys: 79 cm
Muuta: lapsen hauta
Kartat: 5, 15

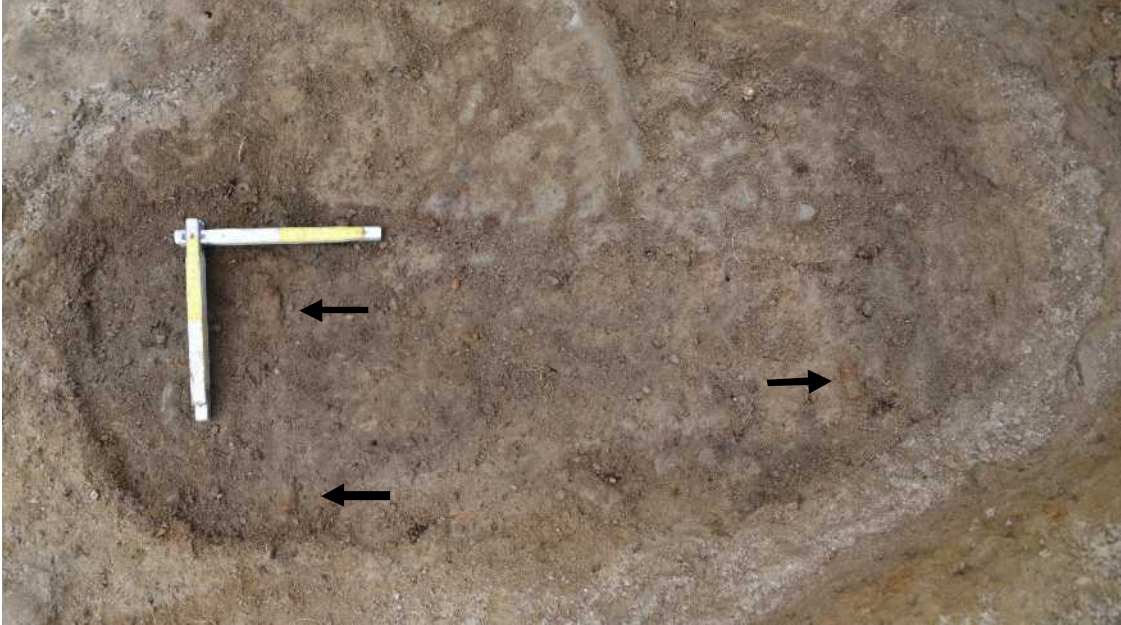
Hauta 6 sijaitsi heti haudan 5/5014 lounaispuolella, näiden kuitenkin missään vaiheessa leikkaamatta toisiaan. Hauta 6 erottui tasossa 3 varsin pitkänä kuviona niin, että se mahtui tasokartalle vain osittain (kuvat 178 ja 198; kartta 5). Haudan täyttömaa koostui ympäristöään ruskeampana hiekkana, jossa oli muutamia noin nyrkinkokoisia kiviä. Syvemmälle kaivettaessa hautakuopan koko kuitenkin pieneni nopeasti ja se ulottui kokonaisuudessaan tutkimusalueelle. Tasossa 4 hautakuvion suurimmaksi pituudeksi mitattiin 116 cm. Sen suurin leveys keskikohdassa oli noin 60 cm.

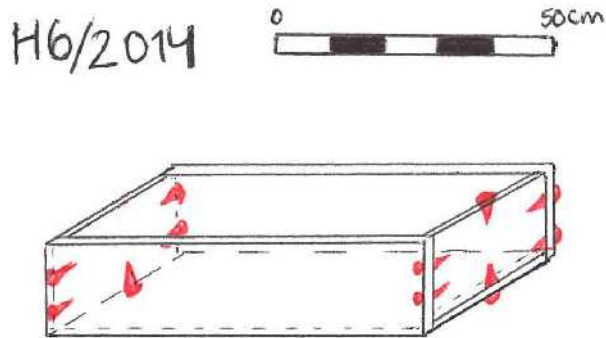
Kuva 198. Haudat 5/2014 ja 6/2014 alueella 5N tasossa 4. Kuvattu pohjoiseen.

Hautaustaso tavoitettiin noin 70 cm syvyydessä. Haudasta löytyi kaikkiaan 11 rautanaulaa (:567-577), joista seitsemässä oli säilynyt myös jälkiä arkkupuusta. Muuta puuainesta ei haudasta löytynyt. Kyse on ollut suorakaiteenmuotoinen lauta- tai lankku-arkusta. Arkun leveys itäpäässä oli nauloista (kannasta kantaan) mitattuna 27 cm ja länsipäässä 26 cm; arkun pituudeksi voitiin naulojen perusteella mitata 69 cm. Naulojen suunta- ja löytötietojen perusteella arkkurakenne on voitu rekonstruoida (kuvat 199 ja 200).

Hauta osoittautui nauloja lukuun ottamatta täysin esineettömäksi. Arkun koon perusteella kyseessä on pienen lapsen hauta. Haudan suunnaksi hautausasossa mitattiin 268 goonia. Pohja tavoitettiin 79 cm syvyydestä maan pinnasta mitattuna. Heti hautausason pohjalla kuopan etelälaidalla havaittiin kookas maakivi – kivi on saattanut vaikuttaa arkun sijaantiin kaivetussa hautakuopassa.

Kuva 199. Osa arkun nauloista (osoitettu nuolilla) esillä hautausasossa. Pohjoinen alavasemmalla.

Kuva 200. Rautanaulojen löytötietojen perusteella laadittu arkun ennallistus haudasta 4/2014 (Tuomisalo 2015, 12, kuva 4).

Kuva 201. Hauta 6/2014 pohjaan kaivettuna. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Hauta 7/2014

Alue: Alue 4E (laajennusalue D)

Ruudut: 164-165/808 (haudan länsiosa)

Löydöt: TYA 912: 1406-1417

täyttömaasta palanutta ja sintraantunutta savea
hautauksesta rautanaula 1 kpl

Suunta: 270 goonia

Syvyys: 85 cm

Muuta: lapsen hauta, itäpuoli kaivettu pohjaan v. 2012 (H2/2012, koeja 5S)

Kartat: 28

Länsiosastaan tutkimusalueen 4E laajennusalueelle D ulottunut H7/2014 oli tutkittu itäosastaan vuonna 2012. Tuolloin koejaan 5S ulottunut hautakuvion itäosa tutkittiin pohjaan (H2/2012) (kuva 202; Ruuhonen 2013, 17-22).

Kuva 202. Hauta 6/2014 pohjaan kaivettuna. Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Vuoden 2012 kaivauksissa ei maa-aineksen samankaltaisuuden takia voitu tehdä varmoja päätelmiä kyseisen haudan ja sen itäpuolella sijainneen haudan 12/2014 (tuolloin H3/2012) välisestä stratigrafiasta. Kenttähavaintojen pohjalta kuitenkin esitettiin oletus, että hauta 2/2012 olisi haudaa 3/2012 vanhempi. Haudasta löydettiin vuonna 2012 yksi arkunnaulan kantakatelma kuvion koillisosasta.

Vuonna 2014 haudan länsipääty kaivettiin loppuun. Noin 30 cm ympäröivää tasokaivausalueetta (taso 3) syvemmällä tummanruskean reunoistaan pyörityneen hautakuvion länsipäädyn leveys oli noin 57 cm (kuva 203). Samasta syvyydestä kuvion lounaiskulmasta löytyi rautanaula (:1413).

Haudan täyttömaassa ei tavattu lainkaan hiiltä tai kiviä. Syvemmälle kaivettaessa, noin 42 cm syvyydessä ympäröivästä tasosta 3 mitattuna, tavattiin vaaleanruskea ”rasvainen” hiekka, joka tulkittiin merkiksi täysin lahonneesta pääkallosta. Kyseisessä syvyydessä saatiin reunoista esiin jopa 6 cm leveä tummanruskean hiekan kuvio, joka oli todennäköisesti peräisin litistyneistä arkun reunoista. Arkun pituus on vuosien 2012 ja 2014 havainnot yhdistäen olla noin 100 cm.

Pohja tavoitettiin noin 85 cm syvyydessä. Haudan suunnaksi voitiin mitata 270 goonia. Vuosina 2012 ja 2014 löytyneet rautanaulat (2 kpl) ovat todennäköisesti kuuluneet haudassa olleeseen arkkuun.

Kuva 203. Hauta 7/2014 (itäosa kaivettu 2012) hautausasossa. Kuvattu pohjoiseen.

Hauta 8/2014

Alue: Alue 4E (laajennusalue D)

Ruudut: 165-166/807-809

Löydöt: TYA 912: 1418-1437, 1441-1442

täyttömaasta saviastian pala, palanutta ja sintraantunutta savea
hautauksesta rautanauvoja 8 kpl, pronssispiraalia

Suunta: 266 goonia

Syvyys: 108 cm

Muuta: -

Kartat: 28

Hauta 8/2014 sijoittui aivan kirkon kivijalan lounaiskulmaan, pieneltä osin jopa kivijalan alle. Tasossa 3 hautaläikän pituus oli 218 cm, leveys keskeltä mitattuna 55 cm, itäpään lähellä 55 cm ja länsipään lähellä 60 cm. Aluksi kuviota pidettiin kahtena peräkkäisenä hautakuviona (haudat 8 ja 10), mutta syvemmälle kaivettaessa kävi ilmi, että kuvio muodostuu vain yhdestä hautauksesta. Tasossa kuvion itäpuoli oli länsipuolta selkeämpi (kuva 204). Kuvioon rajoittui pohjoisessa pienempi tummanharmaan maan alue, jonka läpi hauta on aikoinaan osittain kaivettu.

Kuva 204. Haudat 8/2014 ja 9/2014 tasossa 3. Ylhäällä kirkon kivijalan lounaiskulma. Kuvattu itäkoilliseen.

Kuviota syvemmälle kaivettaessa sen koko pieneni selvästi. Noin 25 cm tasosta syvemmälle mentäessä oli hautakuvion pituus enää 204 cm. Täyttömaassa havaittiin

jonkin verran kiviä (kuva 205). Laidan leveys oli kuvion keskellä 44 cm, itäpään lähellä 42 cm ja länsipään tuntumassa 41 cm.

Kuva 205. Hauta 8/2014 (länsiosa kaivettu 2012) hautausmaalla. Kuvattu pohjoiseen.

Kuva 206. Haudan 8/2014 kansi- ja päätynaulojen kursorinen sijainti. Koillispuoleisin naula sijaitsi oikealla ylhäällä näkyvän nurkkakiven alla (kuvakulma vääristynyt).

Haudasta löytyi kaikkiaan kahdeksan naulaa, joista seitsemässä oli säilynyt puuta. Naulojen sijainti toisiinsa nähden oli varsin säännöllinen, sillä naulojen etäisyys toisistaan oli päädyistä kansinaulaan – molemmista suunnista mitattuna - noin 11,5-13 cm, Länsipäädystä sijainneiden neljän naulan äärimmäisten etäisyys oli 44,5 cm, itäpäädystä vastaava lukema oli 45,5 cm. Reunojen naulat oli lyöty sivuista sisään, kun taas välissä olleet naulat oli lyöty suoraan ylhäältä kannen läpi ylimpään päätylataan. (kuvat 206-208) Koilliskulman naulaa ei saatu takymetrillä mitattua tarkasti paikoilleen, sillä se sijaitsi kirkon kivijalan lounaisnurkan kiven alla. Hauta saattaa siis olla jopa kirkkorakennusta vanhempi – tai sitten se on kaivettu osin nurkkakiven alle.

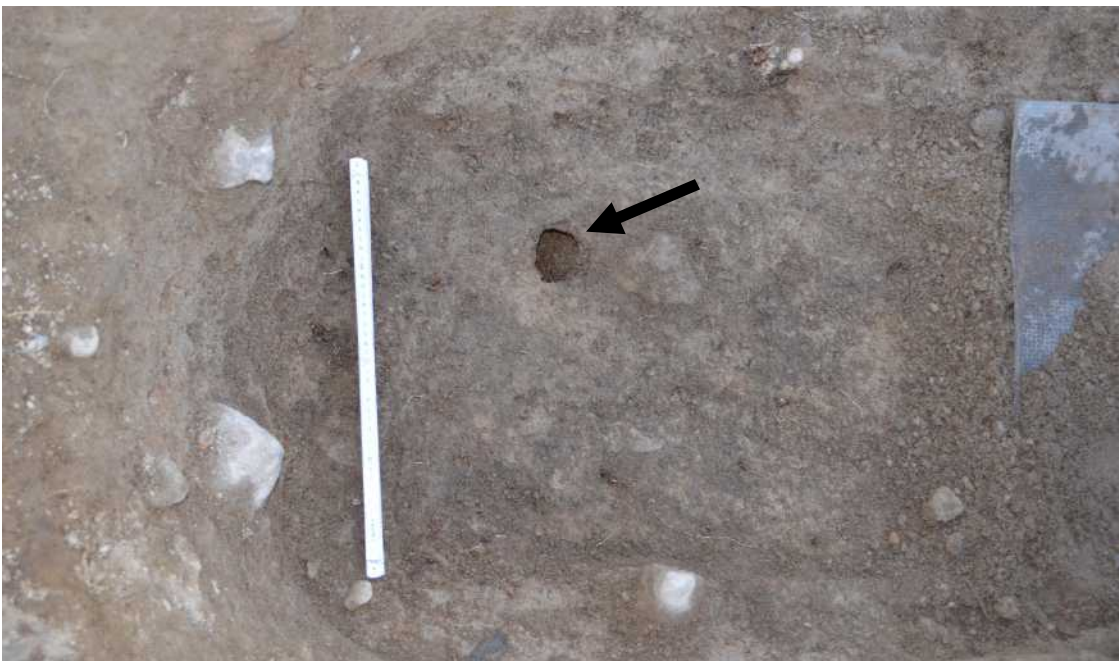
Puuaineksen heikosta säilyneisyydestä – nauhojen puuta lukuun ottamatta – johtuen arkun pitkät reunat eivät juurikaan erottuneet. Lähellä hautaustason pohjaa havaittiin kuitenkin kapea tumma raita, ilmeinen arkun reuna. Nauhojen sijainnin perusteella arkun pituudeksi pohjoislaidassa voitiin mitata 196,5 cm ja etelälaidassa 192,5 cm.

Kuva 207. Hauta 8/2014 länsipään rautanauulat poikittain olevan taittomitan alla.

Kuva 208. Hauta 8/2014 itäpään rautanauulat poikittain olevan taittomitan alapuolella.

Kuva 209. Haudan länsipäättyyn kallon kohdalle kaivettaessa ilmestynyt onkalo.

Muina havaintoina voidaan mainita kuvion länsilaidalle itsestään syntynyt halkaisijaltaan noin 5 cm kokoinen onkalo (kuva 209). Vastaava ilmiö tavattiin haudan 2/2014 kohdalla (ks. tätä). Kyseinen onkalo liittyyneen maan tiivistymisen ja hitaan maatumisprosessin aiheuttamaksi ilmiöksi. Kaivettaessa maa kallon kohdalla oli selvästi ympäristöön pehmeämpää.

Hautojen lisäksi ainoana löytönä haudasta saatiin jonkin verran hautauksen keskikohdan yläpuolelta esiin tullut pronssispiraalirykelmä (kuva 210). Poikittain hautaan nähden kulkevat koristeet olivat äärimmäisen heikossa kunnossa, josta syystä spiraalialue otettiin maapaakkuna talteen myöhemmin läpivalaistavaksi ja kaivettavaksi. Maa oli löytösyvyudessa hyvin kosteaa harmaanruskeaa hiekkaa. Hautaustasosta havaittiin ainoastaan yksi hiilenhippu, joka otettiin näytteeksi.

Haudan suunnaksi mitattiin 266 goonia noin 60 cm syvyydellä tasosta 3 mitattuna. Hautakuopan pohja tavoitettiin 107 cm syvyydestä maan pinnasta mitattuna.

Kuva 210. Heikosti säilynyttä pronssispiraalia haudan 8/2014 keskikohdan yläpuolelta (mitan yläpuolella).

Kuva 211. Hauta 8/2014 pohjatasossa. Oikealla kirkon lounaiskulman nurkkakivi. Pohjoinen ylävasemmalla.

Hauta 9/2014

Alue: Alue 4E (laajennusalue D) + ruutu 167/808
Ruudut: 166-167/807-808
Löydöt: TYA 912: 1438-1440
täyttömaasta palanutta savea ja savitiivistettä
hautauksesta -
Suunta: 268 goonia
Syvyys: 83 cm
Muuta: lapsen hauta
Kartat: 28

Hauta 8/2014 sijoittui edellä käsitellyn haudan viereen, siitä vain noin 25 cm pohjoiseen. Tasossa 3 hautakuvio erottui ympäristön vaaleanruskeasta puhtaasta hiekasta tummemman ruskeana, osin jopa punertavan ruskeana hiekkana. Kuvioon rajoittui etelässä pienehkö tummanharmaan maan alue, jonka läpi hauta on aikoinaan osittain kaivettu. Kuvion pituus oli 121 cm, joten se oli selvästi kuulunut lapselle. Kuvion leveys keskikohdassa oli 44 cm, itäpäädyn lähellä 36 cm ja länsipäädyn läheisyydessä 44 cm.

Kuva 212. Hautakuvio H8/2014 kirkon kivijalan länsipuolella (latan oikealla puolella). Kuvattu itäkoilliseen.

Hauta kaivettiin yksikkönä pohjaan ilman mainittavia havaintoja. Maa oli hyvin vähäkivistä, eikä hiiltä löytynyt lainkaan (kuva 213). Haudasta ei löytynyt lainkaan nauloja, eikä maasta saatu minkäänlaisia merkkejä arkusta. Haudan suunnaksi mitattiin kuvion perusteella 268 goonia. Haudan pohjan muoto oli selkeästi kapein vuoden 2014 tutkituista hautauksista. Pohjan muodosta tehtyjen mittausten perusteella hautakuoppa olisi keskeltä ollut ainoastaan noin 10 cm leveä. Haudan pohja tavoitettiin noin 83 cm syvyydessä maan pinnasta mitattuna.

Kuva 213. Haudan täyttömaa oli vähäkivistä. Kuvattu kaakkoon.

Kuva 214. Hauta 9/2014 osittain pohjaan kaivettuna. Kuvattu itäkoilliseen.

Hauta 10/2014

Ks. haudan 8/2014 kuvaus.

Hauta 11/2014

Alue: Alue 4E (kirkko)

Ruudut: 172-173/810-812

Löydöt: TYA 912: 1630-1636, 2012

täyttömaasta savitiivistettä 2 kpl ja palanutta luuta 6 kpl

hautauksesta rautaesine, puukko, keihäänkärki, pronssisolki, palamatonta luuta

Suunta: 260-265 goonia

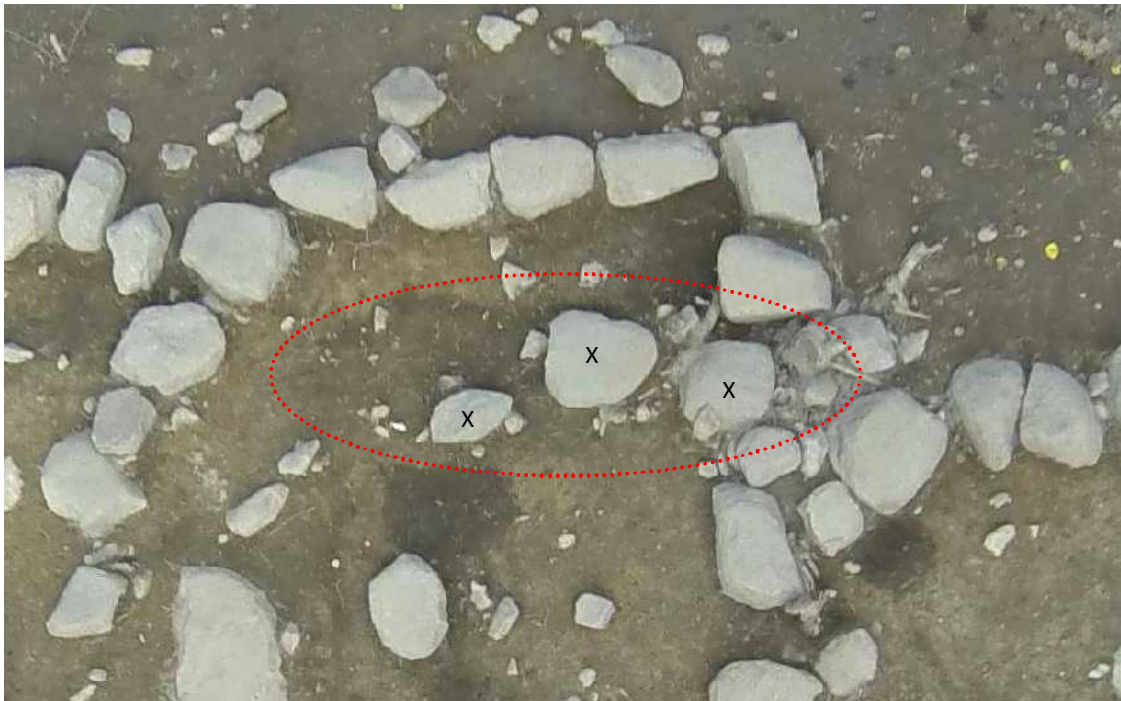
Syvyys: 77 cm

Muuta: sijaitsee osin kivijalan alla

Kartat: 31

Hauta 11/2014 havaittiin vasta kaivausten aivan loppuvaiheessa, kun kirkkorakennuksen sisällä olleita yksiköitä tutkittiin loppuun. Yksikköä K31 tutkittaessa havaittiin, että kirkkosalin koillisreunassa saattaakin olla ruumishauta – muualta kirkon alueelta ei hautauksista ollut saatu lainkaan havaintoja.

Haudan päällä tasossa 3 oli useita kookkaita kiviä, jotka poistettiin tutkimuksen ajaksi (kuva 215). Osa kivistä, ainakin itäisin, kuului kirkon kivijalkaan. Hauta siis sijoittui osin kirkon kivijalan alle – ollen näin varsinaista kirkkorakennusta vanhempi. Kivijalasta johtuen haudan aivan itäosa jäi myös kokonaan tutkimatta.

Kuva 215. Hauta 11/2014 sijainti kirkkosalin koillisosassa, osin kivijalan alla. Paikoiltaan tutkimusten ajaksi poistetut kivet merkitty x-kirjaimella. Ilmakuva Ilari Korhonen.

Kaivettaessa maa oli haudan alueella ruskeaa sekoittunutta hiekkaa, jossa ei juurikaan tavattu hiiltä tai kiviä. Syvemmälle kaivettaessa maa haudassa vaihtui tummanharmaaksi hiekaksi. Mahdollisen arkun reunaa saatiin länsipäädystä esiin noin 40 cm ympäröivää tasoa 3 syvemmältä. Tuolloin arkun leveydeksi mitattiin 33 cm. Haudan tarkkaa suuntaa ei voitu määrittää – suunnaksi voitiin arvioida 260-265 goonia.

Kuva 216. Hauta 11/2014 sijoittui osittain kirkon kivijalan alle. Yksi kivijalan kivi on poistettu (kiven alkuperäinen sijainti merkitty kuvaa x-kirjaimelle). Kuvattu pohjoisluoteeseen.

Varsinainen hautaustaso tuli esiin lähellä em. syvyyttä. Löydöt tehtiin noin 42-43 cm syvyydeltä tason 3 pinnasta mitattuna eli noin 71-74 cm syvyydestä alkuperäisestä maan pinnasta mitattuna. Ensin löytyi taipuneen rautaesineen katkelma (:1632). Lähes heti tämän alta löytyi kookas pronssinen solki (:1631), jonka päällä oli säilynyt karvaa ja alapuolella tekstiiliä – sekä itse soljessa vyön nahkaa. Tämä löytyi vainajan lantion kohdalta, kääntyneenä lähes 90 astetta sivusuuntaan. Vainajasta katsoen tästä alaspäin ja vasemmalle, siis reiden vasemmalta puolelta, löytyi ruodollinen rautapuukko (:1633), jossa oli säilynyt myös puista kahvaa. Puukon terä osoitti itään eli vainajan jalkoja kohti. Puukon vastakkaisella puolella eli oikean reiden vierellä tavattiin noin 27 cm pitkä rautainen keihäänkärki (:1630) kärki jalkoja kohden. Keihäänkärjen lehteen oli tarttunut kookas pyöreähkö ruostepaakku. (kuva 217)

Löytöjen poistamisen jälkeen haudassa havaittiin heikosti säilynyttä vainajan luuta. Pronssisoljen alla havaittiin jälkiä lantiosta. Lisäksi saatiin havaintoja molemmista reisiluista sekä sääriluista. Oikea jalka näytti olevan jonkin verran koukistunut, kun taas vasen jalka oli suorana (kuva 218). Luuaines pyrittiin ottamaan talteen, mutta se oli varsin pitkälle maatunut. Vasemman reiden alaosasta saatiin talletettua näytteeksi pala luuta (:2012).

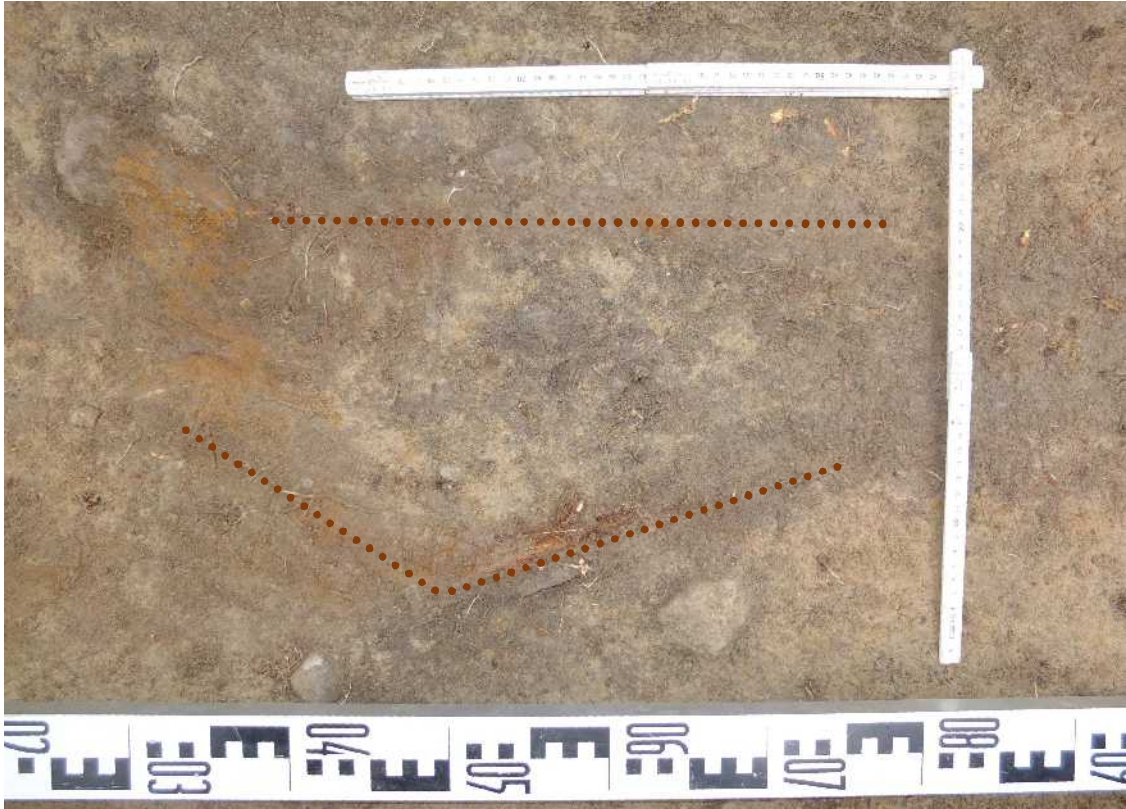
Hautauksen pohja tavoitettiin noin 77 cm syvyydestä maan pinnasta mitattuna. Hautakuviota kyettiin tutkimaan yhteensä 194 cm pituudelta. Itäpäädystä hauta jäi osin

tutkimatta (ehkä 1/8), sillä se jäi kirkon kivijalan alle. Löytöjen itäpuolella havaittiin jonkin verran mahdollisia jäännöksiä puusta, mahdollista arkun kantta tai pohjaa – ellei kyse sitten ollut pitkälle maatuneesta luusta. On myös mahdollista, että vainaja on haudattu ilman arkkurakennetta, sillä yhtään rautanaulaa ei haudasta löytynyt. Vainaja on voitu haudata vain taljaan käärittynä. Hautakuopan pohja ei ollut tasainen, vaan jonkin verran pyöristynyt. Hautakuivon leveys länsipäädystä oli noin 35 cm.

Sijainnin perusteella hauta 11/2014 on ajoituksellisesti varmuudella kirkkoa vanhempi hauta.

Kuva 217. Haudan 11/2014 esineet: puukahvainen puukko (:1633; ylh. vasemmalla), pronssisolki (:1631; keskellä alh.) ja keihäänkärki (:1630; oik. ylh.). Itäkoillinen ylhäällä.

Kuva 218. Löytötason alta paljastui heikosti säilynyttä luuta. Reisi- ja sääriluiden jäännökset vahvistettu kuvaan. Vainajan pääpuoli vasemmalla.

Kuva 219. Lähikuvassa haudasta 11/2014 löytynyt keihäänkärki (:1630).

Kuva 220. Haudan 11/2014 luujäännökset taittomitan ja latan välissä. Hautaa ei voitu kaivaa kokonaan sen itäosasta, sillä se jäi kirkon kivijalan alle (taustalla).

Kuva 221. Haudan 11/2014 pohjaa tutkitaan. Kaivamassa kaivamassa Siiri Tuomenoja.

Hauta 12/2014

Alue: Alue 4E (laajennusalue C)
Ruudut: 164-165/810 (haudan itäosa)
Löydöt: TYA 912: 1329-1330
täyttömaasta palanutta savea 2 kpl
hautauksesta rautanaula 1 kpl
Suunta: 268 goonia
Syvyys: 82 cm
Muuta: länsipuoli kaivettu pohjaan v. 2012 (H3/2012, koeoja 5S)
Kartat: 26

Itäosasta tutkimusalueen 4E laajennusalueelle C ulottunut H12/2014 (kuva 222) oli tutkittu länsipuolen osalta vuonna 2012. Tuolloin koeojaan 5S ulottunut hautakuvion länsiosa tutkittiin pohjaan (H3/2012) (Ruuhonen 2013, 17-22).

Kuva 222. Hauta 12/2014 sijoittuu vuonna 2012 kaivetun koeokan 5S itäpuolelle. Kuvattu itään.

Hautaa kaivettaessa maa oli kivetöntä ruskeaa hiekkaa, jossa ei tavattu hiiltä tai nokimaata. Noin 37 cm tason 3 alapuolelta kuvio ulottui 47 cm koeokan profiilista itään päin. Kuvion leveys tasossa oli 41 cm. Eteläpuolella kuvio rajoittui tiiviiseen vaaleankellertävään hiekkaan, mutta itäpuolella maa osoittautui hyvin pehmeäksi (kuva 223). Haudasta löytyi ainoastaan yksi rautanaula (:1329). Naula löytyi noin 80 cm etäisyydellä avatun alueen länsiseinämästä itään, joten se voi kuulua toiseen hautakuvioon – ellei nyt tutkittava hautakuoppa jatku sinne. Asia on selvitettävissä vain jatkotutkimusten kautta. Puujäännöksiä arkusta ei havaittu.

Hautakuvion suunnaksi määritettiin 268 goonia (vuoden 2012 tutkimusraportin 295 goonia osoittautui siis virheelliseksi). Pohja tavoitettiin 82 cm syvyydessä. Haudan pohjan muoto oli puolipyöreä.

Kuva 223. Hauta 12/2014 noin 60 cm syvyydessä. Reunoistaan pyöristynyt, ruskeasta maasta koostuva hautakuvio erottuu taittomitan oikealla puolella. Kuvattu pohjoiseen.

4. Muu tutkimus vuoden 2014 aikana

4.1. Yleiskartoituksen jatkaminen ja fotogrammetriadokumentointi

Vuonna 2010 aloitettua ja vuosina 2011–13 jatkettua yleiskartoitusta ja pintamallin tekoa täydennettiin myös vuoden 2014 tutkimusten aikana. Mittaukset tehtiin aikaisempien vuosien tapaan takymetrillä. Tarkkaan kartoitettu alue rajoittui uusiin tutkimusalueisiin ja näiden välittömään läheisyyteen. Kartoituksella pyrittiin yleiskartan täydennyksen (kartta 1) lisäksi havaitsemaan ja mittaamaan erityisesti mahdollisia hautapainanteita ja muita kiinnostavia maaston anomaliaita.

Alueen tarkka kartoittaminen jäi vuoden 2014 mittauksista huolimatta yhä kesken. Kartoittamista tullaan mahdollisuuksien mukaan jatkamaan tulevien tutkimusten yhteydessä.

Kenttätöiden aikana otettiin myös runsaasti digitaalikuvia fotogrammetriasovellusten käyttöön. Aikaisempien vuosien tapaan jatkettiin Agisoftin PhotoScan -ohjelman soveltuvuuden testaamista tutkimusdokumentoinnissa. Kymmenien digitaalikuvien perusteella laadittavia 3d-mallinnoksia tehtiin kirkon kivijalasta, joistakin haudoista sekä kiviröykkiöstä.

Laserkeilainta ei hyödynnetty vuoden 2014 tutkimuksissa.

4.2. Pintapoiminta

Ristimäkeä ympäröivillä pelloilla ei vuoden 2014 tutkimusten aikana tehty järjestelmällistä pintapoimintaa peltojen ollessa kesannolla, suorakylvön kautta viljelyksessä tai myöhemmin syksyllä sängellä. Kaivausten aikaisista heikoista havainto-olosuhteista huolimatta muutamia peltolöytöjä kerättiin Ristimäen ympäristöstä satunnaisesti talteen. Talteen otetut peltolöydöt talletettiin samalle päänumerolle kaivauslöytöjen kanssa, sillä löydöt ovat Ristimäen läheisyydestä ja ne kertovat lähiympäristön eri aikakausien maankäytöstä ja muusta toiminnasta. Selvästi resentejä löytöjä ei otettu talteen. Pintapoimintalöydöt talletettiin alanumeroille :2003-2008.

Löydöistä mainittakoon mahdollinen tuluspii (:2003) pellon ja metsän rajamaastosta Ristimäki 2 -kohteen eteläpuolella (kohdasta N 6712716, E 244062) sekä kivi- tai pronssikaudelle ajoittuva päätekaavin (:2004) Mattilan metsäsaarekkeen länsipuolelta syksyllä kunnostetun pelto-ojan reunasta (kohdasta N 6712965, E 244066). Pellolta Ristimäen etelä- tai kaakkoislaidalta löytyi lisäksi somerolaisen Åvikin lasitehtaan valmistaman vihreän lasipullon sinetti (:2005) sekä mäen koillispuolelta saksalaisen mineraalipullon sinetti ("Wildung wasser") (:2008). Viimeksi mainitut lasilöydöt ajoittunevat 1700-luvun lopulle tai 1800-luvulle. Mattilan kuppikivi 1 läheisyydestä pellolta löytyi lisäksi pieni punasavisen eläinfiguurin pää (:2006; kuva 224). Kivikautinen, lähinnä Kiukaisten kulttuurin aikaiseksi ajoittuva taltta tai pieni kivikirves

löytyi irtolöytönä Mattilan pellon yläreunasta Vanhan Ravattulantien läheltä (:2007). Koska pintapöimintää ei Ravattulan pelloilla tehty mitenkään järjestelmällisesti, on vain osalle löydöistä voitu määrittää tarkat löytötiedot. Yksittäisiä löytöjä voidaan kokonaiskuvan kannalta pitää luonteeltaan toistaiseksi irtolöytöinä.

Kuva 224. Punasavesta valmistettu leikkihevosen pää (:2006) Ristimäkeä ympäröivältä peltoalueelta.

Ristimäen kaivauksilta ja läheisyydestä pelloilta nyt ja aiempina vuosina kerätyt löydöt viittaavat varsin katkeamattomaan ihmistoimintaan kivikauden ja pronssikauden taitteesta nykypäiviin saakka. Pintapöimintää on Ravattulassa tehty toistaiseksi hyvin sattumanvaraisesti. Viime vuosina aarteenmetsästäjät ja metallinilmaisinarrastajat ovat käyneet kylän peltoja läpi ilmeisesti lähes vuosittain, mutta tietoja mahdollisista löydöistä ei poikkeuksia lukuun ottamatta ole päätnyt tutkijoille, museoviranomaisille tai edes peltojen omistajille/viljelijöille. Ravattulassa, sekä Ristimäen läheisyydessä että myös kauempana mäestä, on lähitulevaisuudessa tarkoitus järjestää systemaattinen pintapöiminta ja myös valvottu metallinilmaisinprospektointi peltojen ollessa avoimena.

4.3. Arkeofyyttihavainnot Ravattulan alueelta

Mahdollisista arkeofyyttihavainnoista mainittakoon Ravattulan kylämäellä Suutelan taloon johtavan kylätien varresta piha-alueen läheltä (kohdasta N 6713247, E 244320) loppukesästä havaittu yksittäinen tummatulikukka (*Verbascum nigrum*). Suutelassa asuva Matti Tainio tiesi kertoa, että kasvi oli tuotu paikalle kylämäen kaakkoisosasta Ulla Oriston asuttaman talon pihamaalta, jossa sitä kasvoikin useita yksilöitä (N 6713123, E 244383). Oristo puolestaan tiesi kertoa, että tulikukka oli tuotu paikalle kylän ulkopuolelta 2000-luvun alussa.

Pölkkyruohoa (*Arabis glabra*) havaittiin Vanhan Ravattulantien varrelta, heti sen pohjoispuolella kookkaan kivikasan etelälaidalla (noin kohdassa N 6712987, E 243862) useita kymmeniä yksilöitä.

5. Yhteenveto vuoden 2014 tutkimuksista

Vuoden 2014 kaivaustutkimusten havainnot vahvistavat jo aiemmin esitettyä näkemystä Ravattulan Ristimäen ainutlaatuisesta, lähinnä ristiretki- ja varhaiskeskiajan taitteeseen ajoittuvasta muinaisjäännöskokonaisuudesta. Alueella sijaitsee kirkoksi tulkittu rakennuksen kivijalka sekä laaja ruumiskalmisto/hautausmaa ja tätä rajaavan kivaidan pohja. Vuonna 2010 Turun yliopiston arkeologian oppiaineen aloittamissa kaivaustutkimuksissa on paikalta todettu lisäksi muun muassa kivi- ja pronssikauden vaihteeseen ajoittuvaa asuinpaikka-aineistoa. Läheisyydestä on lisäksi löytynyt ennestään tuntematon kuppikivi ja keskiselle rautakaudelle ajoittuva polttokalmisto.

Kaivaustutkimuksia jatkettiin vuoden 2014 elo-, syys- ja lokakuussa. Paikalla järjestettiin tutkimuskaivausten ohella myös arkeologian oppiaineen opetuskaivaukset 11.-29.8. välisenä aikana sekä harrastajille ja asiasta kiinnostuneille kahden viikon aikana, muun tutkimustoiminnan ohessa, myös yleisökaivaukset. Kaivausten aikana panostettiin myös yleisötyöhön ja erilaisiin tapahtumiin: paikalla kävikin kesän ja kaivausten aikana lähes 4000 vierailijaa.

Vuonna 2013 kirkkorakennuksen jäännökseksi todettu kivijalka otettiin ensimmäistä kertaa kokonaisuudessaan esiin. Itse rakennus on ollut kaksiosainen: sen länsiosassa on ollut kirkkosali ja kapeammassa itäosassa kuorihuone. Kuorihuoneen itäpäädyssä oleva rakenne on sijainnin perusteella mahdollisesti alttarin perustus. Esiin tullessiin kivirakenteisiin ei kajottu, vaan ne ainoastaan dokumentoitiin huolellisesti. Suurin osa rakennukseen liittyvistä löydöistä oli rautanauvoja.

Kirkon sisältä sekoittuneiden kerrosten alta havaittiin runsaasti muodoltaan ja kooltaan vaihtelevia likamaaläikkiä, joista löytyi runsaasti palanutta savea ja jonkin verran myös keramiikkaa. Osa läikistä tulkittiin paalunsijoiksi, osa taas muiksi likamaakuopiksi. Vastaavia likamaakuvioita on myös kirkon ulkopuolella, mutta paikalle myöhemmin tehdyistä haudoista johtuen ne eivät ole säilyneet hyvin. Havainnot viittaavat kirkkorakennusta vanhempaan ihmistoimintaan paikalla, mahdollisesti jonkinlaiseen rakennukseen. Rakennuksen tai rakennusten palamiseen viittaavat myös löydöt, erityisesti palanut savi eri muodoissaan (palanut savi, savitiiviste, sintraantunut savi), jota alueelta löytyi runsaasti.

Ristimäen kalmiston alueella vain pieni osa ruumishautoista erottui maan pinnalle painanteina. Suurin osa hautoksiin viittaavista kuvioista saatiin näkyviin vasta tasokaivauksen yhteydessä. Kaikilta vuoden 2014 tutkimusalueilta havaittiin runsaasti hautaläikkiä, joista pohjaan kaivettiin kaikkiaan 11 ruumishautaa. Haudat osoittautuivat pääosin varsin tyypillisiksi ristiretkiajan tai varhaisen keskiajan ruumishautauksiksi. Myös kirkon alta löytyi yksi ruumishautaus. Kyseinen hautaus ajoittui kirkkorakennusta varhaisemmaksi, sillä hautakuoppa ulottui kirkkosalin koilliskulman kivijalan alle.

Vaikka luu- ja puuaines ei Ristimäellä pääsääntöisesti ole juurikaan säilynyt, saatiin useista haudoista talletettua puunäytteitä ja pieniä tekstiilijäännöksiä tarkempia analyysejä sekä radiohiiliajoituksia varten. Hautojen esinelöydöt koostuivat lähinnä

arkkurakenteisiin kuuluneista nauloista sekä puvuissa haudattujen vainajien pienesineistöstä, kuten soljista ja puukoista. Erityisinä hautalöytöinä mainittakoon lasihelmistä koottu helminauha sekä keihäänkärki.

Vuoden 2014 havainnot vahvistavat jo aiemmin esitettyä näkemystä siitä, että lähes koko Ristimäen mäki-aluetta on käytetty hautaamiseen. Hautausalue näyttäisi rajautuvan mäkeä kiertäneeseen aitaan, jonka perustusta on löydetty mäen reunoilta. Kiveyksen ulkopuolelta ei ainakaan toistaiseksi ole löytynyt ainuttakaan ruumishautaa tai merkkejä sellaisista. Aitaa saatiin esiin mäen eri puolilta pohjoislaitaa lukuun ottamatta. Pohjoisosasta dokumentoitiin tosin luonteeltaan nuorempaa aitamaista kiviladellmaa.

Kirkon viereinen kivikasa osoittautui tutkimuksissa rakenteettomaksi ja löytöjen perusteella varsin nuoreksi, ehkä vasta 1900-luvulla kasatuksi raivausröykkiöksi. Kirkkomaata rajaavan aidan vierestä ja osin alta paljastui tätä vanhempi muinaispelto.

Vuoden 2014 tutkimuksissa löytyneet esineet ajoittuvat pääasiassa kivi- ja pronssikauden vaihteeseen (muutamia kivilaji-iskokset, kvartsi-iskokset, muutama keramiikan kappale, mahdollinen kiviesineen teelmä), mahdollisesti keskiselle tai nuoremmalle rautakaudelle (palanut savi eri muodoissaan, keramiikka) sekä kirkon ja kalmiston käyttöaikaan 1100-luvulle ja 1200-luvun alkupuolelle (rahat, rautanulat, hautalöydöt). Aineisto 1200-luvun loppupuolelta aina 1800-luvun alkuun asti Ristimäeltä puuttuu, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta, käytännössä lähes kokonaan. Nuorempi löytöaineisto koostui pintakerroksista ja röykkiöstä tavatuista tiilenkappaleista, pullo- ja tasolasista, punasaviastioiden kappaleista sekä viime vuosikymmeninä paikalle päätyneistä pullonkorkeista, lasinkappaleista ja rautalangasta.

Ravattulan Ristimäki tähän mennessä tutkittuine alueineen muodostaa Suomen oloissa ainutlaatuisen muinaisjäännöskokonaisuuden. Kuten vuoden 2014 kaivaukset osoittavat, paikan merkitys kasvaa jatkuvasti tieteellisten tutkimusten tuomien uusien havaintojen ja tulosten myötä. Tähänkin perustuen tutkimuksia Ravattulan Ristimäellä on vielä syytä jatkaa.

Turussa 15.8.2015

Juha Ruohonen

FM, arkeologi

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat arkistolähteet ja opinnäytteet

Lehtonen, Kaisa 1998. Kaarinan muinaisjäännösinventointi. Turun yliopisto, arkeologia.

Ruohonen, Juha 2011. Kaarina Ravattula Ristimäki. Kivikautisen asuinpaikan ja rautakautisen kalmiston kaivaus 2010. Turun yliopisto, arkeologia.

Ruohonen, Juha 2012. Kaarina Ravattula Ristimäki. Arkeologiset tutkimukset 2011. Turun yliopisto, arkeologia.

Ruohonen, Juha 2013. Kaarina Ravattula Ristimäki. Arkeologiset tutkimukset 2012. Turun yliopisto, arkeologia.

Ruohonen, Juha 2014. Kaarina Ravattula Ristimäki. Arkeologiset tutkimukset 2013. Turun yliopisto, arkeologia.

Tuomisalo, Laura 2015. Viimeinen naula arkkuun. Arkunnaulat ja arkkurakenteet Kaarinan Ravattulan Ristimäellä. Arkeologian proseminarityö. Turun yliopisto, arkeologia.

Kirjallisuus

Ruohonen, Juha 2013b. Tutkimushistoriaa ja tuoreita havaintoja. Kaarinan Ravattula ja Ravattulan Ristimäki. Arkeologia Nyt! 1/2013. s. 27-32.

Ruohonen, Juha 2013c. Kirkollisen kulttuurin alkulähteillä. Kaarinan Ravattulan varhaiskeskiaikainen kirkko ja kirkkomaa. Historiallinen Aikakauskirja 4/2013. s. 433-440.

Ruohonen, Juha 2015. Löytöjä Ristimäeltä. Tuloksia ja tulkintoja vuoden 2014 kaivauksilta. Arkeologia Nyt 1/2015. s. 7-11.